

memo

Časopis nejen pro orální historii / Oral History Journal

2016 / 2

MEMO 2016/2

REDAKČNÍ ÚVODNÍK / EDITORIAL COMMENT

Co přinesla druhá polovina roku 2016 / What happend in the second half of 2016

Marie Fritzová

Největší letošní událostí ve vodách orální historie byla jistě mezinárodní konference International Oral History Association (IOHA) v indickém Bangalore (27. 6. - 1. 7.). Česká Republika měla zastoupení především členy COHA a COH, za všechny jmenujme prof. Miroslava Vaňka, Mgr. Lenku Krátkou a PhDr. Pavla Mückeho, Ph.D.. Právě oni jsou autory zprávy přímo z místa dění zveřejněné v tomto čísle. Česká republika měla silné zastoupení co do účasti i prezentaci zajímavých příspěvků. Další mezinárodní setkání se uskuteční ve finském Jyväskylä v roce 2018. Kromě samotných vědeckých příspěvků byl také zvolen nový výbor IOHA.

Kromě této zajímavé zprávy vám aktuální číslo MEMO 2/2016 nabízí studii Michala Chocholatého, doktoranda Katedry historických věd Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, který se věnuje problematice táborů smrti. Jeho poutavý článek, který nese název *Vzpouř v táborech smrti Treblinka a Sobibor*, je výbornou dobovou sondou, která přibližuje danou tematiku a zkoumá příčiny, průběh i následky vzpour a útěků v těchto táborech. Ve druhé studii vás Mgr. Veronika Dušáková, studentka oboru Orální historie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, zavede do světa kultury a divadla. Její studie *Regionální divadlo a jeho herec* se na konkrétním příkladu Jihočeského divadla v Českých Budějovicích snaží poodkrýt současnou i nedávnou minulost regionálních divadel a postavení herců v nich. Třetí studie vás seznámí s historií velice zajímavé náboženské komunitou, a to s dějinami Obce unitářů v Plzni. Autorkou této studie je bakalářka Tereza Koželuhová toho času studující na plzeňské konzervatoři.

V rubrice věnované rozhovorům se tentokrát můžete seznámit s Václavem Čepelákem, zakladatelem katedry historie plzeňské Pedagogické fakulty. Tohoto významného pedagoga přibližuje v rozhovoru PaedDr. Naděždy Morávkové, Ph.D.

MEMO 2016/2

jeho přítel, český cestovatel a spisovatel Miroslav Zikmund. V minulém čísle jsme vás informovali o zdárném průběhu II. ročníku soutěže SOHI. Soutěž byla úspěšně zakončena v dubnu a slavnostní vyhlášení výsledků proběhlo 7. června 2016. O již III. ročníku této soutěže vás blíže informuji v rubrice zpráv. Ve zprávách se také dozvíte něco o chystané V. konferenci České asociace orální historie.

The biggest event in oral history this year was, without a doubt, the international conference IOHA (International Oral History Association) in Bangalore, India (27 June to 1 July). The Czech Republic was represented mainly by members of COHA (xxx) and COH (xxx), to name a few, prof. Miroslav Vaněk, Mgr. Lenka Krátká, and PhDr. Pavel Mücke, Ph.D - the authors of the conference report, published in this issue. The Czech Republic's representation was strong in terms of participation as well as presentation of interesting papers. Another international meeting will be held in Jyväskylä, Finland in 2018. Beside the scientific contributions, a new committee of IOHA was elected.

In addition to this interesting news, the present issue of MEMO 2/2016 also offers the study of Michael Chocholatý, a PhD student of the Department of Historical Sciences, Faculty of Arts University of West Bohemia in Pilsen. The study is devoted to the topic of death camps. His engaging article titled *Revolts in the Death Camps of Treblinka and Sobibor* is an outstanding contemporary probe that approximates the topic and examines the causes, course, and consequences of riots and break-outs in these camps. In the second study, Mgr. Veronika Dušáková, student of Oral History at the Faculty of Humanities at Charles University in Prague, brings us into the world of culture and theater. Her study *Regional Theater and the Actor* attempts to uncover the present and recent past of regional theaters and the position of their actors on a concrete case of the South Bohemian Theatre in České Budějovice. The third study introduces the very interesting history of one religious community, namely the Unitarian congregation in Pilsen. The author of this study is Bc. Tereza Koželuhová, student of Pilsen Conservatory.

The interview section brings an information about Václav Čepelák, who founded the History Department of the Faculty of Education in Pilsen. The interview is conducted by PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D. with Czech traveler and writer Miroslav Zikmund. In the last issue we informed you about the successful course of

MEMO 2016/2

the second annual SOHI (xxx) competition. The competition was successfully concluded in April and the award ceremony took place on 7 June 2016. Information about the third annual competition will be available in the report section. There you will also learn something about the upcoming fifth annual conference of the Czech Oral History Association.

STUDIE/STUDIES

Vzpoury v táborech smrti Treblinka a Sobibor/ Revolts in the Death Camps of Treblinka and Sobibor

Michal Chocholatý

Abstrakt

Tábory smrti Treblinka a Sobibor byly důležitými prostředky k výkonu tzv. Operace Reinhard/t, jež měla za cíl vyhladit evropské židovstvo se současným zabavením židovského majetku. V rámci této operace působily tři tábory: Bežec, Sobibór, Treblinka. V posledních dvou propukly vězeňské vzpoury, které anticipovaly zrušení obou táborů. Ve všech třech táborech bylo vyhlazeno okolo 1,75 milionu Židů z různých evropských zemí.

Abstract

The death camps Treblinka and Sobibor represented an important tool for realization of so called Operation Reinhard/t, which was established with the goal of destroying European Jews and confiscating their property. This operation was carried out mainly in three camps: Belzec, Sobibor and Treblinka. The revolts of the prisoners broke out in the last two mentioned camps, which anticipated the closing of both of them. In all three camps together, approximately 1,75 million of Jews from various European countries was put to death.

Klíčová slova: Bežec, Sobibór, Treblinka, Chełmno nad Nerem, tábor smrti, vzpoura, vězni, Operace Reinhard/t.

Key words: Belzec, Sobibor, Treblinka, Chełmno nad Nerem, death camp, revolt, prisoners, Operation Reinhard/t.

Úvod

Tato studie má za cíl postihnout specifika a paralely dvou nejvýznamnějších vzpour, které se odehrály v typologicky příbuzných nacistických táborech smrti na území Generálního Gouvernementu během druhé světové války. Byly jimi Treblinka a Sobibor. Tábory okamžitého vyhlazení, kde většinu vysídlenců čekala likvidace bezprostředně po jejich příjezdu. Všechny čekal stejný osud: smrt výfukovými plyny v popravčí komoře, nebo zastřelení. Pouze někteří byli vybráni na udržování vyhlazovacího provozu. Vězeňská komanda, donucená podílet se na vyhlazování, vykonávala ty nejtěžší činnosti, mezi něž patřilo i čištění plynových komor od zplynovaných obětí, jejich pohřbívání do masových hrobů a později pálení na obřích kremačních roštích. Této hrstce živých mrtvých, zatracenců, kterým byl nakrátko prodloužen život, nezbyvalo v případě touhy po záchraně vlastního života nic jiného, než se pokusit vzdorovat tím jediným možným prostředkem, otevřeným a kolektivním odporem.

Sporadické útoky

Treblinské a sobiborské vzpouře předcházelo několik individuálních, popř. skupinových snah vězňů o útěk z tábora. Tyto útoky však měly v porovnání s důsledky obou vzpour na vyhlazovací infrastrukturu marginální dopad a byly ojedinělé. Pro lepší ilustraci situace, ve které se vězni ocitli a jež je dovedla až k realizaci hromadné vzpoury, je však vhodné nastínit přehled úteků jak v táborech Operace Reinhardt,¹ tak ve vyhlazovacím táboře Kulmhof (Chełmno nad Nerem), aby bylo zřejmé, v nakolik bezvýchodné situaci a v jak silně střežené oblasti se vězni všech těchto typologicky příbuzných táborů ocitli. Nakonec neměli jinou možnost, než se pokusit o záchranu zoufalým a hromadným útekem. Statistika všech předchozích úteků, stejně jako nízká bilance přeživších ze zmíněných táborů sama o sobě dostatečně vypovídá o smrtícím potenciálu táborů okamžitého vyhlazení, z nichž dva nejnovější a nejmodernější postihla hromadná vězeňská vzpoura.

Počet těch vězňů, kterým se podařilo uprchnout během vzpoury, popř. během dřívějšího individuálního útoku, se však ještě snížil v důsledku doznívajících

¹ Patřily sem tábory Bełżec, Sobibór a Treblinka.

MEMO 2016/2

válečných událostí, což mělo za následek, že konce války se dožila jen hrstka očitých svědků vyhlazovacích táborů z řad vězňů.

Mezi tábory Operace Reinhard/t existovalo další pojičko, které představovala vzájemná výpomoc s likvidací vězňů, kteří zůstali v táboře po vlastní vzpouře, popř. po uzavření provozu. Táborový personál si uvědomoval obtížnost realizace likvidace většího počtu vězňů v prostředí, s nímž byli vězni dobře obeznámeni, a tudíž se nedalo očekávat, že proběhne bez projevů odporu. Někteří vězni se navíc podíleli na demontáži „domovského“ tábora, a tím na rozebrání plynových komor, které tak již nemohly sloužit k jejich likvidaci. Problém byl vyřešen jejich přesunem do jiného, příbuzného tábora, jehož určení, a tím i účel svého transferu, však zkušení vězni snadno prohlédli, jak dokazuje událost s beždeckými Arbeitsjudy poslanými k likvidaci do Sobiboru potom, co byl Bežec² uzavřen. Členové zaniklého beždeckého SS-Sonderkommanda se pravdy dovědli už v průběhu samotného transportu, kdy se snažili utéct z vlaku, přičemž „některé útoky musely být úspěšné, jak ukazuje případ Hirszman a Herca. Samotní SS-maní vypověděli, že tento transport byl velmi obtížný a že celou cestu do Sobiboru museli strážníci do uprchlíků.“³ Samozřejmě nepomohlo ani Wirthovo⁴ ujišťování 300–350 členné skupiny židovských pracovníků o tom, že jakmile dojde k uzavření Bežcu, budou přemístěni do pracovního tábora. Cílovou stanicí byl ve skutečnosti Sobibor, jehož reputace předčila Bežec. Vězni se proto rozhodli, že dají přednost zastřelení před smrtí v plynové komoře. Táborový personál také rychle pochopil, že jejich vzdor by byl špatným příkladem pro sobiborské vězně, a tak je zastřelili přímo na táborové rampě.⁵

Možnost útěku v rámci přesunu z aktuálně zaniklého vyhlazovacího tábora do druhého, tak skýtala poslední šanci k pokusům o záchranu, jak dosvědčuje zmíněný případ. Podobná situace nastala i v případě Treblinky, jež „zavřela“ krátce před Sobiborem, který byl zrušen jako poslední tábor Operace Reinhard/t a mohl tak sloužit k vyhlazení zbytkových vězeňských komand z Bežcu a Treblinky.

² Bežec, první ze tří táborů Operace Reinhard/t.

³ KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Beżcu*. Lublin, Bežec: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2005, s. 47.

⁴ Christian Wirth, od 1. 8. 1942 inspektor táborů Operace Reinhard/t, do té doby první velitel Bežcu.

⁵ SCHELVIS, Jules. *Sobibor. A History of a Nazi Death Camp*. Oxford, New York: Berg, 2007, s. 145–146.

Mnozí treblinští vězni, kteří v táboře zůstali po srpnové vzpouře a podíleli se na demolici tábora, byli do Sobiboru posláni v říjnu 1943. O jejich příjezdu vypověděl člen německého personálu Franz Suchomel. Podle něj byli treblinští Židé doprovázeni židovským ex-oberkápem treblinského dolního tábora Blauem, který se se „svými“ Židy zhlásil sobiborským autoritám na práci. Židé byli rozděleni do pracovních čet a nepochybně se podíleli na demontáži Sobiboru. Zlikvidováni byli po splnění úklidových prací spojených s likvidací tábora.⁶ Ta se odehrála časně z rána 23. listopadu a koordinoval ji obávaný člen sobiborského personálu Gustaw Wagner. Tricetičlenná skupina vězňů, kteří bydleli z důvodu zaniklých ubikací v železničním vagonu, musela vykonávat těžkou práci, jež měla za cíl oslabit je pro případný vzdor. Potom byli vězni odvedeni na plán Lageru III, tj. sobiborského sektoru smrti: „*Jelikož tou dobou byly již ostaté dráty odstraněny, němečtí poddůstojníci SS: Jührs, Zierke a Sporleder utvořili za pomoci ukrajinských strážníků desetimetrový koridor vedoucí k popravčímu místu. Byl to rošt z kolejí úzkokolejky. Podle rozkazu se vězni pokládali na kolejnice v pětičlenných skupinách. Každá skupina vězňů byla následně stržena do zátylku.*“⁷ Takový by byl zřejmě osud všech pracujících Židů, i těch, kteří se zachránili během vzpoury, kdyby ji byli bývali nepodnikli.

Hrstka přeživších z tábora smrti Bežec

V případě prvního tábora Operace Reinhard/t, Bežcu,⁸ kde nedošlo k masové vzpouře, se tato okolnost kontrastně odrazila na celkovém počtu známých přeživších, který byl natolik nízký, že je možné vypsát každého z nich jmenovitě.⁹ Byli jimi:

⁶ SCHELVIS, Jules. *Sobibor. A History of a Nazi Death Camp*. Oxford, New York: Berg, 2007, s. 189 – 190.

⁷ BLATT, Thomas (Toivi). *Sobibór: Zapomniane powstanie*. Włodawa: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, x, s. 133 – 134.

⁸ Mezi okolními obyvateli se pro něj dodnes používá název „Wzgórze Kozielski“ jako alternativní označení. Starší obyvatelé, kteří vyprávějí o dobách fungování tábora, užívají obratu „tábor na Kozielsku“. KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Beżcu*, s. 11, pozn. 19.

⁹ Nejméně výpovědi pochází od vězňů z Bežcu, kde oproti dvěma stům vězňům, kterým se podařilo utéci dohromady ze Sobiboru a Treblinky, uteklo sotva pět. REDER, Rudolf. *Bežec*. Kraków: Fundacja Judaica, Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka, 1999, s. 11. Přestože některé prameny hovoří o hromadných akcích odporu, které se uskutečnily ve vyhlašovacím táboře Bežec, zvláště pak o vzpouře vězňů ze sektoru smrti z června 1942, je obtížné tyto informace ověřit a hlouběji analyzovat. KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bežec*. Berlin: Metropol, 2014, s. 224, 280. Arad uvedl, že vězni určení v Bežcu k odklizení mrtvol se uchýlili ke spontánnímu odporu a útěku

členové obsluhy Chaim Hirszman, který zemřel krátce po válce v Polsku,¹⁰ dále Rudolf Reder,¹¹ jehož poslední zaznamenané bydliště bylo v kanadském Torontu. Reder byl taktéž znám pod svým novým jménem Roman Robak.¹² Třetím přeživším byl jistý Spilke z Iwovského tábora v ulici Janowska, který v Bełzcu montoval mlýnek na drcení nespálených kostí. V roce 1946 žil v Maďarsku.¹³ Čtvrtým svědkem byl Bachner z Krakowa. Nedožil se konce války,¹⁴ stejně tak jako dvě ženy z obce Żólkiew,¹⁵ Mina Astman a Malka Talenfeld.¹⁶ Z tábora se dále zachránil chasidský rabín Izrael Szapiro a neznámý Žid z Lubycze Królewské. Jistý otazník pak visí nad osudem Sylka Herce z Krakowa, který utekl z transportu mířícímu z Bełzcu do Sobiboru společně s Chaimem Hirszmanem.¹⁷ Za zmínku též stojí třináctiletý chlapec Lejb Wolsztajn (Welsztein)¹⁸ ze Zamošče, který jako jeden z prvních uprchlíků tábora

dne 13. 6. 1942. Podle zprávy polského odboje byli svoláni k odstranění mrtvol zavražděných žen a dětí, které se navzájem držely za pasy a krky, pravděpodobně díky prenatalním reflexům, načež vězni zaútočili na stráž. Při následném zápase mělo zemřít čtyři až šest Němců a skoro všichni Židé. Někteří z nich se však přece jen podařilo uprchnout. Arad nevyloučil, že tato událost mohla souviset se zhruba měsíčním přerušením provozu v Bełzcu, stejně jako potřeba výstavby nových plynových komor. ARAD, Jicchak. *Bełzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*. Praha: BB/art, 2006, s. 265 – 266.

¹⁰ KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełzcu*, s. 43. Viz také ARAD, Jicchak. *Bełzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 274.

¹¹ Existují jen dvě sepsaná svědectví od bývalých vězňů Bełzcu. Rederovo svědectví a neúplná Hirszmanova zpráva. KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełzec*, s. 218.

¹² KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełzcu*, s. 63. Podle Kuwałka si Rudolf Reder změnil jméno na Romana Robaka po tom, co byl komunistickým režimem označen za „buržu“u, což souviselo s jeho podnikatelskými záměry. Více viz KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełzec*, s. 314.

¹³ KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełzcu*, s. 49, pozn. 104. Reder v souvislosti se Spilkem používá označení Janovský tábor. REDER, Rudolf. *Bełzec*, s. 68.

¹⁴ REDER, Rudolf. *Bełzec*, s. 11. ARAD, Jicchak. *Bełzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 273. MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, Warszawa 2001. Diplomová práce. Uniwersytet Warszawski. Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji. Instytut Stosowanych Nauk Społecznych. Vedoucí práce: prof. Aldona Jawłowska, dr. Małgorzata Melchior, s. 84. Podle Roberta Kuwałka zemřel Bachner v krakovském ghettu. Kuwałek se setkal s jistou stařenkou, která přijela z Izraele, a ta mu říkala, že je Bachnerovou sestřenicí. Když se jí zeptal, co se s ním stalo, řekla mu dokonce jeho křestní jméno a že zahynul v době likvidace ghetta. Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Robertem Kuwałkem (historik), dne 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

¹⁵ REDER, Rudolf. *Bełzec*, s. 11, KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełzec*, s. 264.

¹⁶ ARAD, Jicchak. *Bełzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 273.

¹⁷ KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełzcu*, s. 45 – 46.

¹⁸ BLATT, Thomas (Toivi). *Sobibór: Zapomniane powstanie*, s. 26.

podal hlášení prezidentovi zamošského Judenratu.¹⁹ Je znám taktéž případ přeživší Sarah Ritterbandové.²⁰ Chris Webb ve své knize ještě zmiňuje jistého Szmirera, jednadvacetiletého muže, kterého potkal Žid jménem Podgórski v lublinském ghettu.²¹ Jeho další osudy jsou neznámé, zřejmě zahynul během likvidace lublinského ghetta 9. listopadu 1942. Sanio Ferber, přeživší Lvovského ghetta, se na přelomu let 1942 a 1943 setkal s uprchlíkem z Bełżcu, který v táboře vytrhával mrtvolám zlaté zuby, a jemuž se, stejně jako Rederovi, podařilo uprchnout ve Lvově, kam odjel s Němci.²² Jako další, potenciální přeživší svědek vyhlazovacího tábora Bełżec v literatuře vystupuje Józef Honig,²³ který tvrdil, že byl na jaře 1942 deportován z ghetta v Piaskách do vyhlazovacího tábora Bełżec, kde strávil jeden den, načež z tábora uprchl transportem s vytríděnými věcmi po obětech.²⁴ Celkem lze hovořit o okolo patnácti známých přeživších, kteří byli v přímém kontaktu s tímto vyhlazovacím táborem, ve většině jako vysídlenci určení k okamžité likvidaci, popř. vězni přinucení podílet se na udržování vyhlazovacího provozu či pracovníci představující technické

¹⁹ KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełżcu*, s. 59.

²⁰ BLATT, Thomas (Toivi). *Sobibór: Zapomniane powstanie*, s. 26. Sarah Ritterbandovou zmiňuje i Michael Tregenza. Podle něj pocházela ze Lvova a podala výpověď v roce 1960 v Izraeli. V ní sdělila, že strávila v táboře rok do léta 1943 a do doby likvidace pracovala v prádelně. Z Bełżcu putovala do Trawniki a odtud do Osvětimi. Poté přežila pochod smrti do Bergen-Belsenu. V mnichovském bełžeckém procesu v roce 1965 nevyprávěla z toho důvodu, že její paměť byla dosti ovlivněna brutálním zacházením v Bełżcu. Přesto byla schopna rozpoznat Oberhausera, stejně jako si vzpomněla na příhody z jejího několika měsíčního pobytu v Bełżcu. TREGENZA, Michael. *Christian Wirth. Inspekteur der SS-Sonderkommandos „Aktion Reinhard“*, (Původní strojopisný rukopis v anglickém jazyce, publikovaný v polštině in: *Zeszyty Majdanka*, vol. 15, Lublin 1993, s. 7 – 58) s. 57, 77.

²¹ WEBB, Chris. *Bełżec. The Death Camp Laboratory*, England: A.H.E.A.R.T. & Holocaust Historical Society Publication, 2011, s. 107 – 108. Podle Roberta Kuwałki je možné, že se jednalo buď o Eliasze Szmirera, nar. v roce 1911 v Lublinu, nebo o Abrama Mojżesze Szmirera, nar. v roce 1913 v Lublinu. KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełżec*, s. 260 – 261, pozn. 10.

²² KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełżec*, s. 227.

²³ Robert Kuwałek o něm řekl, že bydlel v Lublinu. Podotkl však, že jeho svědectví bylo přinejmenším zvláštní. Nedalo se ověřit. Stálo v něm, že Honig jel transportem z Piasek a viděl, jak jeho matku, sestru a snoubenku hnali do plynové komory a že on později odjel schovaný pod oblečením. Kuwałek je však toho názoru, že spíše vyskočil z transportu, který jel do Bełżcu. Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Robertem Kuwałkem (historik), dne 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

²⁴ KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełżec*, s. 317 – 318, pozn. 23.

zázemí tábora.²⁵ Přitom je zapotřebí uvést, že Bežec měl po Treblince nejvyšší produktivitu smrti, která se odhaduje na 434 508²⁶–600 000 osob.

Z výše uvedené bilance je možné odvodit, jaký by byl nakonec počet přeživších Sobibor či Treblinku, kdyby zde nedošlo k propuknutí masových vzpour. Ilustrativní bilance produktivity smrti táborů Operace Reinhard/t, prezentovaná na příkladu Bežcu, totiž výmluvně ukazuje, nakolik byly vyhlazovací tábory smrtící a jak nepatrnou, prakticky nulovou šanci měli jejich vězni na útěk, což si sami velmi brzy uvědomili. Začali proto osnovat plány na hromadný útěk, jenž se mnohým jevil jako jediné východisko z již tak bezvýchodné situace. Vzpouřa, snaha o likvidaci vyhlazovacího potenciálu těchto táborů, stejně jako touha po zabití nacistických katů, se zdála být jediným možným aktem vzdoru, poslední nadějí ve volbě nechat se „vést jako ovce na porážku“, nebo se pokusit probít z tábora ven vlastními silami.²⁷

Poslední stanice

V historii táborů okamžitého vyhlazení nebylo obvyklé, aby některý vězeň prošel dvěma či více tábory tohoto druhu po sobě, s výjimkou bežeckých a treblinských vězňů ze zbytkových komand, kteří byli zabití v Sobiboru. Je to jeden ze

²⁵ Jsou taktéž známi svědci, kteří se podíleli na výstavbě tábora. Patří mezi ně například Stanisław Kozak, jenž podrobně popsal původní plynové komory. KRAUS, Ota, KULKA, Erich. *Noc a Mlha*. Praha: Naše vojsko – SPB, 1958, s. 59. Robert Kuwałek se nechal slyšet, že další takový svědek bydlel ve Wielkich Oczach a náhrával s ním rozhovor Moskowitz. Tento dokumentarista měl záměr zaznamenat to, co ve svém dokumentu Šoa vynechal Claude Lanzmann. Jan Głąb, Czechow, Ragan, to jsou další jména osob, s nimiž se setkal Michael Tregenza a které se podílely na výstavbě prvních plynových komor v Bežcu. Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Robertem Kuwałekem a Michaelem Tregenzou (historici), dne 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

²⁶ Toto číslo uvedl Höfle v telegramu do Berlína v lednu 1943. KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Beżcu*, s. 54. Hermann Julius Höfle byl jedním z klíčových členů Globocnikova personálu. Podle Poprzecznyho byl po Wirthovi „nejhroznivějším a nejmocnějším mužem u Globocnikova „zločineckého dvora“. Byl ženatý a měl čtyři děti. Přišel však o dvojčata, což vnímal jako trest za vyhlazení tisíců židovských dětí, které poslal na smrt do táborů Operace Reinhard/t. Při pohřbu dvojčat měl údajně prohlásit, že situace je trestem za varšavské děti. POPRZECZNY, Joseph. *Hitlerův kat na Východě*. Praha: Academia, 2009, s. 114, 116. Podle Michaela Tregenzy se jednalo o dívčí dvojčata, jež se jmenovala Waltrauda a Sieglinde. Zemřela na záškrty a po jejich pohřbu na konci roku 1942 v Lublinu se Höfle nervově zhroutil. TREGENZA, Michael. *Christian Wirth. Inspekteur der SS-Sonderkommandos „Aktion Reinhard“*, s. 76.

²⁷ PECZERSKI, Aleksander. *Szturm w nieśmiertelność: Wspomnienia*. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma, 2013, s. 94.

specifických jevů, kterým se lišily tábory okamžitého vyhlazení od jiných nacistických táborů, jejichž vězni mnohdy prošli několika tábory. Zpravidla se nestávalo, aby byli židovští vězni přemístěni z vyhlazovacího tábora do koncentračního, což je pochopitelné z důvodu udržení tajemství, jakým byly tábory smrti vázány a především vzhledem ke skutečnosti praxe okamžitého vyhlazení vysídlenců po jejich příjezdu.²⁸ Přesto se objevily výjimky, obvykle zapříčiněné mimořádným sledem událostí. Je znám případ vězně z Bełżcu, rabína Izraela Szapira z Błażowé, který byl deportován z ghetta ve Lvově do Bełżcu, kde jej Němci vybrali na práci do komanda třídicího oděv. Rabín Szapiro po několika dnech z Bełżcu utekl (ukryl se ve vagoně pod oblečením) a vrátil se do tábora na ulici Janowska, kde jej ukryli tamní vězni. Z Janowské ulice se dostal do koncentračního tábora Buchenwald, kde se dočkal vysvobození. Tyto informace byly získány jedním studentem v rámci projektu prof. Jaffy Eliacha. V rozhovoru, který student s Szapirem pořídil, se však objevuje několik nesrovnalostí. Je v něm zaznamenáno, že vězni v Bełżcu chodili s oholenými hlavami a v táborovém oděvu, ačkoliv obecně se má za to, že členové vězeňských komand tohoto tábora nosili vlastní šaty a nikde se neobjevuje, že by byli oholení. Není však jasné, zda tyto informace podal přímo Szapiro, či zda byly doplněny oním studentem.²⁹ Herman Posner, narozený v roce 1909, ve své výpovědi uvedl, že byl 14. března 1943 deportován do Sobiboru, aby tam pracoval jako truhlář. Po válce, ve spojitosti s možným kompenzačním vyrovnáním, uvedl, že byl jak v Majdanku, tak v Buchenwaldu, a to po Sobiboru. Zajímavé je taktéž tvrzení Chaskiela Mencheho, který po válce domýšlivě uvedl, že je jediným přeživším Sobiboru a že není nikoho, kdo by mohl jeho přítomnost v táboře v té době potvrdit. Navíc tvrdil, že byl vězněn v koncentračním táboře Gross-Rosen. Během sobiborského procesu v Hagenu namítla Frenzelova³⁰ obhajoba, že Menche v Sobiboru nikdy nebyl.³¹ Pozoruhodný případ ve věci neobvyklé migrace mezi nacistickými tábory pak představuje Herszl Sperling, jehož osudy sepsal spisovatel

²⁸ Srv.: „*Například v Osvětimi uniklo 15 až 25% příjezděcích Židů okamžité smrti. Ve vyhlazovacích táborech taková šance neexistovala.*“ BLATT, Thomas (Toivi). *Sobibór: Zapomniane powstanie*, s. 26.

²⁹ KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełżcu*, s. 46

³⁰ Karl Frenzel, jeden z nejobávanějších členů sobiborského personálu.

³¹ SCHELVIS, Jules. *Sobibor. A History of a Nazi Death Camp*. Oxford, New York: Berg, 2007, s. 237 – 238.

Mark S. Smith. Sperling byl podle Smithovy knihy, jež vychází z paměti samotného Sperlinga, vězněm ve vyhlazovací Treblince, odkud se mu podařilo uprchnout během vzpoury. Dostal se do koncentračního tábora Osvětim, kde pracoval v nechvalně proslulé trestné rotě.³²

Vzácné jsou taktéž případy několikanásobného pobytu v tomtéž táboře. Honygman Zyndel, který byl v listopadu 1942 deportován do Sobiboru, utekl o dva dny později proplazením se pod dráty. V dubnu 1943 se dostal zpět do Sobiboru, tentokrát přes Trawniki. Vydává se za řezníka, byl určen pro práci v kuchyni. Utekl podruhé během pokusu Waldkommanda o skupinový útek.³³ V případě Treblinky je znám případ vězně, který byl do tábora deportován hned třikrát. Zahynul během vzpoury.³⁴ Podobný osud potkal jistého Szokena, kterému se podařilo uprchnout z treblinského tábora v rámci expedice textilií. Vrátil se do Węgrowa, kde se znovu dostal do transportu, se kterým putoval zpátky do Treblinky. Tentokrát již věděl, co má dělat. V táboře se okamžitě chopil koštěte a začal uklízet vagon. Szoken se dostal z Treblinky i podruhé. Odešel do Varšavy, kde se účastnil pokusu o povstání v roce 1943, během kterého byl raněn, do třetice odvezen do Treblinky a poslán do plynové komory.³⁵

Šlamek Fajner³⁶ představuje vězně, který prošel hned více vyhlazovacími tábory. Nejprve uprchl z prvního vyhlazovacího tábora Kulmhof am Ner (Chełmno nad Nerem) ve Wartheland, aby byl později zařazen do transportu, který jej zavezl do Bełżcu, kde našel svou smrt. Z Chełmna se mu podařilo uprchnout při převozu vězňů z ubikací na jejich pracoviště k masovým hrobům. Po svém útěku vyhledal rabína, kterému řekl: „*Jsem Žid, přišel jsem ze záhrobí. Je prováděno vyhlazování židovského*

³² SMITH, Mark S.. *Útek z továrny na smrt*. Český Těšín: Víkend, 2011, s. 187.

³³ SCHELVIS, Jules. *Sobibor. A History of a Nazi Death Camp*, s. 234 – 235.

³⁴ MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, s. 144.

³⁵ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Zbiór relacji Żydów Ocalałych z Zagłady. 301/688. Výpověď Arona Czechowicze ze dne 16. 8. 1945, Łódź, s. 12, 14.

³⁶ On sám se nazýval „Szlamkem“. Přesto mohlo jít buď o Gronowského, Fajnera (nejpravděpodobněji) či Bajlera. Zahynul v Bełżcu, kam byl odtransportován z ghetta v Zamości 11. nebo 12. dubna 1942. Před svou smrtí však ještě oslovil členy Ringelblumova archivu posledním dopisem, ve kterém stálo, že Bełżec, vyhlazovací místo pro Židy z lublinského regionu, je: „*To samé jako Chełmno*“. STRUCK, Manfred. *Chełmno/Kulmhof: Ein vergessener Ort des Holocaust?*. Bonn, Berlin: Gegen Vergessen – Für Demokratie eV, 2001, s. 54.

národa.” Na rabínovu otázku, kde ke zmiňovanému vyhlazování dochází, Fajner odpověděl, že „v *Chełmnu. Všechny otravují plynem v lese a pohřbívají je do jedné mohyly.*“³⁷ Později se ironií osudu dostal do Bełżcu. Na základě dřívějších informací sestavil tajnou zprávu, v níž informoval, že Bełżec je to samé jako Chełmno. V Bełżcu zemřel.³⁸

Tábor Kulmhof am Ner byl prvním vyhlazovacím táborem známým též pod polským názvem Chełmno nad Nerem. Začal fungovat 8. prosince 1941 a sestával ze dvou působišť. Jedno bylo přímo ve vesnici Chełmno, druhé vzdálené asi čtyři kilometry odtud. Byla to mýtina v *Lesie Rzuchowskim*, kde se nacházely obrovské hroby; později zde vybudovali krematorium a obří spalovací jámy.³⁹ Mezi Chełmnem a „žuchovským lesem“ přejížděly tzv. dušegubky,⁴⁰ nákladní vozy s hermeticky uzavřeným nákladovým prostorem, do něhož mohlo být důmyslnou technologií zavedeno ústí výfuku, jehož zplodiny otrávil Židy natěsnané uvnitř. Typologicky se jednalo o tábor okamžitého vyhlazení, administrativně však nespádající pod tábory Operace Reinhard/t. Také z tohoto tábora, kde nedošlo k hromadné vzpouře, se zachránil minimální počet vězňů: Michal Podchlebnik, Mordechaj Żurawski a Szymon Srebrnik.⁴¹

³⁷ GUŁCZYŃSKI, Janusz. *Obóz śmierci w Chełmnie nad Nerem*. Konin: Muzeum Okręgowe w Koninie, 1991, s. 70 – 71.

³⁸ Více o „šlamkovi“ viz: KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełżec*, s. 9 – 10.

³⁹ Právě Chełmno je Markem Bemem používáno v jeho práci o Sobiboru jako ilustrativní příklad, ke kterému se odvolává, když se pokouší o popis sobiborských spalovacích zařízení. BEM, Marek. *Sobibór. Niemiecki ośrodek zagłady 1942–1943*. Włodawa: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, 2011, s. 445 – 463. Zvláště pak: „*Sobiborské krematorium se mohlo podobat tomu, jaké bylo používáno ve vyhlazovacím táboře v Chełmnu nad Nerem.*“ BEM, Marek. *Sobibór. Niemiecki ośrodek zagłady 1942–1943*, s. 454.

⁴⁰ Toto označení má původ v době působení mobilních plynových komor na Východě. Ernst Klee v rámci svého výzkumu vyčlenil dvě základní fáze užívání plynovacích automobilů. Během první se užívalo lahví se stlačeným kyslíčnickem uhelnatým, jenž byl vpouštěn do hermeticky uzavřené karosérie vozu. Ve druhém období se upustilo od užívání těchto lahví, které zastoupily výfukové plyny vedené důmyslným mechanismem do kabiny. KLEE, Ernst. „*Euthanasie*“ *im Dritten Reich: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens“*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag GmbH, 2014, s. 106, 310.

⁴¹ PAWLICKA-NOWAK, Łucja (ed.). *Mówią świadkowie Chełmna*. Konin, Łódź: Rada ochrony pamięci walk i męczeństwa w Warszawie, Muzeum okręgowe w Koninie, Oficyna bibliofilów Łódź, 2004, s. 85.

Nejzoufalejší situace v sektorech smrti

Pokusy treblinských a sobiborských vězňů o útěk z tábora před vzpourou nabývaly sofistikovaných a komplikovaných podob zejména v sektorech smrti. Jednalo se o ty části vyhlazovacích táborů, kde se nacházely plynové komory, masové hroby a spalovací rošty. Tyto sektory byly striktně separovány od zbytku tábora. Jak v treblinském, tak v sobiborském sektoru smrti (v Treblince se tato oblast nazývala Totenlager, popř. Lager II,⁴² v případě Sobiboru se pak zažilo označení Lager III) se tamní vězni pokusili čelit své zoufalé situaci vykopáním tunelu,⁴³ který je měl vyvést přímo z ubikací k táborovému oplocení. O útěk treblinským tunelem se tamní hrobníci pokusili v zimě 1942/1943. Uniknout se podařilo pěti vězňům. Ihned bylo zahájeno jejich pronásledování, během něhož ostatní vězně z Totenlageru zavřeli do ubytovacího baráku. Zpátky do tábora přivezli čtyři uprchlíky, z toho jeden byl již mrtvý. Zbývající tři chycené vězně izolovali během pracovního dne v plynové komoře. Před tu byla na rozkaz šéfa vyhlazovacího sektoru, Heinricha Matthese, postavena šibenice, na kterou byli během večerního sčítání na očích ostatním shromážděným vězňům pověšeni tito tři nešťastníci vzhůru nohama. Matthes měl k shromážděným vězňům proslov, jímž je varoval před pokusy o útěk. Mrtvolý vězňů visely na šibenici až do příštího rána.⁴⁴

Když se autor zeptal na tuto událost Pinchase Epsteina, bývalého vězně Totenlageru, ten odpověděl: *„Jedné skupině o čtyřech pěti osobách se podařilo utéct. Byl tam podkop a jim se podařilo utéct. [...] V té době napadl v noci první sníh a oni [Němci] se vydali po jejich stopách. Dva přivedli živé a poté je zabili. Celý den je mučili. To si nedovedete představit, jak ty dva mučili! To první sníh té zimy je zradil. Šli po stopách. Na počátku, v prvních dnech, utekli první dva, kterým se to podařilo. Využili několika vteřin, když usnul Ukrajinec na stráž. Přestříhli ostnatý drát a*

⁴² Nezaměňovat s označením Treblinka I (trestanecký pracovní tábor) a Treblinka II (vyhlazovací tábor).

⁴³ Tunel chtěli v lednu 1942 vykopat také vězni vyhlazovacího tábora Chelmno nad Nerem. Mělo se jednat o 50 metrů dlouhý podkop. Problém však spočíval v tom, že vězni nevěděli, co si počít s vykopanou hlínou. PAWLICKA-NOWAK, Łucja (ed.). *Mówią świadkowie Chelma*, s. 108.

⁴⁴ MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXII*. Amsterdam: EX POST FACTO Productions, 2011, s. 102.

podářilo se jim utéct. *Ten Ukrajinec se vzbudil a dostal strach, že utekli, když byl na strážci.*⁴⁵ Vzpomínkám na útěk pomocí vykopaného podkopu věnoval ve své vídeňské výpovědi pozoruhodně mnoho místa i Epsteinův kolega Elijahu Rosenberg. Podle něj plán pokazil zvuk trhajícího se kabátu jednoho z uprchlíků, který jím zavadil o ostatný drát. Několika vězňům se přesto podařilo uprchnout, ale byli brzy dopadeni. Pikantní na celé věci bylo, že jejich dopadení zapříčinil fakt dlouhodobé alkoholové abstinence v táboře, po které je požití zakoupeného alkoholu v jedné vesnici uvedlo do opileckého opojení (v orig. angetrunkenem Zustande), jež stačilo k tomu, aby se zdrželi a prospali se. To poskytlo obrovskou výhodu jejich pronásledovatelům.⁴⁶ Ke sporadickým skupinovým aktům odporu došlo v treblinském Totenlageru přinejmenším ještě ve dvou dalších případech. Jeden z nich popsal Šimon Goldberg a týkal se asi 2000 cikánů, kteří se v plynových komorách rozzuřili, křičeli a snažili se je rozmlátit. Dokonce lezli po zdech nahoru k průduchům a snažili se rozbít zamřížované okno. Personál byl nucen vylézt na střechu, střílet dovnitř, utěsnit průduchy, načež byli cikáni zadušeni.⁴⁷

Výpověď bývalého Totenjuda (tak byli nazýváni vězni pracující v sektoru smrti) Czechowicze obsahuje popis neobyčejně brutálního trestu, který stihl dva vybrané vězně za údajný útěk dvou jiných Totenjudy. Tito vězni měli sehrát roli jakoby chycených skutečných uprchlíků. „*Jeden Ukrajinec, takový vysoký, černý, jim*

⁴⁵ Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Pinchaselem Epsteinem (bývalý vězeň treblinského Totenlageru), dne 2. 3. 2008 v Petach Tikvě. Rozhovor v autorově archivu.

⁴⁶ The Ghetto Fighters' House Archives. 4494. Kopie výpovědi E. Rosenberga „Das Todeslager Treblinka“ ze dne 24. 12. 1947, Wien, s. 8 – 9. Michał Maranda uvádí událost s podkopem jako druhý pokus o útěk vězňů z Totenlageru (prvním byl nezdařený útěk 24 vězňů, kteří byli zastřeleni), přičemž podotýká, že zachránit se podařilo pouze Lazaru Sharsonovi, který tak až do momentu vzpoury představoval jediného uprchlíka z Totenlageru. MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, s. 144. Rajgradzki však hovořil o organizování útěků po celou dobu jeho pobytu v Totenlageru. V noci se dělaly podkopy a některým se podařilo utéct, přestože šlo o výjimky. RAJGRODZKI, Jerzy. *Jedenaście miesięcy w obozie zagłady w Treblince, Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, no. 25, leden – duben 1958, Warszawa, s. 110. Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Zbiór relacji Żydów Ocalałych z Zagłady. 301/5483. Výpověď Jerzego Ragrodzkiego ze dne 23. 4. 1957, Warszawa, s. 8.

⁴⁷ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 162. MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, s. 87. KOPÓWKA, Edward (ed.). *Treblinka. Historia i pamięć*. Siedlce: Muzeum Regionalne w Siedlcach, 2015, s. 66.

*uřezal nosy, uši, úd a potom je pověsili za nohy, a nám nařídili dívat se. To se stane těm, co utíkají.*⁴⁸

Vykopání podkopu bylo vzhledem k bezpečnostním opatřením v sektorech smrti Treblinky i Sobiboru mimo vzpouru zřejmě jedinou nadějí vězňů na útěk, jak dokládá prakticky totožný podnik, do kterého se pustili vězni ze sobiborského Lageru III. V létě 1943 bylo odhaleno, že zdejší Totenjudi hloubili pod oplocením štol, jimiž hodlali utéct. Za trest byla polovina tamního vězeňského osazenstva přinucena zpívat sentimentální písně, zatímco druhá polovina byla popravována střelbou nad hroby. Čistky vězeňského personálu Lageru III probíhaly pod vedením Kurta Bolendera.⁴⁹

Thomas Blatt vzpomínal na likvidaci vězňů z Lageru III výpovědí, ve které uvedl, že v půl čtvrté odpoledne vězni z jeho táborové podčásti zaslechli střelbu přicházející z Lageru III, přičemž nejprve je napadlo, že Němci likvidují „peklo“, jak metaforicky nazval sobiborský sektor smrti. Když pak měli vytríditi věci po popravených vězních z Lageru III, Němci jim řekli, že vězni z „pekla“ chtěli utéci, a proto byli všichni popraveni. V důsledku této čistky se táborové vedení rozhodlo doplnit prořídle řady sobiborských Totenjudů vybranými vězni z prvního tábora.⁵⁰ Vězni, kteří byli v Lageru III v době říjnové vzpoury, byli zastřeleni 15. října 1943.⁵¹

V obou táborech, a to nejen v sektorech smrti, existovaly různé smělé plány útěku, od realizovaných a zcela individuálních útěků vězňů schovaných ve vytríděných věcech naložených do vagonů, které byly z tábora systematicky odesílány pryč, po pokusy o získání otisku klíče od treblinského muničního skladu, díky čemuž by se vězni postupně ozbrojili, vyřadili strážní táborovou infrastrukturu z provozu, tak jak to bylo plánováno v rámci tzv. akce H.⁵²

⁴⁸ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Zbiór relacji Żydów Ocalałych z Zagłady. 301/688. Výpověď Arona Czechowicze ze dne 16. 8. 1945, Łódž, s. 7. Způsob provedení trestu poukazuje na možnost, že vykonavatelem byl „Ivan Hrozný“.

⁴⁹ MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXV*. Amsterdam, München: EX POST FACTO Productions, Amsterdam University Press, K. G. Saur Verlag, 2001, s. 106.

⁵⁰ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 313 – 314.

⁵¹ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 371.

⁵² GLAZAR, Richard. *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*. Praha: G plus G, s.r.o., 2007, s. 108 – 110.

Obecná komparace treblinské a sobiborské vzpoury

Na úvod tohoto oddílu je třeba připomenout Aradův výrok, že hnutí odporu v obou táborech pracovalo nezávisle a nebyl mezi nimi absolutně žádný kontakt. Sobiborští vězni nevěděli o existenci jejich treblinských protějšků a stejně tomu bylo naopak. „*Přesto nacházíme v organizaci, plánech a aktivitách v obou táborech mnoho podobného. Podmínky a struktura Treblinky a Sobiboru byly podobné a to pravděpodobně diktovalo způsob, jímž se organizace a působení hnutí vyvíjely.*“⁵³ V zásadě lze s Aradovým základním vyhodnocením obou vzpour souhlasit, přestože je nutné poukázat jak na odlišnosti, tak na podobnosti každé ze vzpour.

Je nepochybné, že sobiborskou vzpourov provázela lepší organizace a také propracovaný plán na likvidaci táborové posádky, vedený zkušenými sovětskými Židy, kteří do tábora přicestovali z Minsku. Sobiborská vzpoura je v literatuře hodnocena jako „*vzácný – a snad jediný – případ, kdy se věžňové, Židé či Nežidé, vzbouřili a podařilo se jim při jediné akci zlikvidovat tak velký počet esesmanů*“.⁵⁴ Je však nutné podotknout, že každá ze vzpour představovala rozhodující moment vedoucí ke zrušení dvou táborů Operace Reinhard/t a obě vzpoury byly motivovány podobnými ději. Treblinská vzpoura byla první rozsáhlou vzpourou mezi ostatními tábory smrti, zatímco pro sobiborskou vzpourov je charakteristické, že během ní došlo k fyzické likvidaci některých představitelů táborového personálu z řad SS, zatímco v Treblince nikoli.⁵⁵ To jsou dva nejvýznamnější rozdíly mezi oběma vzpourami.

⁵³ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 370. Podle Poprzeczneho pojal Himmler podezření o existenci konspirační sítě ve varšavském a zejména lublinském distriktu, kde se nacházely Treblinka a Sobibor, a to právě díky skutečnosti propuknutí vzpour v obou táborech. POPRZECZNY, Joseph. *Hitlerův kat na Východě*, s. 117.

⁵⁴ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 346.

⁵⁵ Obecně se má za to, že během treblinské vzpoury nebyl zlikvidován žádný příslušník SS, ačkoli v memoárové literatuře se objevují opačná tvrzení. Dva zabití esesáky zmínil Chil Rajchman. RAJCHMAN, Chiel. *Útěk z Treblinky*. Český Těšín: Víkend, 2010, s. 142. Manfred Burba je toho názoru, že o treblinských „obětech z řad SS a Ukrajinců neexistují žádné spolehlivé údaje [...] takže je zřejmé, že oproti povstání v Sobiboru ze dne 14. 10. 1943 zde mezi nimi nebyli žádní mrtví.“ BURBA, Manfred. *Ein NS-Vernichtungslager im Rahmen der „Aktion Reinhard“*. Göttingen: x, 2000, s. 25. Chrostowski k problému napsal, že „německé ztráty byly relativně malé – jeden zraněný Němec [Kiewe] a okolo šesti mrtvých nebo zraněných Ukrajinců.“ CHROSTOWSKI, Witold. *Extermination Camp Treblinka*. London: Vallentine Mitchell, 2004, s. 94.

Existuje však celá řada dalších rozdílů odlišujících obě vzpoury. Jedním z nich je fakt, že sobiborské vzpoury se oproti té treblinské neúčastnili vězni ze sektoru smrti. Obě vzpoury však měly v zásadě shodný motiv, kterým byla všeobecná obava vězňů o jejich další osud. Vzhledem k vývoji událostí se vězni v Treblince i v Sobiboru obávali, že se blíží chvíle jejich likvidace, že přestanou být potřební, čímž zanikne důvod k jejich existenci.⁵⁶ V Treblince byli klíčovými zpravodaji a prognostiky v existenční otázce Totenjudi z Totenlageru, kteří nejlépe věděli, že jakmile skončí s kremací mrtvol z jihozápadních hrobů, nebude pro ně práce a zlikvidují je.⁵⁷ Podle některých zdrojů došlo v roce 1943 k programovému snížení potravinových přidělů vězňům, což je mělo odradit od případného vzdoru.⁵⁸ Dalším způsobem, kterým se Němci snažili odradit vězně od vytváření organizace, jež by mohla vést k masovému odporu, byla podle článku „Treblínska fabrika šmierci“ denní likvidace 20–30 z nich a nahrazování ztráty nově příchozími.⁵⁹ Taktéž silně zapůsobily zprávy o rozsáhlých německých ústupech na frontách, které vyvrcholily červencovou zprávou o invazi Spojenců v Itálii. Vězni se, nikoli bezdůvodně, obávali skutečnosti, že se Němci budou chtít co nejrychleji zbavit svědků svých zločinů.⁶⁰ To byly obecné, v daném období naléhavé okolnosti, jež vězně nenechaly v klidu a nutily je zvažovat možnosti své záchranu. Ta samozřejmě mohla přijít pouze prostřednictvím extrémního a bezprecedentního aktu vzdoru, neboť vězni si na základě dřívějších útěků, úspěšných či neúspěšných, stále častěji uvědomovali, že každý další individuální pokus o útěk vystavuje zbylé vězně značnému riziku. To se ukázalo jak v případě Treblinky, tak v případě Sobiboru.

Arad použil v souvislosti s útekem předcházejícími masové vzpouře v Treblince označení „tiché útky“, které se týkaly jednotlivců či malých skupin a ostatním vězňům bylo stále zřejmější, že takto dále nemohou pokračovat.

⁵⁶ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 279, 308.

⁵⁷ RAJGRODZKI, Jerzy. Jedenaście miesięcy w obozie zagłady w Treblince, *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, no. 25, leden – duben 1958, Warszawa, s. 114.

⁵⁸ TREGENZA, Michael. *Christian Wirth. Inspekteur der SS-Sonderkommandos „Aktion Reinhard“*, s. 13 – 14.

⁵⁹ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Obozy. 209/39b. Treblínska fabrika šmierci. Polský překlad a přepis článku publikovaného v „Stalinskij udar“ dne 25. 8. 1944, s. 4.

⁶⁰ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 286.

Bezpečnostní opatření byla čím dál tím sofistikovanější a represálie s tresty uvalované na vězně za útoky⁶¹ jim nenabízely jinou možnost než kolektivní útek. Kurt Franz z Treblinky nechal po útěku sedmi mužů z pracovního komanda dolního tábora (Lager I) svolat mimořádný apel, na němž shromážděným vězňům oznámil, že pokud se budou útoky opakovat, a zvláště pak, budou-li úspěšné, nechá zastřelit deset vězňů za každého uprchlíka.⁶²

Motivace

Jakkoli byly dlouhodobé přípravy na hromadný útek z tábora vězňům blízké, v obou případech se stal bodem zlomu signál, který byl do zakořeněných struktur vězeňského života importován zvenčí. Treblinský případ tak zásadně ovlivnila událost z jara 1943, kdy ve varšavském ghettu, hlavní zásobárně treblinského tábora, jehož *raison d'être* představovalo, alespoň v prvních týdnech, právě toto ghetto, propuklo několikatýdenní povstání, jež se stalo symbolem židovského vzdoru proti nacistické okupaci a jím zažehnutá jiskra brzy přeskočila i do tábora, který se měl stát konečnou stanicí jeho obyvatel.

Na začátku května 1943 se v Treblince objevili první vyhnanci ze vzbouřeného ghetta. Mnozí byli posláni rovnou do plynových komor, ačkoli se našli tací, kterými táborový personál hodlal doplnit početní stavy snížené vlivem tyfové epidemie. Několik set mužů i žen tak bylo vybráno na práci v dolním i horním táboře (Lager I a Lager II),⁶³ čímž započalo ovlivňování vězeňského mínění.

Povstání ve varšavském ghettu tak jasně anticipovalo srpnovou treblinskou vzpouru a poskytlo jí novou revoluční krev, pramenící z bojů v ghettu. Obyvatelé varšavského ghetta si brzy po započetí fungování Treblinky uvědomili, jaký je skutečný účel tohoto tábora a kde končí transporty vypravované z Umschlagplatzu.⁶⁴ Když pak byli někteří z bojovníků odesláni, zdánlivě pokořeně, do Treblinky, nakazili tamní veteránské vězně, jejichž bojový duch pozvolna slábl vlivem dennodenně

⁶¹ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 279 – 280.

⁶² SERENY, Gitta. *Into That Darkness*. New York: Vintage Books, 1983, s. 196.

⁶³ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 284.

⁶⁴ Umschlagplatz bylo shromaždiště Židů z Varšavského ghetta, kteří zde nastupovali na transport do tábora smrti.

prožívaných hrůz, novým zápalom vzdoru. Tentokrát se události ve varšavském ghettu staly důvodem k realizaci vzpoury, stejně jako se krátce předtím stala hrozba Treblinky důvodem k rozpoutání povstání v ghettu. Události z obou míst tak na sebe měly možná mnohem větší vliv, než by se mohlo zdát. Je nepochybné, že od varšavského povstání vedla přímá linie k treblinské vzpouře, jejímiž ideology se stali právě Židé s osobními zkušenostmi z bojů v ghettu.⁶⁵

Podobnou roli, jakou sehráli povstalci z varšavského ghetta v Treblince, měli v Sobiboru sovětsští židovští váleční zajatci, kteří sem byli dopraveni z Minsku v rámci jednoho ze záříjových transportů. Příjezd válečných zajatců do tábora, Aradovými slovy vyjádřeno: „*Soudržené skupiny s bojovými zkušenostmi nesoucí slávu sovětské armády, pozvedl morálku sobiborských vězňů.*“⁶⁶ Malá skupinka vojáků byla vybrána na práci především v nově budovaném čtvrtém sobiborském táboře, jenž byl součástí SS-Sonderkommanda Sobibor, a brzy se zorientovali v situaci, ve které se ocitli. Ačkoli mnozí z nich plánovali útěk z nacistického zajetí na vlastní pěst, nakonec se rozhodli pro organizovaný odpor a spolupráci se stávajícími vězni především polského a holandského původu. Kombinace vojenských zkušeností, které s sebou přivezli sovětské válečné zajatci, se znalostmi táborových obyčejů a táborové topografie, jimiž disponovali stávající vězni, vyústila ve společný akt odporu a hromadný útěk, ze kterého však byli naprosto vyloučeni vězni sobiborského sektoru smrti.⁶⁷

⁶⁵ Arad však podotkl, že zprávy o povstání ve varšavském ghettu měly na vězně ambivalentní účinek. Některým z nich pozvedly morálku a upevnily jejich vůli ke vzpouře, avšak jiní se cítili skleslí z popisů potlačení povstání a především z lhostejnosti okolního světa. ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 285.

⁶⁶ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 315.

⁶⁷ Posledním podnětem, který vedl ke vzpouře, byla skutečnost, že v jednom z transportů ze září 1943 přijela skupina židovských válečných zajatců, bývalých vojáků Rudé armády, mezi nimiž byl Saša Pečerskij, který mohl přispět svými vojenskými zkušenostmi. MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXV*, s. 109. Thomas Blatt, který Pečerského poprvé potkal v táboře, jej v roce 1979 navštívil v SSSR. Části rozhovoru, který s ním tehdy Blatt udělal, jsou otištěny v: BLATT, Thomas (Toivi). *Sobibór: Zapomniane powstanie*, s. 181 – 189. Takto Blatt popsal autorovi své dojmy z návštěvy Sašova bytu: „*Jakmile jsem přijel do Rostova, abych se s ním setkal, tak především mi byla zima, ztratila se mi zavazadla a já mrznul. Byla zima, minus dvacet stupňů, a konečně přijíždí auto, aby mne odvezlo do jeho, Sašova ubytování. V rohu viselo na šňůrce zrcátko a políčka na holení. To bylo celé jeho bydlení. Na druhé straně chodby bydlela doktorka. Byli chudí, velmi chudí. Inu, řekl jsem Sašovi, že se mi ztratila zavazadla, a tak jsem bez ničeho. Saša mi půjčil teplé podvlíkačky, na kterých byly samé záplaty. Velmi chudě si žil.*“ Rozhovor Michala

V Treblince byla v tomto ohledu situace s vězni tamního sektoru smrti z objektivních příčin odlišná. Především si byly obě táborové části bližší, dokonce spolu bezprostředně sousedily. Tím byl usnadněn případný kontakt a komunikační tok mezi vězni obou táborových částí, který navíc oživoval i vězeňský prostředník, řemeslník Jankiel Wiernik.⁶⁸ Sobibor žádnou obdobu Wiernika neměl, což se značně odrazilo na vyloučení vězňů z Lageru III z účasti na vzpouře. Je také důvodné se domnívat, že v době sobiborské vzpoury byl tamní vězeňský kontingent v důsledku komplexní čistky značně oslaben, ne-li fakticky zlikvidován. Jestliže se zdejší vězni pokoušeli během historie fungování sobiborského tábora utéci, činili tak zcela nezávisle na zbytku tábora, stejně jako tomu bylo v dřívějším období v treblinském Totenlageru. Nicméně snaha o organizovanou provázanost všech sobiborských součástí pro naplánování „generální“ vzpoury byla v tamních podmínkách prakticky předem odsouzena k nezdaru. Arad podotkl, že plán sobiborské vzpoury nebral v úvahu vězně z Lageru III, přičemž tam stále byli ti, kteří čistili plynové komory a spalovali mrtvoly z transportů, které ještě sporadicky přijížděly. Podle něj přijel poslední takový transport 11. října, tedy pouhé tři dny před propuknutím vzpoury. Přesto nebyl počet vězeňského kontingentu Lageru III ostatním vězňům znám. Má se za to, že se jednalo o několik desítek vězňů, přičemž odhady jdou do maxima sto padesáti osob.⁶⁹

V období předcházejícímu finalizaci příprav treblinské vzpoury se navíc vyskytl další faktor, který značně upevnil pouta mezi vězni obou táborových částí. Vlivný československý Žid Želo Bloch, jenž byl důstojníkem československé armády a který si získal řadu kontaktů během svého pobytu v dolním táboře, kde se mimo jiné stal jednou z klíčových osobností komitétu plánujícího vzpouru, s sebou odnesl řadu cenných informací do vězeňských struktur Totenlageru, kam byl poslán za trest v přípravném období plánu na hromadný útek. Tím mohl zasít „revoluční“ myšlenky i do tohoto sektoru a vhodně tak propojit skupiny vězňů z obou táborových částí na základě podrobných a konkrétních informací, byť je nutné uvědomit si, že vzhledem k

CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Thomasem Blattem (bývalý vězeň Sobiboru), dne 17. 4. 2008 v Sobiboru. Rozhovor v autorově archivu.

⁶⁸ WIERNIK, Jankiel. *Rok w Treblince*. Warszawa: Rada ochrony pamięci walk i męczeństwa, 2003, s. 33.

⁶⁹ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 326.

okolnostem nebyly tyto informace nijak zvlášť precizované. V porovnání se situací v Sobiboru však nabízela zdejší situace diametrálně rozdílná východiska pro začlenění celého tábora do připravované akce. Arad se domnívá, že kdyby si bývali byli vězni z Lageru III vědomi podmínek, které panovaly v táboře odpoledne 14. října během vzpoury, v době, kdy už byla většina německého personálu zlikvidována, měli by slušnou šanci na útek.⁷⁰

Z hlediska bojových prostředků, jež sehrály v obou vzpourách významnou roli, to byly především ukořistěné pušky, které se podařilo v omezeném počtu získat jak treblinským vězňům, tak jejich sobiborským protějškům. V Treblince však byly použity i granáty,⁷¹ takže výbuchy provázející akt útěku se staly jedním ze specifických ukazatelů, odlišujících treblinskou vzpuru od sobiborské, stejně jako šířící se oheň, který vznikl v důsledku zapálené hořlaviny, kterou byly postříkány některé táborové baráky. V Treblince byl taktéž vyhozen do povětří benzínový tank, který následně explodoval a do vzduchu se vznesl sloup ohně a dýmu. V Sobiboru vězni používali seker a speciálně upravených břitů, kterými před zahájením vlastního útěku systematicky a promyšleně likvidovali členy táborového personálu.⁷² Byla to fáze předcházející vlastnímu útěku, jenž měl být proveden formou organizovaného odchodu.⁷³ V zásadě je možné dojít k závěru, že treblinská vzpura se soustředila na co možná nejvyšší způsobení škod na táborovém zařízení (přesto se nepodařilo zlikvidovat to nejdůležitější, a sice plynové komory⁷⁴), zatímco v Sobiboru byl kladen důraz na likvidaci personálu.

Přestože treblinská vzpura předcházela té sobiborské, nepoučil se tamní táborový management z této situace a nezesílil bezpečnostní opatření, aby předešel podobnému vyústění událostí v typologicky stejném Sobiboru. Na druhou stranu Sobibor disponoval oproti Treblince sofistikovanějším zabezpečením, které

⁷⁰ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 371.

⁷¹ GLAZAR, Richard. *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*, s. 236.

⁷² Podle některých zdrojů figuroval podobný plán i v jedné z alternativ provedení treblinské vzpoury. Tento plán spočíval v likvidaci táborového personálu v táborových dílnách. ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 292. Přesně tak to bylo realizováno v Sobiboru.

⁷³ PECZERSKI, Aleksander. *Szturm w nieśmiertelność: Wspomnienia*, s. 99.

⁷⁴ Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Obozy. 209/36b. Fotokopie článku Samuela Rajzmana Комбинат смерти в Трeблинкe, část 2., s. 8.

představovalo minové pole za oplocením tábora.⁷⁵ Motivem k zaminování sobiborského táborového okolí byla pro velitelství série útěků, stejně jako prevence proti partyzánským útokům.⁷⁶ Vlastní realizací plánu byla pověřena skupina vojáků Wehrmachtu, nad nimiž měl supervizi Gustaw Wagner. Došlo k obklopení tábora prstencem min a k dodatečnému vykopání vodního příkopu u vězeňských ubikací v sobiborském prvním táboře. K vyvrcholení zavádění těchto zostřených bezpečnostních opatření došlo v červenci 1943.⁷⁷ V Treblince byl na podobné pozici pouze pás tzv. vnějšího oplocení, který v pozdějším období fungování tábora představovala linie tvořená protitankovými překážkami, tzv. španělskými jezdci. Obě dodatečná zajištění způsobila během vzpour v řadách uprchlíků značné ztráty.

Informace, že se treblinští vězni vzbouřili začátkem srpna, se s největší pravděpodobností nedostala k vězňům Sobiboru, a tak lze tamní říjnové události přisuzovat reakci na interní problémy, které mimo jiné souvisely s červencovými plány na přeměnu táborové profilace z vyhlazovacího tábora na tábor koncentrační s těžištěm činnosti ve skladování a reparaci ukořistěné sovětské výzbroje.⁷⁸ Jasným signálem k nadcházejícím změnám, které by ve svém důsledku pro vězně znamenaly přinejmenším čistky v řadách stávajících komand, ne-li jejich úplné nahrazení v souladu s politikou likvidace svědků vyhlazování, bylo položení základního kamene a následná expanze tzv. čtvrtého tábora, jenž měl být centrem nové táborové činnosti. K dozrání rozhodnutí vzbouřit se v Sobiboru taktéž značně přispěla zkušenost s likvidací beždeckého zbytkového komanda v tomto táboře na přelomu května a

⁷⁵ BLATT, Tomasz. *Z popiołów Sobiboru*. Włodawa: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, xxx, s. 186.

⁷⁶ Podle Franciszka Ząbeckého, výpravčího treblinské stanice, byli do původních plánů na vězeňské povstání v Treblince zainteresováni i představitelé Armji Krajowej. Měli mimo jiné zajistit dodání otrávených potravin táborovému personálu. ZĄBECKI, Franciszek. *Wspomnienia dawne i nowe*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1977, s. 79 – 80.

⁷⁷ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 275.

⁷⁸ Reichsführer SS nařídil dokumentem z 5. 7. 1943 RF/Bn 1674/43 v prvním bodě souboru opatření: Přebudovat tranzitní tábor (v orig. Durchgangslager) Sobibor v lublinském obvodu na koncentrační tábor, který by se zabýval ukořistěnou municí. MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen. Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXV*, s. 99 – 100. Michał Maranda vidí ve snaze přeměnit Sobibor na koncentrační tábor možnou příčinu toho, proč zde jako v jediném ze tří táborů Operace Reinhard/t vzniklo tzv. Strafkommando, trestní rota charakteristická pro struktury koncentračních táborů. MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, s. 49, 117.

června 1943.⁷⁹ Nyní bylo jasné, že podobný osud čeká i všechny sobiborské vězně. Podle všeho měl jeden z německých dozorců v pozdním létě 1943 před svou pracovní skupinou dokonce prohlásit, že se tábor Sobibor blíží svému konci.⁸⁰

Lídři

Každá z obou vzpour, jakkoli se nakonec zvrhla v chaotický úprk, měla své klíčové osobnosti, lídry, kteří se na jejím plánování podíleli nejvíce, anebo se jejich jména často objevovala v souvislosti s plány na hromadný útek v memoárové literatuře bývalých svědků. V případě Treblinky sehrál důležitou úlohu inženýr Marcell Galewski, dvojnásobný Lagerälteste Treblinky, který krátce po překročení hranice tábora spáchal sebevraždu spolknutím jedu.⁸¹ Další důležitou osobností s armádním výcvikem, která sehrála při plánování vzpoury přinejmenším psychologickou podporu, byl Želomír Bloch ze slovenského Prešova. Na sobiborské straně bývá přičítán klíčový podíl na vzpouře vojákovi Rudé armády, sovětskému Židovi z Rostova na Donu, Alexanderu Aronoviči Pečerskému, který přijel do tábora transportem z Minsku v září 1943 společně s dalšími židovskými sovětskými válečnými zajatci, kteří měli na sobiborské vzpouře taktéž lví podíl. V některé literatuře bývá takřka na stejnou úroveň, jakou sehrál Pečerskij při plánování vzpoury na „sovětské“ straně, kladen syn polského rabína Leon Feldhendler. Toho lze na základě některých pramenů interpretovat jako muže č. 2 sobiborské vzpoury. Podle novějších zjištění je však pravděpodobnější, že přestože byl Feldhendler v táboře známou postavou a nepochybně vedl přímo s Pečerským několik rozhovorů, nebyl natolik významným činitelem a prostředníkem mezi sovětskou a polsko-holandskou skupinou sobiborských vězňů, jak by se mohlo na první pohled zdát.⁸²

⁷⁹ MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXV*, s. 108 – 109. KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Belzec*, s. 228. ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 308.

⁸⁰ MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXV*, s. 109. Osud belžeckých vězňů byl impulzem ke vzpouře v Sobiboru. MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, s. 122.

⁸¹ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 307.

⁸² Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Thomasem Blattenem (bývalý vězeň Sobiboru), dne 12. a 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

Zhodnocení

Arad je toho názoru, že sobiborský plán, na rozdíl od treblinského, nepožadoval převzetí kontroly nad táborem a jeho zničení,⁸³ byl méně ambiciózní, se skromnějšími cíli, přičemž samotné uskutečnění vzpoury zde bylo z vojenského hlediska provedeno profesionálněji.⁸⁴

Obě vzpoury, jakožto projevy židovského vzdoru proti nacistické zvláštní, bourajícímu tezi o tom, že se Židé nechali vést na smrt jako ovce na porážku, aniž by se proti svým tyranům vzepřeli, se staly vděčným tématem mnoha literárních či filmových zpracování. V šedesátých letech se objevila kniha francouzského spisovatele Jeana-Françoise Steinera, jejímž leitmotivem je právě treblinská vzpoura. Kniha se pro formu svého zpracování stala velice kontroverzní a podle kritiků se blíží spíše fikci, nežli literatuře faktu. Přesto měl spisovatel k dispozici konzultanta na slovo vzatého, očitého svědka Treblinky Elijahu Rosenberga, který jej však po vydání knihy nařkl z překrouceného vyobrazení přístupu vězňů k jejich situaci, která v knize vyznívala, jako by kolaborovali s nacisty.⁸⁵ Kritický postoj ke Steinerovu uměleckému dílu měl také další bývalý vězeň Treblinky Richard Glazar, který zaslal Steinerovi obsáhlý a věcný dopis konfrontující jím popsané události s realitou, jak si ji pamatoval Glazar.⁸⁶ Sobiborská vzpoura se pak objevila v beletristickém románu Geralda Greena Holocaust, který byl zfilmován do proslulého stejnojmenného seriálu.⁸⁷ Dalšího filmového zpracování se toto téma dočkalo ve filmu „Útěk ze Sobiboru“,⁸⁸ který se mimo jiné opírá o knihu amerického spisovatele Richarda

⁸³ Ačkoli se nepodařilo zničit treblinské plynové komory, Stangl se domníval, že všechno zařízení bylo během vzpoury spáleno. SERENY, Gitta. *Into That Darkness*, s. 248.

⁸⁴ ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor, Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*, s. 372.

⁸⁵ Rozhovor Michala CHOCHOLATĚHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Netou B. (vnučka bývalého vězně treblinského Totenlageru Elijahu Rosenberga), dne 12. 1. 2013 v Jeruzalémě. Rozhovor v autorově archivu.

⁸⁶ Yad Vashem Archive. E/72-1-4, E/1152. Glazarův dopis Yad Vashemu, 29. 6. 1968 a Glazarův dopis J. F. Steinerovi „Treblinka as seen and as described in writing“.

⁸⁷ Thomas Blatt, přeživší Sobiboru, ukázal v roce 1957 svůj autobiografický rukopis jednomu známému osvětímskému vězni, jenž zareagoval: „*Máte neobyčejně bujnou fantazii. Doteď jsem neslyšel nic o Sobiboru, a už vůbec ne o povstání v tomto táboře.*“ Teprve v roce 1978 se pod vlivem televizního seriálu „Holocaust“ začaly ukazovat práce na toto téma. BLATT, Tomasz, *Z popiółów Sobiboru*, s. 22.

⁸⁸ Escape from Sobibor, 1987 (TV film).

Rashkeho a memoáry bývalých sobiborských vězňů Thomase Blatta a Szlomo Szmajznera. Na autorovu otázku položenou Richardu Rashkemu, zda se nechal k sepsání své knihy *Escape from Sobibor* inspirovat Steinerovou *Treblinkou*, odpověděl: „*Povstání v Treblince se na mém rozhodnutí psát o Sobiboru nijak neodrazilo. Steinerovu knihu jsem si přečetl dlouho potom, co jsem podepsal smlouvu o napsání Sobiboru. Jakmile jsem si přečetl Steinerovu knihu, došel jsem k závěru, že sobiborský příběh byl lepší⁸⁹ než ten treblinský, a jestliže ne, představoval kousek historie, jež nesmí být zapomenuta.*“⁹⁰

Použité zdroje / References

Literatura

- ARAD, Jicchak. *Belzec, Sobibor. Treblinka: vyhlazovací tábory akce Reinhard*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-700-6.
- BEM, Marek. *Sobibór. Niemiecki ośrodek zagłady 1942–1943*. Włodawa: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, 2011. ISBN 978-83-61393-24-5.
- BIALOWITZ, Philip. *Bunt w Sobiborze: Opowieść o przetrwaniu w Polsce okupowanej przez Niemców*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 2008. ISBN 978-83-10-11582-9.
- BLATT, Thomas (Toivi). *Sobibór: Zapomniane powstanie*. Włodawa: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, x. ISBN 83-912511-3-6.
- BLATT, Tomasz. *Z popiołów Sobiboru*. Włodawa: Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, xxx. ISBN 9788361393009.
- BURBA, Manfred. *Ein NS-Vernichtungslager im Rahmen der „Aktion Reinhard“*. Göttingen: x, 2000.

⁸⁹ O sobiborské revoltě se v některé literatuře hovoří jako o „velkém povstání“ v Sobiboru. BEM, Marek. *Sobibór. Niemiecki ośrodek zagłady 1942–1943*, s. 435.

⁹⁰ E-mailová korespondence mezi Michalem CHOCHOLATÝM (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) a Richardem Rashkem (autorem knihy *Escape from Sobibor*), dne 16. 7. 2009. Rozhovor v autorově archivu.

MEMO 2016/2

- GLAZAR, Richard. *Treblinka, slovo jak z dětské říkanky*. Praha: G plus G, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86103-96-9.
- GUŁCZYŃSKI, Janusz. *Obóz śmierci w Chełmnie nad Nerem*. Konin: Muzeum Okręgowe w Koninie, 1991.
- CHROSTOWSKI, Witold. *Extermination Camp Treblinka*. London: Vallentine Mitchell, 2004. ISBN 0-85303-457-5.
- KLEE, Ernst. „Euthanasie“ im Dritten Reich: Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens“. Frankfurt am Main: Fischer Verlag GmbH, 2014. ISBN 978-3-596-18674-7.
- KOPÓWKA, Edward (ed.). *Treblinka. Historia i pamięć*. Siedlce: Muzeum Regionalne w Siedlcach, 2015. ISBN 978-83-88761-51-5.
- KRAUS, Ota, KULKA, Erich. *Noc a Mlha*. Praha: Naše vojsko – SPB, 1958.
- KUWAŁEK, Robert. *Das Vernichtungslager Bełżec*. Berlin: Metropol, 2014. ISBN 978-3-86331-192-6.
- KUWAŁEK, Robert. *Obóz zagłady w Bełżcu*. Lublin, Bełżec: Państwowe Muzeum na Majdanku, 2005. ISBN 83-916500-5-7.
- MARANDA, Michał. *Nazistowskie obozy zagłady. Opis i próba analizy zjawiska*, Warszawa 2001. Diplomová práce. Uniwersytet Warszawski. Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji. Instytut Stosowanych Nauk Społecznych. Vedoucí práce: prof. Aldona Jawłowska, dr. Małgorzata Melchior.
- PAWLICKA-NOWAK, Łucja (ed.). *Mówią świadkowie Chełmna*. Konin, Łódź: Rada ochrony pamięci walk i męczeństwa w Warszawie, Muzeum okręgowe w Koninie, Oficyna bibliofilów Łódź, 2004. ISBN 83-87522-69-4.
- PECZERSKI, Aleksander. *Szturm w nieśmiertelność: Wspomnienia*. Warszawa: Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma, 2013. ISBN 978-83-61850-22-9.
- POPRZECZNY, Joseph. *Hitlerův kat na Východě*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1768-0.

- RAJCHMAN, Chiel. *Útěk z Treblinky*. Český Těšín: Víkend, 2010. ISBN 978-80-7222-707-5.
- REDER, Rudolf. *Bežec*. Kraków: Fundacja Judaica, Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka, 1999. ISBN 83-907715-3-5.
- SERENY, Gitta. *Into That Darkness*. New York: Vintage Books, 1983. ISBN 0-394-71035-5.
- SCHELVIS, Jules. *Sobibor. A History of a Nazi Death Camp*. Oxford, New York: Berg, 2007. ISBN 978-1-84520-419-8.
- SMITH, Mark S.. *Útěk z továrny na smrt*. Český Těšín: Víkend, 2011. ISBN 978-80-7222-794-5.
- STRUCK, Manfred. *Chelmno/Kulmhof: Ein vergessener Ort des Holocaust?*. Bonn, Berlin: Gegen Vergessen – Für Demokratie eV, 2001. ISBN 9783860779330.
- TREGENZA, Michael. *Christian Wirth. Inspekteur der SS-Sonderkommandos „Aktion Reinhard“*. (Původní strojopisný rukopis v anglickém jazyce, publikovaný v polštině in: *Zeszyty Majdanka*, vol. 15, Lublin 1993, s. 7 – 58).
- WEBB, Chris. *Belzec. The Death Camp Laboratory*, England: A H.E.A.R.T. & Holocaust Historical Society Publication, 2011. ISBN 978-0-9556544-3-5.
- WIERNIK, Jankiel. *Rok w Treblince*. Warszawa: Rada ochrony pamięci walk i męczeństwa, 2003. ISBN:83-89474-X.
- ZĄBECKI, Franciszek. *Wspomnienia dawne i nowe*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1977.

Edice

- MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXV*. Amsterdam, München: EX POST FACTO Productions, Amsterdam University Press, K. G. Saur Verlag, 2001.

MILDT, Dick W. de, RÜTER, C. F. (ed.). *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen, Band XXII*. Amsterdam: EX POST FACTO Productions, 2011.

Časopisy

RAJGRODZKI, Jerzy. Jedenaście miesięcy w obozie zagłady w Treblince, *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*, no. 25, leden – duben 1958, Warszawa, s. 101 – 118.

Archivy

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Obozy. 209/39b. Treblińska fabrika śmierci. Polský překlad a přepis článku publikovaného v „Stalinskij udar“ dne 25. 8. 1944.

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Obozy. 209/36b. Fotokopie článku Samuela Rajzmana Комбинат смерти в Трехлинке, část 2.

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Zbiór relacji Żydów Ocalałych z Zagłady. 301/5483. Výpověď Jerzego Ragrodzkiego ze dne 23. 4. 1957, Warszawa.

Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie. Zbiór relacji Żydów Ocalałych z Zagłady. 301/688. Výpověď Arona Czechowicze ze dne 16. 8. 1945, Łódź.

The Ghetto Fighters' House Archives. 4494. Kopie výpovědi E. Rosenberga „Das Todeslager Treblinka“ ze dne 24. 12. 1947, Wien.

Yad Vashem Archive. E/72-1-4, E/1152. Glazarův dopis Yad Vashemu, 29. 6. 1968 a Glazarův dopis J. F. Steinerovi „Treblinka as seen and as described in writing“.

Rozhovory

E-mailová korespondence mezi Michalem CHOCHOLATÝM a Richardem Rashkem (autorem knihy *Escape from Sobibor*), dne 16. 7. 2009. Rozhovor v autorově archivu.

MEMO 2016/2

Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO (doktorand Západočeské univerzity v Plzni) s Robertem Kuwałkem a Michaelem Tregenzou (historici), dne 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO s Robertem Kuwałkem (historik), dne 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO s Pinchaselem Epsteinem (bývalý vězeň treblinského Totenlageru), dne 2. 3. 2008 v Petach Tikvě. Rozhovor v autorově archivu.

Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO s Thomasem Blattem (bývalý vězeň Sobiboru), dne 17. 4. 2008 v Sobiboru. Rozhovor v autorově archivu.

Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO s Thomasem Blattem (bývalý vězeň Sobiboru), dne 12. a 13. 11. 2010 v Lublinu. Rozhovor v autorově archivu.

Rozhovor Michala CHOCHOLATÉHO s Netou B. (vnučka bývalého vězně treblinského Totenlageru Elijahu Rosenberga), dne 12. 1. 2013 v Jeruzalémě. Rozhovor v autorově archivu.

O autorovi

Mgr. Michal Chocholaty (*1981) – doktorand Katedry historických věd FF Západočeské univerzity v Plzni, výzkum v oblasti fungování táborů smrti Sobibor a Treblinka.

e-mail: andrzej.k@seznam.cz

Regionální divadlo a jeho herec / Regional Theater and The Actor

Veronika Dušáková

Abstrakt

Předkládaná studie si klade za cíl rozkrýt skrze osobní výpovědi pomocí (sebe)reflexí svět jednoho z regionálních divadel a jeho činovníků. První část je věnována českobudějovického Jihočeskému divadlu jako celku. Především prezentuje s jakými ambicemi a v jakých podmínkách je toto regionální (oblastní) divadlo činitelem na kulturním poli. V druhé části je divadlo a především jeho činovníci podrobeni reflexi v očích diváků a „jiných“ lidí. Je vnímání pozitivního nebo negativního rázu a uvědomuje si veřejnost potřebu kultury a její vliv na každodenní život či náročnost herectví jako povolání? V třetí části promlouvají samotní herci a lidé od divadla a s jejich pomocí je rekonstruován jejich umělecký svět i reflexe sebe samých a hereckého řemesla obecně. Prostor je dán i zamyšlení, zda je rozdíl být umělcem v regionálním nebo pražském divadle a zda se v divadelním světě hodně změnilo s rokem 1989.

Abstract

This contribution aims to uncover the world of one of the regional theatres and its functionaries through personal testimonies of the witnesses by their (self)reflection. The first part is focused on the South Bohemian Theatre as a whole. It especially gives presentation of what kind of ambitions and conditions is this regional theatre active with in the cultural field. The theatre and its functionaries are presented in the second part through the eyes of the spectators and the „other“ people from the theatre. Is the perception positive or negative? Does the public realise the need for culture and its influence on everyday life? Does the public realise how demanding the profession of an actor/actress is? In the third part, the actors themselves and other people from the theatre express their views and help to reconstruct their artistic world, their own

reflection, and the profession in general. The thesis also engages with questions whether there is a difference between being an actor in a regional theatre and a Prague theatre, and whether there were any big changes in the theatrical world after the year 1989.

Klíčová slova: Jihočeské divadlo, herec, kultura, jižní Čechy.

Key words: South Bohemian theatre, actor, culture, South Bohemia.

Úvod

Regionálním dějinám je často věnována menší pozornost ze strany badatelů než dějinám obecným. Podobně tomu je i na poli bádání o divadlech a kulturních regionálních dějinách. Tato studie vychází především z výzkumu prováděného v Jihočeském divadle v Českých Budějovicích. Úzké regionální zaměření se stalo jedním z hlavních pilířů výzkumu. Jelikož většina výzkumů věnující se českému divadlu je zaměřena především na Prahu nebo jsou spíše obecného charakteru. Tato studie tedy představuje náhled do regionu a určitou možnost vyvážit obecný pohled na divadelní problematiku v České republice.

Podstatná část článku čerpá z rozhovorů s herci a činiteli Jihočeského divadla a věnuje se také Jihočeskému divadlu jako celku a regionální problematice obecně. Jedna z hlavních otázek je, jak toto divadlo působí na jihočeské kulturní scéně a jak obecně regionální divadla fungovala (před rokem 1989) a fungují dnes. Před rokem 1989 divadla nemohla hrát cokoli, protože byl určitý oficiální kánon, podle kterého byl program sestavován, v současnosti mají sice divadla svobodu ve výběru, nicméně v tržním systému zase musejí hrát to, co prodají. Ve studii jsem se také zaměřila na (sebe)reflexi a (sebe)prezentační prvky jak umělců, tak divadla jako celku, a právě na regionální odlišnosti oproti centru (především hlavnímu městu).

Pejorativní přídomek oblastní často evokuje provinčnost a snad i nepřilíš velkou uměleckou úroveň daného divadla, jenž není ani hodno větší pozornosti. Toto tvrzení je potřeba kriticky zvážit a zhodnotit. Formování pozice oblastního divadla významně ovlivňuje jeho dramaturgie, která musí reflektovat vkus širokého sociálního spektra diváků. Například Jihočeské divadlo bylo a je jediným profesionálním souborem v oblasti jižních Čech. Nemůže si dovolit být úzce profilovaným divadlem

se specifickým rázem v oblasti repertoáru či poetiky. Jen velmi těžko si taková univerzální instituce může vytvořit svou tvář, když musí být přístupná pro všechny věkové, sociální i intelektuální skupiny obyvatelstva dané spádové oblasti.

Důležité je najít kompromis mezi atraktivitou repertoáru a kvalitou nabízené produkce, jak shrnuje Lukáš Průdek⁹¹: „*Myslím, že to správný posláním je nabídnout široké spektrum. Což má určitě svoje nevýhody a určitě by to bylo možná dobře nebo nebylo dobře... nabízet široké spektrum je zkrátka naší povinností... Zkrátka, ať se nám to líbí nebo ne, jsme [divadlo], který musí hrát pro širokou skupinu lidí, protože k nám chodí od dětí až po důchodce. A ta vyhraněnost, nebo jestli je ten repertoár podbízivý, se u našeho divadla nedá říct u celého repertoáru jako celku, ale pak u jednotlivých titulů. A my se samozřejmě snažíme přilákat toho diváka tím, že to divadlo děláme dobře, že je kvalitní a stojí za návštěvu, ale na druhou stranu jsme nuceni vykázat i nějaký tržby, takže část toho repertoáru jsou komedie a věci, který mají pobavit, a nemyslím, že je to něco, kvůli čemu bychom se měli rdět a červenat, že se podbízíme. Jsme zkrátka jediné divadlo v regionu.*“⁹²

Samozřejmě vyvstane často otázka, kdo a podle čeho má právo posuzovat úroveň konkrétního divadla. Připomeňme z poslední let jednu diskusi. Periodikum *Divadelní noviny* uveřejňuje v rubrice *Kritický žebříček* hodnocení aktuálních premiér. Pod shrnutím jednoho z nich, kde byly popsány nepříliš úspěšné inscenace regionálních divadel, následoval komentář: „*Tvořit divadlo v předních liniích je na oblasti zřejmě téměř nemožné a jen výjimečně se tam objeví osobnost, jež je – na čas – vyzdvihne do nejvyšších divadelních pater.*“⁹³ Citovaný výrok strhl lavinu nesouhlasných reakcí. Výstižně je shrnuje poznámka Martina Glasera⁹⁴: „*Je to tím, že se v Česku oblastními divadly hromadně opovrhuje. Tvrzení, že oblastní divadla jsou divadla druhé kategorie, můžu zhodnotit jen jako podrážčení nohou.*“⁹⁵

Je tedy možné dělat na základě analýzy takových anket všeobecné závěry o

⁹¹ Od roku 2014 ředitel Jihočeského divadla v Českých Budějovicích.

⁹² Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Lukášem Průdkem (ředitel Jihočeského divadla), dne 19. 5. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁹³ *Diskuse s názvem Podpásovka? Martina Glasera a kritika Vladimíra Hulce.* Dostupné z URL: <<http://www.divadelni-noviny.cz/podpasovka>> [Cit. 2016-06-21].

⁹⁴ Režisér a bývalý šéf činohry Jihočeského divadla.

⁹⁵ MACHALICKÁ, Jana. *Obrátit všechno vzhůru nohama*, Lidové noviny ze dne 23. února 2010, s. 8.

kulturní úrovni daných divadel a úspěšnosti jejich inscenací? V principu ne. Je tu několik problematických aspektů, jež musí být respektovány. Především je na místě vzít v potaz počet divadelních kritiků. Není v jejich moci mít kompletní přehled o celé české divadelní scéně. Velmi často stíhají navštěvovat inscenace hlavně v Praze, nebo maximálně v Brně či Ostravě. Což není jistě málo, ale lze brát naprosto vážně argumenty, že tato přední linie produkuje mnohem více výjimečných titulů a zaslouží si více pozornosti než oblast? Je nad jejich síly být na každé premiéře v regionálním divadle. Můžeme považovat minimálně za sporné rozhodnutí odsouvat produkci oblastních divadel do druhé linie pouze na základě anket. Závěry o druhé linii spíše než k obhajobě regionálních divadel přispívají k posilování stereotypu o jejich nekvalitě.

Může se z regionálního divadla stát kulturní centrum, jež přesahuje hranice regionu? Většina divadel se o to pochopitelně snaží a mnohým se to dříve či později daří. Samozřejmě je tato snaha důležitá, jelikož pokud by nebyla, pravděpodobně by divadlo ustrnulo a díky tomu by ztratilo mnoho ze svého kreditu i divácké základny.

Komedianti či Kašpárci? Herci v očích veřejnosti

Zůstalo něco pravdy na v minulosti zakořeněném pohledu, že jsou herci neusedlí komedianti, snad i pochybných mravů a pověstí? Jak moc rozšířený je názor, že se neživí poctivou prací, ale vlastně si jen hrají, že jsou to takoví kašpárci? Jistou dvousečnost pohledu laické veřejnosti na herce a jeho profesi můžeme často vidět i ve filmových či seriálových dílech. Nepochybně to tak přispívá k vytváření stereotypu ohledně hodnocení herecké profese či umělců samotných. Jistá obliba či dokonce svým způsobem „zbožnost“ kráčí často ruku v ruce s pohledem skrze prsty a názorem „vy nic jiného než trdlování na jevišti neumíte“.⁹⁶

Na úvod je nutné říci, že nelze hodnotit všechny herce jako jednotnou skupinu. Vše je velmi individuální. Ať už v případě veřejnosti či herců samotných. V očích

⁹⁶ Důkazem může být například seriál České televize *Život je pes* (2012, režisér Petr Slavík). Herečka ve středním věku dostane výpověď a hledá práci. Uchází se o místo pečovatelky v domově seniorů a ředitelka ač o obraz dříve deklaruje obdiv k hercům, ji nechce přijmout a je zřejmý právě despekt a pochybování o zručnosti a možnostech dané ženy najít jiné uplatnění.

veřejnosti jsou především znatelné rozdíly v názoru na divadelní a televizní (filmový) herce. V případě regionálních divadel je potřeba přičíst i aspekt, že herci v nich vystupující, jsou součástí i běžného, každodenního veřejného života a ostatní tak posuzují i jejich soukromý život.

V první řadě nechme promluvit samotné herce, jak jsou podle nich samotných vnímáni. *„Třeba ve Francii je to vnímáno jako elitní povolání. Což teda v Čechách ani náhodou. Oni si za to taky herci můžou trošku sami, takovým tím, že je na ně víc vidět, takže mají tendence žít tak nějak bohémským způsobem života. Že lidi mají v podvědomí, že většina herců chlastá a tak, prostě žijou neuspořádaným životem a jsou tak trochu na okraji společnosti. Třeba já si myslím, že v dnešní době to tak úplně není.“*⁹⁷ Martin Hruška⁹⁸ poukazuje na značně rozšířený názor, že herci mají neuspořádaný život a jejich bohémství svým způsobem veřejnost dráždí. Samozřejmě je obстоjným vysvětlením, že objem práce pro herce není vždy stejný, tudíž mají nepravidelný denní režim. Zároveň taktéž je potřeba přičíst i jistou nezasvěcenost veřejnosti do divadelního provozu, jelikož soudí povolání až podle výsledné podoby hry, ale nevidí, kolik práce bylo při přípravách a koncipování. Je si vědoma široká veřejnost, co celý den, kromě večerního představení na jevišti, dělá herec, zpěvák či tanečník? Můžeme říci, že velmi často platí, že nepravidelnost a jistá tajemnost na společenské prestiži hereckému řemeslu nepřidá. Pokud bychom porovnali sport a umění, zjistili bychom, že mají několik společných věcí. Nejen v ohledu, že v obojím jde o představení. Přičíst musíme prožitek, emoční rozměr či duševní pouto s těmi na jevišti či hřišti. Živé představení má zkrátka obrovskou moc diváka strhnout. Jan Samohýl⁹⁹ dodává: *„Vy tam prožijete něco strašně důležitýho, že jsou věci, za který je třeba se postavit, když riskujete. A tohle to si myslím, že to divadlo umí. Takže to divadlo nemá jen pobavit, ale má i tuhle rovinu řekl bych katarze. Což svým způsobem takhle pracuje s tím divákem i sport. O tom píše Gadamer, ono to často vypadá jako divadlo, když přijdete na Spartu nebo nějaký větší stadion, tak je tma, rozsvítí se*

⁹⁷ Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Martinem Hruškou (herec Jihočeského divadla), dne 4. 3. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

⁹⁸ Herec Jihočeského divadla od roku 1993, v současnosti stálý host.

⁹⁹ Vysokoškolský učitel, který s Jihočeským divadlem spolupracoval na mnoha edukačních projektech a propojil tak nejen jeho rovinu uměleckou, ale také společenskou a vzdělávací.

*světla, vyběhnou herci a vy prožíváte radost, bolest a tak dále.*¹⁰⁰

Daniela Bamasová¹⁰¹ poukazuje také na určitou vrtkavost divácké veřejnosti, která ovlivňuje pohled na herectví jako takové: *„Oni lidi je [herce] svým způsobem zbožňují, jsou ve všech facebookových skupinách, „lajkují“ je, ale pak se to takhle otočí a dokáží je poplivat neuvěřitelným způsobem. Oni neocenují tu jejich práci, oni se do nich vlastně zamilují, začnou je zbožňovat jako vzor určitýho typu, ale pokud máte zápornou roli, tak lidi nezajímá, že za sebou máte řadu jiných, soudí podle téhle.*¹⁰²

Laické názory na herectví, divadlo a herce jsou tedy různé. Především fanoušci, kteří svůj volný čas tráví v divadle, poukazují na to, že jim divadlo poskytuje nezanedbatelnou duševní potravu. Chodí do divadla rádi, s očekáváním a potěšením a herce svým způsobem obdivují a přejí jim: *„Myslím si, že je třeba, aby lidé do divadla chodili. A Jihočeské divadlo má dobrou minulost.*¹⁰³

Mnohokrát již byla zmíněna jistá nedocenenost herecké profese jako celku, což jistě také hraje svou roli v konečné tvorbě obrazu herce v očích veřejnosti. Tento fakt potvrzují i slova Michala Sironě¹⁰⁴: *„To je takový svět sám o sobě. Má svoje zvyky a zákony. Mě to přijde někdy jako sen. Jste tam v takový bublině. Sám jsem byl ochotnickej herec za mlada, tak jsem mezi svejma. Rozumím těm lidem, fandím jim, mám je rád. Je to zvláštní kasta lidí a myslím, že většina lidí je nechápe, jakej mají život. Že oni vlastně čekají na ty role. To není, jako když přijдете do práce a tam na vás čeká soustruh. Sebeobětování je tam veliký, to se nedá dělat pro peníze.*¹⁰⁵ Laická veřejnost, která nikdy nenahlédla do divadelního provozu, o něm má zkreslené představy a vidí až konečný produkt prezentovaný na jevišti před diváky. Obtížně pak může být bez výhrad přijata a pochopena náročnost a také určitá nevďěčnost tohoto

¹⁰⁰ Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Janem Samohýlem (vysokoškolský učitel), dne 6. 5. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

¹⁰¹ Od roku 1982 herečka Jihočeského divadla.

¹⁰² Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Danielou Bamasovou (herečka Jihočeského divadla), dne 7. 5. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

¹⁰³ *Z názorů kolemjdoucích*, Divadelní zápisník, duben 1995, s. 12.

¹⁰⁴ Fotograf, který dokumentuje inscenace souboru opery a baletu.

¹⁰⁵ Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Michalem Sironěm (fotograf Jihočeského divadla), dne 15. 6. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

povolání. Zajímavý je pak názor člověka, který není umělec, ale ve svém profesním životě se s kulturními činovníky setkává velmi často. Musí umět chápat a přijmout divadelní mechanismus jako celek a náležitě ho docenit. Jaromír Talíř¹⁰⁶ k tomu dodává: „*Moje takové obecné přesvědčení je, že herci patří mezi ty...nevím jaké spojení použít...elitu. Ale já se svou zkušeností jim tohle to nezávidím.*“¹⁰⁷

Opomenout nelze ani názory příznivců divadla, kteří ale vedle uměleckého přínosu oceňují i nespornou společenskou funkci divadla. Vidí v něm obrovský potenciál, který lze využít i pro vzdělávací účely, jak potvrzují slova pedagoga J. Samohýla: „*Já vnímám divadlo jako fenomén nejen úzce divadelní, ale obecně vzdělávací, kulturní, společenský. Že to je důležité pro chod a život města, byl řada lidí si to neuvědomuje. Je to prostor, který není primárně určen jen k tomu divadelnímu, ale díky tomu, že se tam otevírá ten edukativní prostor, tak smysl toho divadla je i v oblasti vzdělávání a inspirace.*“¹⁰⁸

Samozřejmě tu jsou i názory z opačné strany. Především je pak poukazováno na zbytečnost divadel i jiných uměleckých produkcí oproti jiným základním potřebám každodenního života: „*Jestli je divadlo důležité? Podívejte se, umírá se na chřipku a ne na to, že nepůjdu do divadla.*“¹⁰⁹ Pochopitelně anketa s dostatečným množstvím respondentů by promítla názory širokého názorového spektra čítající i některé extrémní. V podstatě lze říci, že názor na divadlo mají lidé úměrný tomu, jaký k němu mají vztah a co pro ně znamená.

Další rozměr obrazu herce v očích veřejnosti se tvoří po jeho angažování ve filmu či televizním seriálu. Většina divadelních herců se do kategorie populárních osobností dostane ve spojení s nějakým obrazovým médiem. Mnohdy se lidé diví, co se ve filmu objevilo za kvalitního herce a že ho neznají. A ten dotyčný je třeba už léta hvězdou své domovské scény. V tomto ohledu není velký rozdíl ani mezi regionálním a pražským divadlem. Jak potvrzuje i M. Hruška: „*Já mám v Praze spoustu kolegů*

¹⁰⁶ Bývalý ministr kultury, v současnosti náměstek primátora města České Budějovice pro kulturu, památkovou péči a cestovní ruch.

¹⁰⁷ Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Jaromírem Talířem (náměstek primátora města České Budějovice pro kulturu, památkovou péči a cestovní ruch), dne 27. 5. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

¹⁰⁸ Rozhovor s J. Samohýlem.

¹⁰⁹ *Z názorů*, s. 12.

*kamarádů, který hrajou v pražských divadlech. Je tam celá řada výbornejch herců, který tam hrajou několik let a nikdo je prostě nezná.*¹¹⁰

Ovšem představa, že pro zvýšení návštěvnosti stačí v divadle obsadit známého herce a kvalitativně půjde divadlo nahoru, je poněkud mylná. Kvalitu a pověst tvoří více věcí, než jen jeden člověk a k vytvoření dobrého obrazu v očích veřejnosti (laické i umělecké) vede dlouhá cesta, jak popisuje ředitel L. Průdek: *„Tomu divadlu to samozřejmě pomůže, když se někdo z jeho herců objevuje pravidelně na televizní obrazovce. Na druhou stranu si myslím, že to není způsob, kterým divadlo přesáhne svým působením hranice regionu. Máte krásný představení, na který zase musí přijít kritika. Pak to chce ještě takový přístup jako PR, zkrátka aby ti důležití lidé, co to mají vidět, to viděli. Pak se z toho stane představení, který přesahuje ten region. Ale tohle je asi stejný ve všech divadlech, jen ty regiony jsou dál od Prahy a většina důležitých lidí je z Prahy, takže ty regiony to maj trochu těžší.*¹¹¹

Laická veřejnost také může někdy uvěřit, že herec má stejnou povahu jako jím ztvárněná seriálová či filmová role. Jsou lidé, kteří žijí ve virtuálním seriálovém světě, daného herce si s jeho rolí nerozdělitelně spojí a následně odmítají přijmout argumenty, jež tuto jejich představu popírají či vyvracejí. Pokud se jedná o kladnou roli, nemusí to být ještě tak markantní, ale pokud je to postava záporná, může se to negativně promítnout do hercova každodenního života. Pokud se to opakuje ve větší míře, může to být pro samotný obraz jednotlivého herce velmi nebezpečné a jen velmi těžko to lze změnit. Zvláštní aspekt, jak může být umění silně působivé, přibližuje i herec Ondřej Veselý¹¹²: *„Mě překvapilo, že prostě ty lidi jsou schopni si tu roli jakoby spojit s váma a jsou opravdu přesvědčení, že takovej jste, takže třeba, když jsem se potom setkával s lidma, který mi to říkali, tak byli vždycky strašně ostražití a čekali nějaký útok, nějakou aroganci, nějakou sprostotu. Dokonce mě překvapilo, že redaktorka, která se mnou dělala rozhovor, tak jsme si jakoby povídali, ona byla taková jakoby odtazitá, velmi taková až skoro plachá. A když jsme skončili ten*

¹¹⁰ Rozhovor s M. Hruškou.

¹¹¹ Rozhovor s L. Průdkem.

¹¹² Od roku 1999 herec Jihočeského divadla, v současnosti stálý host.

rozhovor, tak mi říkala, že ji strašně překvapilo, že jsem docela normální člověk. ¹¹³

Jednou z dalších rovin, pomocí kterých lze na konstrukci názorů a obrazu herců nahlížet, je jejich obraz v bulvárním tisku. Jistě platí tvrzení, že jakýsi prototyp herce tvoří u nemalé skupiny obyvatel právě toto médium, jak podotýká i M. Siroň: *„Dneska slušnej tisk o nich nepíše a píše o nich jenom bulvár a máchá je pořád v tej špíně. A díky tomu je ten obraz herectví pošramocenej, zkroucenej a nepravdivej.* ¹¹⁴ Problematický přínos bulvárních tiskovin při tvorbě povědomí o hercích přiznává i herec M. Hruška: *„Že se opili a na večírku vyváděli a s kým se tam líbali a s kým se porvali. Což je teda strašný... Já neříkám, že takoví herci nejsou, znám lidi, kteří maj velký problémy sami se sebou... prostě je to obrovskej nápor na psychiku a na emoce, na nervy a celá řada lidí se s tou skleničkou potkává třeba víc než u jinejch profesí. Je k tomu blízko a je to nebezpečný. Takže to v povědomí o hercích asi taky hraje svoji roli. Bohužel je velký procento lidí, který baví ve volným čase číst drby a ještě třeba lživý drby a polopravdy.* ¹¹⁵

Jak je tomu ale u společenské prestiže či vážnosti konkrétního člověka? Jak bylo výše uvedeno, jsou zřejmé rozdíly mezi názory příznivců kulturních aktivit a jejich oponenty. Obecně můžeme říci, že pokud lidé potkají místní herce, tak je poznávají. Nelze však říci, že by to umělcům přidávalo na společenské vážnosti či prestiži, jak potvrzuje i J. Samohýl, jež toto demonstruje na (ne)úspěchu umělců ve volbách všech úrovní: *„Řada se pokoušela kandidovat do nějakých komunálních nebo regionálních zastupitelstev a příliš velký úspěch neměli. Ač na rozdíl od Šestáka, který porazil bývalého hejtmana, takže tam ta známost a určitá důvěra je. Ale zase pan Jiří Šesták¹¹⁶ je spojen s tím, že tu dělal před 25 lety revoluci, je to takový symbol toho pádu komunismu, takže tam je to trošku jiný. Je to takový určitý signál toho, jak je ti lidi berou. A myslím, že zrovna v tomhle je ten Jirka Šesták výjimka. Jak ty lidi je berou, jestli si jich váží. Ale že by tu byla nějaká vysoká společenská prestiže herce, že*

¹¹³ *Pořad Tandem Český rozhlas Radiožurnál 9. prosince 2013 – rozhovor s Ondřejem Veselým.* Dostupné z URL: <http://www.rozhlas.cz/kraje/tandem/_zprava/ondrej-vesely-herce--1290831> [Cit. 2016-06-21].

¹¹⁴ Rozhovor s M. Sironěm.

¹¹⁵ Rozhovor s M. Hruškou.

¹¹⁶ V Jihočeském divadle začínal jako herec a následně šéf činohry. Mezi léty 2004-2014 byl jeho ředitelem. V současnosti je senátor.

je to člověk, který má morální kredit, vzdělaný a morálně na výši a tak dál a budu ho volit, tak to tu úplně není. ¹¹⁷

Herectví jako povolání

Popis života herce je při analýze obrazu regionálního herce poměrně podstatný a proto bych se v této pasáži chtěla zamyslet nad tím, z jakého důvodu se někteří lidé chtějí stát herci a co toto povolání vůbec obnáší. U mnohých se jedná o přirozenou volbu, například u těch, kteří pocházejí z uměleckých rodin. Dalším motivem může být láska k divadlu. Co je ale pro herce důležité a jaké jsou nepostradatelné dispozice pro tuto profesi? Miloslav Veselý¹¹⁸ se k tomuto tématu vyjadřuje následovně: *„Talent je samozřejmě důležité, ale to ještě neznamená, že uspějete v tom divadle. Protože zase na to musíte mít nervy. Zpívání nemůžete dělat se vši vervou, protože se uřvete. Ta technika, musíte být jako by nad tou rolí. To znamená, že když se do té role položíte a chcete, tak ono to právě nezní. Kolega říká, že snaha nezní.* ¹¹⁹

Hercův osobní život je navíc často podřízen konkrétní roli, kterou právě ztvárňuje. Ať mluvíme o harmonogramu zkoušek a později o samotném představení. Tím ale toto soužití herce s rolí nekončí. Umělec si často „nosí práci domů“. Mnohdy ho to, především v psychické rovině, znatelně ovlivňuje. Právě zmíněnou emoční náročnost této profese je potřeba vyzdvihnout, jak upozorňuje L. Průdek: *„Je to práce plnohodnotná, náročná a stejně tak, no zkrátka s čím člověk zachází, tím také schází. Herci samozřejmě pracují s psychikou, s emocemi a je to část, kterou namáhají a podle toho pak můžou mít problémy. Tak zase když je někdo horník, tak má zdravotní problémy, nemůže dýchat, protože má plíce od nějakýho uhelnýho popelu, ti herci zase schází svojí psychikou a emocemi.* ¹²⁰

Emoční náročnost herecké profese si zaslouží bližší pozornost. Hlavním

¹¹⁷ Rozhovor s J. Samohýlem.

¹¹⁸ Od roku 1978 sólista opery Jihočeského divadla, režisér a donedávna provozní šéf operního souboru.

¹¹⁹ Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Miloslavem Veselým (sólista a režisér opery Jihočeského divadla) dne 4. 3. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

¹²⁰ Rozhovor s L. Průdkem.

důvodem bývá neustálá nejistota. Herec si málokdy může něco naplánovat či očekávat, že bude mít pravidelný přísun dobrých rolí. Řčení „jednou jsi dole, jednou nahoře“, v divadle platí naprosto a beze zbytku. Herec má často strach. Ať už se jedná o obavu z toho, zda (ne)dostane roli, či následnou nejistotu, zda svěřenou roli zvládne a dobře obstojí, jak přibližuje D. Bambasová: „*Jsou okamžiky euforie a štěstí, ale jak už jsem několikrát říkala, za jednu takovou euforii máte deset i více propadů.*“¹²¹

Emoční rozměr hercova výkonu na jevišti, je právě oním lákadlem, které diváky na konkrétní hře přitahuje. Diváci pak nevnímají představení jako předstírání, ale jako dokonalé a uvěřitelné prožívání. Ale právě přesvědčit diváka, je po emoční stránce možná to nejtěžší a nejvíce vyčerpávající. Podle M. Hrušky je důležité, nějak se do své postavy vžít a pokusit se dívat na svět jejíma očima: „*Ono jako bez té emotivní stránky věci to prostě nejde. To musíte, alespoň já mám takovou zkušenost, že prostě musíte i s postavou, se kterou nemáte nic společného, když hrajete Mackbetha, kterež je vrah, tak doufáte, že tam není nic z vás, ale stejně musíte hledat nějaký paralely s nějakýma životníma zkušenostma, který jsem udělal a zase všechno si projíždíte přes svůj život. Pokud to má být pravda na tom jevišti, máte vytvořit živou postavu, která je uvěřitelná pro diváka, že takový ten člověk může být. To musíte zase přes sebe. Skrze sebe a hledat, kde to máte, nejste jenom tělo a hlas.*“¹²²

Protagonisté na jevišti pak pozorují, zda má daná hra u diváků úspěch či ne. Trochu nadneseně může být řečeno, že hlavním indikátorem úspěchu či neúspěchu se stává divák a herec občas bývá „pokusným králíkem“, který opakovaně přináší svou kůži na trh.

Je tedy potom možno prohlásit, že herec je ve svém konání svobodný a sám o sobě rozhoduje? Odpověď není jednoduchá, ale v podstatě lze říci ne. Laici často vyjadřují přesvědčení, že tam, kde je ve městě divadlo, herci chtějí pracovat a hra je připravená, nemůže vzniknout problém. V náročném procesu výběru, příprav a konečném inscenování dramatu bývá ovšem herec postavou na samém chvostu rozhodování. Nemůže příliš promlouvat do toho co, jak a kolikrát bude hrát. Ovšem na druhou stranu je pak ve středu zájmu kritiků a hodnocení. Vše potvrzují slova M.

¹²¹ Rozhovor s D. Bambasovou.

¹²² Rozhovor s M. Hruškou.

Hrušky: „*I když herec není úplně svobodnej, to je nevýhoda herecký profesie, že jste závislá na tom... vy nerozhodujete o tom, jaká hra se bude hrát, jestli v ní budete hrát a co v ní budete hrát. Prostě o tom rozhodují jiní.*“¹²³

Tak jako jiná povolání má i herectví své kladné a stinné stránky. I herec přichází často z práce unavený. Mnohdy cítí beznaděj a bezcílnost svého konání. V té době je nanejvýš potřeba najít smysl v tom, co dělá, nebo mít někoho, kdo ho podpoří, jak trefně poukazuje D. Bambasová: „*Ale ono kolikrát nadáváte, že se na to vykašlete. Jak je to v tý Úchvatný, říkám: občas z toho člověku puká srdce a kolega odpovídá: ale jen do tý doby, než přijde ten potlesk.*“¹²⁴

Také osobní život herce je do značné míry determinován životem divadelním. Tyto dva světy od sebe nelze oddělit, jelikož se prolínají a najdeme v nich celou řadu paralel. O to více potom může být pro herce frustrující, když z jakéhokoliv důvodu v divadle skončí. Herec pak často ztrácí svou identitu, jelikož se v minulosti prezentoval právě skrze svou uměleckou profesi. U mnohých to může v krajním případě vyústit i v nejruznější psychické obtíže a v nemálo případech končí tyto lidé na okraji společnosti a sami, jelikož mají problém začlenit se do jiné sociální skupiny, než byla ta celoživotní umělecká.

Důležitou roli v životě herce hraje samozřejmě jeho profesní identita, protože se vždy prezentuje skrze svoji práci. Herci tvoří určitou sociální skupinu, která je na svoje povolání hrdá. Pro aktéry to není jen zaměstnání, které vykonávají, ale jistý životní způsob sebeprezentace a možnost komunikace se svým okolím.

Dalším aspektem v životě herce jsou osobní vztahy. Může v divadle mezi uměleckými aktéry vzniknout přátelství, když jsou si svým způsobem konkurencí? Je soutěživost součástí zdravého sebevědomí herce? Jak je tomu potom ve vztazích partnerských a pravidlem uměleckých párů? Opět se na to dá nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Stejně jako v jiných profesích je výhodou, když oba znají její pozitiva i negativa a mohou druhého lépe chápat a vhodně podporovat. Což v herectví je právě umocněno zmíněným emočním rozměrem a důležitostí psychické pohody, jak podotýká i D. Bambasová: „*Ono i vztahy, který jsou složený z herce a člověka, který*

¹²³ Rozhovor s M. Hruškou.

¹²⁴ Rozhovor s D. Bambasovou.

*je mimo, nemá k tomu žádný vztah, tak může nastat disbalanc. Protože oni nechápou některý naše šilený věci, kdy člověk nechce mluvit nebo má naopak člověk tu předpremiérovou trému, kdy se chce někam zavřít a ne aby vám chodily návštěvy, anebo aby manžel řekl, že teď chce teplou večeri. To jsou praktický věci, ale ta psychika v tom hraje opravdu obrovskou roli.*¹²⁵

Přitažlivost Prahy

Jak je to s platností výroků o dehonestaci regionálních divadel a naopak prestiži Prahy? Je snem každého herce hrát v Praze a naopak noční můrou „jít na oblast“?

Je patrné, že umělci z pražských scén mají větší možnosti uplatnění mimo divadelní angažmá. Především se jedná o nabídky v oblasti televize, filmování či dabingu, jak dokládají slova M. Hrušky: *„Přivýdělký, který ty herci k životu potřebujou, protože prostě ty platy v divadle nejsou vysoký. Jsou standardní, protože my jsme vlastně státní zaměstnanci, takže máme tabulkové platy. A ty platy se rovnají třeba platu učitele v základní škole, takže asi tak, a pro chlapa myslím, že to není úplně lukrativní věc. A pokud máte jenom to divadlo a máte uživit rodinu s dvěma dětma, tak už je to s odřenejma ušima.*¹²⁶

Dále pak velké města, především Praha nabízejí celou řadu možností ať už v rovině ekonomické či umělecké. A všichni zúčastnění si to plně uvědomují. Hana Bauerová poukazuje na fakt, že někteří chtějí pryč za každou cenu a čekají v Praze na jakoukoliv šanci. *„Někdy se zlobím na mladé herce, že tvrdohlavě zůstávají v Praze. Nemají trvalé angažmá a motají se kolem televize a dabingu. Ale na druhé straně vím, jak je složité v provozu mimopražského divadla splnit si tak prosté přání. Tři filmovací dny.*¹²⁷

Především z důvodu vzdálenosti a nesnadné komunikace byly dlouho pro herce z regionů dveře televize zavřené a nabídka k filmování a dabingu velmi omezená. Pochopitelné bylo jednodušší obsadit místního člověka, než někoho odjinud. Změna,

¹²⁵ Rozhovor s D. Bambasovou.

¹²⁶ Rozhovor s M. Hruškou.

¹²⁷ BAUEROVÁ, Hana. *Před oponou za oponou ... Jihočeského divadla*, České Budějovice 1999, s. 61-62.

jež pomohla postupně překlenout tuto propast, přišla v devadesátých letech minulého století s nástupem a rozšířením mobilních telefonů a zrychlením možností mezilidské komunikace, jak uvádí Jan Dvořák¹²⁸: „Dneska vám zavolají, a jestli je člověk ve Velenicích, Budějčích nebo v Praze, to je jedno domlouvání.“¹²⁹

V 90. letech přišel mimo jiné i zlom v rozsahu dabingu. Díky změně v obsahu televizního vysílání k nám proudilo mnoho zahraničních seriálů, které bylo potřebné namluvit. A nabídky regionálním umělcům nabízely vznikající castingové agentury, které primárně obstarávaly televizní produkce, občas i ty filmové, jak potvrzuje J. Dvořák: „Takže se to takhle začalo mydlit v těch 90. letech, začaly se objevovat už trošku nějaký produkce, že si nás začaly brát na dabingy. Když to začlo, byl boom dabingu, protože potřebovali seriály a tohle všechno, tak jsme jezdili do Prahy.“¹³⁰

Mylná je ovšem představa, že herci stačí se jednou objevit v seriálu či jiném větším projektu a hned se mu další nabídky pohnou. Každý producent má jiné požadavky a režisér představu o konečném výběru obsazení.

Mohl by herec přijmout angažmá v divadle kdekoliv nebo je nutné k místu, kde sídlí, mít nějaký vztah? Může se umělec jen tak stěhovat za prací nebo je potřebné, aby se s dramaturgií nového kulturního domova alespoň rámcově ztotožnil? Samozřejmě je to u každého umělce individuální, ale dobrou cestou je podle M. Hrušky, když se herec ztotožní s produkcí ve svém domovském (ač regionálním) divadle a nelpí jen na pražské angažmá. „Já jsem byl tak nějak a není to tím, že jsem z Budějovic, jsem si s přibývajícím věkem považoval toho, že jsem členem tohoto souboru, protože jsem měl takovej pocit, že kdybych šel někam jinam, tak bych se mohl ocitnout a mohla by to být klidně i Praha, v divadle, které by bylo kvalitativně horší, dělalo by se tam horší divadlo.“¹³¹

Vzhledem k tomu, že v umělecké profesi je velmi důležitá psychika, je pro většinu lidí těžké přijít do neznámého. Nezbytné je i hercovo dobré zázemí, ať už v osobní či profesní rovině. Překonat genia loci je pro mnoho lidí složité, jak potvrzoval

¹²⁸ Od roku 1978 herec Jihočeského divadla.

¹²⁹ Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Janem Dvořákem, dne 25. 2. 2015 v Českých Budějovicích. Přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu tazatelky.

¹³⁰ Rozhovor s J. Dvořákem.

¹³¹ Rozhovor s M. Hruškou.

i herec O. Veselý, když se rozhodoval pro angažmá v hlavním městě: „*Oni [v budějovickém divadle] znali mě, no. A já to město strašně mám rád. Takže pro mě to byla jasná volba. [Odchod do Prahy] Já s tím mám strašnej problém. Můj sen je pracovat v Praze a žít v Českých Budějovicích a ono to jde skloubit jenom částečně a jenom chvilku. A teď něco podobnýho mě čeká na tý Palmovce. No tak uvidíme, jak se domluvíme s panem ředitelem Langem. Ale snad to dobře dopadne, že aspoň nějaký čas bych tady mohl pracovat, ale zase žít v Českých Budějovicích.*“¹³²

Některé výhody, které angažmá v Praze přináší, jsou nezpochybnitelné, na druhou stranu však zůstává otázkou, zdali tyto výhody mají pro všechny herce primární důležitost. Poměrování centrum-region existuje samozřejmě od nepaměti, toto soutěžení je jistě dobré pro růst kvality a komparaci výsledků, pokud však nesklouzne k povrchnímu povyšování či dehonestaci druhých.

Porovnání před a po roce 1989

Pro porovnání situace v divadle a kultuře obecně v období osmdesátých a devadesátých let 20. století je potřeba na tuto problematiku nahlížet z více úhlů pohledu. Ať už se podíváme na počet návštěvníků, postavení herců či dramaturgické složení repertoáru. Jsou ale i aspekty, které se příliš v průběhu času nezměnily. Například je to vnímání kultury veřejností a připuštění si její potřeby pro běžný život. Jsou lidé, kteří si kulturních institucí cení a ví, že přispívají ke kultivaci celé společnosti. Chápou divadlo ne jako budovu, ale spíše jako zprostředkovatele širokého spektra emocí či zážitků, jež v něm mohou prožít. Takový názor není jediný. Další je například ten, který se zamýšlí především nad značným finančním podporováním a možností případného vhodnějšího využití v jiné sociální či kulturní oblasti, například sportu. Což potvrzuje i náměstek J. Talíř: „*Je část veřejnosti, která si kulturních institucí váží, a část, která říká, proč máme dávat 80 milionů na divadlo, když tady máme sportovní kluby a proč nedáme víc na hokej a že je to stejná zábava jako je divadelní představení.*“¹³³ Takže polemika o přínosu divadla a to nejen v ekonomické rovině tu byla, je a zajisté i bude.

První změnou, která je pro období po roce 1989 symbolická, je pokles

¹³² Pořad Tandem Český rozhlas Radiožurnál 9. prosince 2013 – rozhovor s O. Veselým.

¹³³ Rozhovor s J. Talířem.

návštěvnosti divadel. Což mělo opět několik důvodů. Neopomenutelné je, že se otevřelo velké množství jiných kulturních a volnočasových nabídek – rozšířilo se televizní vysílání a dostupnost počítačů a internetu, otevřely se hranice. Paradoxně může pokles návštěvnosti být výsledkem svobodného výběru her a toho, že se vlastně může hrát vše, čehož si možná diváci oproti situaci v době oficiálního diktátu, co se týče programu, přestali vážit. S koncem komunistického režimu a nástupem nové společensko-politické organizace všeho dění ve státě vyvstaly před divadly dosud neznámé problémy. Staly se totiž nezávislým organismem a tematická tabu na repertoárových a dramaturgických listech byla odstraněna. Současně se však zapojila do tržního hospodářství, což zapříčinilo notnou ekonomickou závislost na divácích a na zřizovateli.¹³⁴

Před rokem 1989 navštěvovalo mnoho lidí divadla z důvodu, že jdou na něco zakázaného. Navštěvovali hry, ve kterých hledali skrytou kritiku režimu a návštěvy těchto představení vyjadřovali tichý boj proti totalitě. Čím více bylo nějaké divadlo nuceně zavíráno či potíráno, tím více jeho návštěvy získaly pro publikum na exkluzivitu a přitažlivost. Situaci potvrzuje i D. Bambasová: *„Do toho divadla se chodilo, protože se těšili, že tam něco pustí. Ostrůvek svobody. A to je něco, co dneska musí ta divadla něčím nahradit. Dnes je to těžší zaujmout, protože konkurence je obrovská.“*¹³⁵ Jak již bylo uvedeno, po roce 1989 se na scéně objevila celá řada nových děl. Otevřenost a svoboda volby přinesla divadlům nové výzvy a možnosti, na druhou stranu však často docházelo až k „hysterickému“ vymezování vůči tomu, co co hrávalo dříve. Od minulosti se však nedá odstříhnout tím, že se najednou přestanou uvádět dříve proklamovaní a prosazovaní autoři. Nová éra českého divadelnictví na počátku silně tápala, jakým směrem se má vydat, co a jak hrát. Výstižně tuto situaci přibližuje M. Hruška: *„Třeba bylo hrozně zvláštní, to si pamatuju, že po té revoluci, jak to myšlení těch lidí se změnilo, takový ty antagonismy, že se vůbec nemohla uvádět ruská dramata. Ale včetně Čechova, Gogola, Dostojevskijho, to si nikdo neodvážil nasadit na repertoár. V té době si nikdo neodvážil uvádět Čechova, protože by na to nikdo nepřišel. Protože prostě ruskej autor, nejdů. Trvalo nějakou dobu, samozřejmě dneska už se Čechov normálně hraje a právem, musí se hrát. Ale tenkrát prostě vím,*

¹³⁴ ŠESTÁK, Jiří. *Divadlo-kultura-podmínky (Osobní zkušenost)*, Praha. 2012, s. 66-75.

¹³⁵ Rozhovor s D. Bambasovou.

že jak to bylo ruský, tak prostě se to neuvádělo, protože by na to nikdo nepřišel. Zvláštní, ale nějakou logiku to mělo, že najednou se to divadlo muselo hledat, otvírat nová témata. Za totality to bylo, že se tam pořád snažili protlačovat nenápadně, aby nezakázaly i některý hry, který rezonovaly s tou dobou. A najednou přišla ta svoboda a teď co hrát kromě komedií nějakých oddechových. Jako aby to přinášelo nová témata. Ty nová témata se teprve rodily. Ty současné hry se teprve začaly psát a zase na tu novou dobu.¹³⁶

Změnily se také okolnosti ohledně zájezdových představení. U těch, jež připravovalo samotné Jihočeské divadlo, v jiných městech, nebo i u představení, na která naopak do Českých Budějovic jezdil například hromadně zaměstnanci podniků. Dnes jsou výjezdy divadla ojedinelé, ale dříve byly celkem časté, jak potvrzují slova J. Dvořáka: „Dřív jsme jezdily, to skončilo v těch devadesátých letech, na zájezdy. Jindřichův Hradec, Písek, Tábor, Strakonice, někdy Pelhřimov, někdy Sedlčany a tydle ty menší věci. To byly tak 4 do měsíce.“¹³⁷ Hlavními důvody, proč jsou dnes zájezdová představení výjimečnou záležitostí, je opět širší nabídka kulturního vyžití, ekonomická i provozní náročnost či upřednostnění souborů z Prahy, jež mohou být pro potenciálního diváka atraktivní díky známým osobnostem z televizních seriálů.

Změny se rovněž dotkly personálního složení divadel. V 90. letech přichází více hostujících režisérů i herců. Což dříve nebylo nebo jen sporadicky. Kulturní instituce mívaly své kmenové režiséry a samotné soubory se také příliš neproměňovaly. Dnes je časté hostování herců i režisérů běžné. Je ovšem otázka, zda je lepší mít jednoho nebo dva režiséry, anebo mít téměř na každou inscenaci jiného člověka. Přiklonit se spíše k modelu, že se režisér bude se souborem dobře znát, budou na sebe slyšet, ale za cenu toho, že časem se může jeho rukopis znatelně projevit a zčásti i okoukat či sklouznout do stereotypu. Anebo vsadit na širší pohled a více přístupů a zvolit cestu několika režisérů. Ohledně repertoáru spíše zinscenovat menší počet her, které ale budou kvalitně na výši, ovšem nabídka nebude tak pestrá, anebo více titulů s tím, že některé nebudou reprízovány tolikrát, kolikrát by si třeba tvůrčí tým představoval. Ze svého úhlu pohledu situaci popisuje herec J. Dvořák: „*Strídá se to, ale až moc. Já nevím kolik titulů, devět premiér za sezonu? S tím, že se ty inscenace*

¹³⁶ Rozhovor s M. Hruškou.

¹³⁷ Rozhovor s J. Dvořákem.

odehrajou, některé ty slabší i patnáctkrát nebo dvacetkrát. ¹³⁸ Opět je důležité najít tu nejvhodnější cestu pro konkrétní divadlo, aby výsledná nabídka uspokojovala stávající publikum, ale přivedla i nové diváky. Zároveň je třeba mít na mysli i ekonomického hledisko.

Další proměnou prošly rovněž vedlejší profesní aktivity divadelních herců. Především se jedná o různé možnosti televizního nebo filmového natáčení. Divadla jsou více ochotná hercům vyjít vstříc, co se týče programového plánu a jeho rozvržení. Kromě toho jsou i jiné možnosti v oblasti komunikace a domlouvání stáží, proto již nejsou tolik upřednostňováni herci z center, což může regionálním hercům pomoci v rámci uplatnění. Což potvrzuje i D. Bambasová: *„Dneska se to dělá tak, že pokud o toho herce nechťejí přijít, vypisují termíny tak, aby mu umožnili, aby mohl natáčet. To je úplně jinak, proto i víc herců z oblasti točí.“*¹³⁹

Změnilo se i „ovzduší“ a vztahy v divadle v průběhu času? Pochopitelně vždy záleží na konkrétním divadle a vše je silně individuální. Obecně se dá říci, že dnes je atmosféra uvolněnější, možná až anonymní a neosobní. Možné vysvětlení přináší konstatování, že dříve bylo divadlo uskupení samo o sobě, uzavřené do sebe. S dobou po roce 1989 se snad divadlo více otevírá veřejnosti a dochází v provázání se společnostmi. Další změna je spojena se „zrychlením“ doby, které také má vliv na běžný chod divadla. Jak shrnuje M. Veselý: *„My jsme měli výhodu, tady v Budějovicích byla dobrá parta, ti starší kolegové byli výborní. Nebylo takovýto kastování jako někde v divadle. Přijde mladej, sedí v rohu a musí se líčit na záchodě. To už vůbec nebylo. To bylo takový kamarádství zvláštní. To si myslím, že se trochu vytrácí. Vytrácelo se to už v těch devadesátých, že byly takový trochu lokty. Ono to bylo taky o tom, že když jste byla v tom divadle, tak to byl takovej svět, stát ve státě a nic jinýho nemohlo být. Všude je to cítit, ale to je asi normální, to k té nové společnosti patří.“*¹⁴⁰

Po roce 1989 přestala být kultura nástrojem propagandy a skončilo její ideologické řízení. Právě toto bychom mohli označit za největší a nejviditelnější změnu. Všem umělců, nejen herců, se otevřela obrovská platforma možností, jak se svobodně realizovat a prezentovat. Samozřejmě co se týče svobody projevu nelze

¹³⁸ Rozhovor s J. Dvořákem.

¹³⁹ Rozhovor s D. Bambasovou.

¹⁴⁰ Rozhovor s M. Veselým.

nahlížet opět jen černo-bíle a popisovat ji pomocí slov „před“ a „po“. Je nutno připustit, že v časech normalizace byla mnohá oblastní divadla svým způsobem svobodnější, protože tam cenzura nebyla tak aktivní jako v Praze.

Největší přínos této nové doby je v tom, že kultura získala volné pole působnosti, což je něco, co by společnost nikdy neměla přestávat oceňovat. Kultura je důležitý aspekt, který přispívá k vývoji a směřování celé společnosti. Společnost, která má svobodu volby, však může rozhodnout, jakým směrem se bude kultura vyvíjet, jak podotýká také J. Talíř: *„Když otevřete prostor svobodě, tak dáváte prostor něčemu, co bych já nazval umění, ale také bulvár a záleží potom, jak je společnost směřována, jestli převáží to první nebo to druhé. A to myslím, že je důležité pro to působení divadla i jiných kulturních institucí, aby dokázaly směřovat společnost nad ten průměr.“*¹⁴¹ Následně záleží na každém individuálně, jak svobodu kultury využije ve svém vlastním životě.

Závěrem

Říká se, že divadlo je zrcadlo života. Když ale zrcadlo nastavíme divadlu, co uvidíme? Především obrovský mechanismus, který má své zákonitosti, postupy a principy. Pohledem zvenčí by se mohlo zdát, že si žije vlastním životem. A není rozdíl, zda se jedná o velkou instituci v centru nebo menší soubor na malém městě. Záleží na mnoha estetických, kvalitativních, ekonomických či například provozních aspektech, podle nichž může být hodnoceno.

Na počátku bylo k výzkumu přistupováno právě na základě vymezení se vůči pragocentristickému vnímání divadel. Chtěla jsem ukázat, že i v regionálních podmínkách či tzv. na oblasti je možné dělat umění srovnatelné s velkými kulturními centry (tj. především s Prahou). Za stěžejní otázku lze považovat, zda se může z oblastního divadla stát kulturní centrum, jenž dokáže přesáhnout hranice svého regionu. Primárně lze říci, že ano. Důležitý je i samotný proces, chtít něčeho dosáhnout, aby se soubor měnil, zlepšoval a neustrnul.

Divadelní regionální herci jsou značnou částí veřejnosti vnímáni jako inteligentní lidé s vysokým morálním kreditem, kteří něčeho dosáhli a kteří

¹⁴¹ Rozhovor s J. Talířem.

prostřednictvím své profese přispívají k povznesení kulturního života v dané oblasti. Lze je tedy vnímat jako celebrity, ale s kritickým přihlédnutím k samotnému významu slova celebrita, které je v dnešní době dosti zprofanované.

Pokusila jsem se také na základě výpovědí herců z Jihočeského divadla odpovědět na otázku, jak je to s často proklamovanou a na první pohled naprosto jasnou přitažlivostí pražského angažmá pro každého herce. Jisté je, že pražské angažmá je přitažlivé z důvodu dobrého zvuku mezi laickou i uměleckou veřejností. Samozřejmě se také nabízí možnost jiných než divadelních aktivit, což je výhodné především z hlediska navazování pracovních kontaktů a z hlediska ekonomického. Na druhou stranu nelze říci, že dobří herci jsou pouze ve velkých divadlech a na oblasti jsou jen diletanti. Právě vytrvalost a věrnost konkrétní scéně, dlouholeté budování kariéry v konkrétním, byť regionálním divadle, považují herci z Jihočeského divadla za stejně přitažlivé jako angažmá v Praze.

Co uvidíme, pokud nastavíme zrcadlo herci samotnému? Co je to za člověka, jak se sám vnímá a prezentuje? Je to osobnost, jehož profesí je tvůrčí proces, jehož je důležitou, neoddělitelnou součástí. Ne nadarmo se říká, že čím kdo zachází, tím také schází. A v herecké profesi jsou to jednoznačně emoce. Na jedné straně můžeme říci, že právě emoční rozměr divadelního představení je pro diváky velmi přitažlivý, ale na druhou stranu, se právě toto na herci nejvíce podepíše. Přesto však většina herců (podle mých rozhovorů) prohlašuje, že by svou profesí neměnila, což ukazuje s jakou láskou a vůbec s jakým citovým nasazením ji vykonávají. V divadle se mezi umělci vytváří určitá struktura sociálních sítí, která spoluutváří identitu osobnosti každého herce a nezáleží, zda je to v divadle ve velkém městě či na venkově.

Studie si kladla za cíl nahlédnout na divadelní tematiku z jiného úhlu pohledu, jelikož dosud nebyla regionálním institucím na tomto poli věnována téměř žádná pozornost nebo jen velmi okrajová, především například co se týče spisků samotných členů souboru. Je brána jako příspěvek ke kulturním dějinám jižních Čech a zároveň pokus vykonstruovat obraz divadelního herce pomocí provedených rozhovorů s členy Jihočeského divadla v Českých Budějovicích.

Použité zdroje / References

Literatura

BAUEROVÁ, Hana: *Před oponou za oponou ... Jihočeského divadla*, České Budějovice 1999.

ČERNÝ, Jindřich: *Osudy českého divadla po druhé světové válce. Divadlo a společnost 1945-1955*, Praha 2007.

MACHALICKÁ, Jana: *Obrátit všechno vzhůru nohama*, Lidové noviny ze dne 23. února 2010, s. 8.

ŠESTÁK, Jiří. *Divadlo-kultura-podmínky (Osobní zkušenost)*, Praha. 2012, s. 66-75.

Z názorů kolemjdoucích, Divadelní zápisník, duben 1995, s. 12.

Elektronické zdroje

Diskuse s názvem *Podpásovka?* Martina Glasera a kritika Vladimíra Hulce. Dostupné z URL: <<http://www.divadelni-noviny.cz/podpasovka>> [Cit. 2016-06-21].

Pořad Tandem Český rozhlas Radiožurnál 9. prosince 2013 – rozhovor s Ondřejem Veselým. Dostupné z URL:

<http://www.rozhlas.cz/kraje/tandem/_zprava/ondrej-vesely-herc--1290831> [Cit. 2016-06-21].

Rozhovory

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Danielou Bambasovou, dne 7. 5. 2015 v Českých Budějovicích.

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Janem Dvořákem, dne 25. 2. 2015 v Českých Budějovicích.

MEMO 2016/2

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Martinem Hruškou, dne 4. 3. 2015 v Českých Budějovicích.

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Lukášem Průdkem, dne 19. 5. 2015 v Českých Budějovicích.

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Janem Samohýlem, dne 6. 5. 2015 v Českých Budějovicích.

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Michalem Sironěm, dne 15. 6. 2015 v Českých Budějovicích.

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Jaromírem Talířem, dne 27. 5. 2015 v Českých Budějovicích.

Rozhovor Veroniky DUŠÁKOVÉ s Miloslavem Veselým, dne 4. 3. 2015 v Českých Budějovicích.

Veronika Dušáková (*1987 v Českých Budějovicích) vystudovala obor Orální historie na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Pracuje na České poště, věnuje se především soudobým kulturním dějinám jižních Čech.

email: veru.dusakova@gmail.com

Dějiny Obce unitářů v Plzni / History of Unitarian congregation in Pilsen

Tereza Koželuhová

Abstrakt

Studie se zaměřuje na téma unitářství, pro většinu lidí pojem neznámý, a proto jsou její počáteční strany věnovány samotnému rozklíčování slova a jeho významu. Následně přináší stručný vhled do smýšlení unitářské náboženské společnosti, jež staví na racionálním přístupu i v otázkách teologických. Dále pokračuje malým nástinem dějin, které sahají až ke skupině tzv. ariánů odmítajících nauku o Trojici. Podstatná část práce se zaměřuje regionálně, a to na Obec unitářů v Plzni. Jejím hlavním úkolem je podat kompletní popis vývoje unitářství v západních Čechách na základě získaných úředních dokumentů, korespondence duchovních a dobových materiálů, poskytnutých z archivu Pražské obce unitářů a archivu Obce unitářů v Plzni. Studie se zabývá i jejich vydavatelskou činností v průběhu let (1992 – současnost), jež je opět sestavena pomocí nashromážděných archiválií. Poslední stránky jsou věnovány PhDr. Jiřině Chudkové (laické duchovní) a Rev. ThMgr. Lud'ku Pivoňkovi (nynějššímu duchovnímu), osobám neodmyslitelně spjatých s Obcí unitářů v Plzni.

Abstract

The study focuses on the topic of Unitarianism. Since the notion is unknown for most people, the first pages of the thesis are devoted to identification of the word and its meaning. Substantial part of the work is focused regionally, namely on the Unitarian congregation in Pilsen. Its main task is to give a complete description of the development of Unitarianism in Western Bohemia, which is carried out on the basis of official documents, correspondence of churchmen, and other contemporary materials,

provided by the archives of the Prague Unitarian Congregation and the Unitarian Congregation in Pilsen. The study also deals with their publishing activities over the years 1992 to present, which is again built using official archival documents. The last pages are devoted to PhDr. Jiřina Chudková (laic churchwoman) and Rev. ThMgr. Luděk Pivoňka (the present churchman), two people essential to the Unitarian Congregation in Pilsen.

Klíčová slova: Unitářství, Obec unitářů v Plzni, Svobodné bratrství, Čtenářská Obec Nového Lidu, PhDr. Jiřina Chudková, Rev. ThMgr. Luděk Pivoňka, periodikum, rubrika, přednáška.

Key words: Unitarianism, Unitarian congregation in Pilsen, Liberal Religious Fellowship, Readership of the New People, PhDr. Jiřina Chudková, Rev. ThMgr. Luděk Pivoňka, periodical literature, rubric, lecture.

Úvod

Předkládaná studie se věnuje zmapování dějin Obce unitářů v Plzni.¹⁴² Informace a podklady pro sepsání byly čerpány z publikací, z archivních materiálů, z periodik vydávaných samotnou unitářskou obcí a také z ústních rozhovorů. Historický přehled a náhled do unitářského smýšlení jsem získala z publikací specializovaného nakladatelství Unitaria, které ročně produkuje díla jak sebraných myšlenek, tak i dějinných faktů. Vývojem unitářství v čase se zabírá bývalý reverend Pražské obce unitářů Vladimír Strejček. V současné době nejvíce publikuje nynější reverend ThMgr. Petr Samojský, který se spíše zaměřuje na vydávání reedic spisů významných osob pro unitářství. Dále i celounitářský časopis *Tvůrčí život* zavedl pravidelnou rubriku věnovanou dějinám a současnosti unitářství ve světě. Nejhodnotnější a nejspřádanější dějiny unitářství v Čechách obsahuje diplomová práce Drahomila Špaleho nazvaná *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, kterou vydalo nakladatelství Unitaria roku 2010. Další povedená ročníková práce, jež v podstatě navazuje na Drahomila Špaleho a rozšiřuje jeho dílo, je *Unitářství ve světě a v České republice* od

¹⁴² Předkládaná studie vychází z mé bakalářské práce viz: KOŽELUHOVÁ, Tereza. *Plzeňské slunečnice aneb Unitářství v západních Čechách*. obhájeno 2016. Plzeň: Západočeská univerzita. 2016.

Romany Radové z roku 2004. K nastudování mi byla propůjčena díla z knihovny Obce unitářů v Plzni, ale i Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje oplývá několika tituly. Historie unitářství v Čechách se však nejvíce načerpá z dobových dokumentů a materiálů. Proto jsem navštěvovala archiv Náboženské společnosti českých unitářů¹⁴³ v Praze a archiv Obce unitářů v Plzni. V pražském archivu jsou písemné archiválie roztríděny a uloženy do standardních archivních kartonů. Materiál je v nich však tříděn jen hrubě. Tento stav zpracování poskytuje pouze základní přehled o obsahu jednotlivých věcných skupin z kartonu. Plzeňský archiv se omezuje pouze na roční datace, většina materiálu zůstává neutříděna. Pro svůj okruh Plzně jsem z archivů vybírala úřední agendu mezi Prahou a Plzní, z níž jsem čerpala nejvíce, dále osobní korespondenci duchovních a zápisy z kroniky. Zjištěná data a jména jsem si mohla ověřovat z posbíraných propagačních letáčků, přednášek a pozvánek na unitářská shromáždění. Z pražského archivu se dočkáme pouze jedné černobílé fotografie z ustanovující schůze Svobodného bratrství v Plzni. S novějšími snímky se můžeme setkat jen v plzeňském archivu, jež tvoří jakousi formu fotodokumentace, a stávají se tak jediným pramenem pro léta 1987-2006. Nejpočetnější archiválie představují měsíční, dvouměsíční, čtvrtletní i pololetní programy. Díky jejich četnosti lze popsat vývoj, změny a osoby figurující v plzeňské obci. Celková heuristika nebyla příliš složitá i díky přístupnosti archivů a ochotě pracovníků, vyžadovala však delší studijní časové období. Nutno poznamenat, že ani v Archivu města Plzně, ani ve Státním oblastním archivu v Plzni se nenacházejí žádné prameny, které by se týkaly historie unitářů v Plzni. Díky zformování hnutí v Čechách až ve 20. století jsem mohla práci obohatit o osobní rozhovory s pamětníky důležitých mezníků pro dějiny plzeňské obce.

Hlavním cílem předkládané studie je nastínit historický vývoj unitářské obce v Plzni, představit jejich vydavatelskou činnost (část studie se věnuje periodikům, která unitářská obec vydávala během svého působení v Plzni) a také představit dvě významné osobnosti pro plzeňské unitářství, a to bývalou laickou duchovní PhDr. Jiřinu Chudkovou, jež dlouhá léta působila na Západočeské univerzitě v Plzni a nynějšího reverenda plzeňské obce ThMgr. Ludka Pivoňku. Oba dva se zasloužili o

¹⁴³ V následujícím textu bude používána pouze zkratka NSČU či NSČSU (Náboženská společnost československých unitářů)

stmelení plzeňské skupiny, svými myšlenkami obohacovali členy obce a oba publikovali svá díla pod hlavičkou nakladatelství Unitaria.

Základní principy unitářství

Unitářství je svobodomyšlná víra, povzbuzující člověka k sebepoznání a práci pro lepší svět, nabízející inspiraci ke stále pokračujícímu hledání a nacházení hodnoty a duchovní hloubky života.¹⁴⁴ Pojem unitář má kořeny v latinském slově „unitas“, což znamená Boží jednotu a nedělitelnost.¹⁴⁵

Sami unitáři se nenazývají církví. Považují se za náboženskou společnost, nebo ještě lépe za náboženské hnutí, ukotvené v židovsko-křesťanské tradici,¹⁴⁶ ale doménou uskupení je svobodomyšlnost i v náboženské sféře, tudíž se nechávají obohacovat o zajímavé prvky, jsou pozitivně nakloněni podnětům ostatních světových náboženství, humanistickým skupinám, kritickému rozumu, technologiím a moderní vědě. Dle názorů jednoho z klíčových reverendů ThDr. Karla Hašpla je unitářství náboženskou společností, která se snaží o vytvoření takové spolupráce a harmonického prostředí, kde by se rodila nová energie, nebo osláblá regenerovala k tvůrčímu a lepšímu životu: „*Jsme náboženskou společností, společností, jejímž orientačním bodem je náboženství a jež svůj zorný úhel zaměřuje k tomu, aby její členové lépe viděli sebe v souvislosti s ostatním světem lidí v rámci přírody a na cestě k Bohu.*“¹⁴⁷

Kořeny unitářství ve světě

Jak jsme se výše dozvěděli, unitáři mají již ve svém názvu zahrnuto jejich přesvědčení o Boží jednotě a nedělitelnosti. Jejich smýšlení je tudíž založeno na antitrinitářských

¹⁴⁴ SAMOJSKÝ, Petr. Unitářství jako cesta. *unitaria.cz* [online]. Praha: NSČU, 2003. Dostupné z: <http://www.sirsispolecenstvi.cz/texty/unitarstvi_jako_cesta.pdf>. [cit. 2015-08-02]. s. 6.

¹⁴⁵ PIVOŇKA, Luděk. *Unitářství: spiritualita pro 21. století*. Plzeň: Obec unitářů v Plzni, 2012. 55 s. ISBN 978-802-6009-689. s. 13.

¹⁴⁶ PIVOŇKA, Luděk. *Unitářství: spiritualita pro 21. století*, s. 13.

¹⁴⁷ HAŠPL, Karel. *Potřebuje člověk náboženství?*. Editor Luděk Pivoňka. Praha: Unitaria, 2011. 190 s. ISBN 978-808-6105-611. s. 146.

tezích.¹⁴⁸ K nejranějším zastáncům patří tzv. ariáni,¹⁴⁹ kteří vyzdvihovali Ježíšovo lidství a popírali Kristovo božství. Odmítání Boží Trojice se stalo základním myšlenkovým kamenem pro unitáře, způsobilo rozchod s katolickou církví a umožnilo rozvoj na protestantských a reformačních náladách. Unitářství nemá jednoho zakladatele, bylo seskládáno jako mozaika z různých tezí protestantských uskupení. Důležitým mezníkem pro zformování myšlenek unitářství se stalo 16. století, naplněné reformačními tezemi jaké představovalo luteránství či kalvinismus. A právě tehdy započal unitářský vývoj jako jedna z odnoží evropské reformace, a to nejprve v Itálii formulacemi Laelia Socina (zakladatele sociniánů považující nauku o Trojici za nebiblickou)¹⁵⁰. Díky jeho synovci Fausta Socina se myšlenky dostávají až do Polska. Ideje zakořenily nejen zde, ale i v Sedmihradsku, významném centru pro historické unitáře. Za hlavního hybatele nového náboženského smýšlení se však považuje Michael Servetus.¹⁵¹

Michael Servetus pochází ze španělského města Tudela, kde se narodil roku 1511 do rodiny notáře královského dvora.¹⁵² Mladý Servetus byl velmi učenlivý. Vystudoval univerzitu v Toulouse. Ovládal francouzštinu, řečtinu, hebrejštinu, dokonce se při pobytu v Africe naučil i arabštinu a latinu. Jeho jazykové nadání mu umožňovalo přečíst *Písmo svaté* v originále. Servetus měl svůj vyhraněný názor ohledně učení o Trojici. Přisouzením Ježíši jeho božství a ustanovení dogmatu o Trojici bylo prvním podnětem pro diskuse, spekulace, nesouhlas a v extrémní formě i odmítání, které se objevilo u každého svobodomyšlného směru. Odtud byli později nazýváni i unitáři (unus jeden, unitas jednota = nesouhlas s pojmem tří Bohů).¹⁵³

¹⁴⁸ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*. Praha: Unitaria, 2010. 169 s. ISBN 978-80-86105-51-2. s. 50.

¹⁴⁹ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 22.

¹⁵⁰ Online knihovna Strážné věže. „Polští bratři“ – Proč byli pronásledováni? [online]. Dostupné z: <<http://wol.jw.org/cs/wol/d/r29/lp-b/20000032000>>. 2000, [cit. 2016-12-16].

¹⁵¹ STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství a univerzalizmu ve světě a v České republice*. Praha: Unitaria, 1999. 135 s. ISBN 80-861-0503-2. s. 10.

¹⁵² STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství a univerzalizmu ve světě a v České republice*, s. 8.

¹⁵³ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 23.

V roce 1530 se Servetus setkal s představitelem reformace Oecolampadiem,¹⁵⁴ který tvrdil, že pro uplatňování dogmatu o Trojici nenachází v *Bibli* žádné podklady. Obohacen tezí vydal Servetus knihu *O bludech Trojice* a později na stejné téma přibylo i dílo *Rozhovory o Trojici*.¹⁵⁵ Tituly nabyly své popularity a rozšířily se po evropském kontinentě. Jeho knihy a myšlenky v nich obsažené se setkaly s ostrou kritikou ze stran katolických i protestantských reformátorů. Servetus se tedy dostal do křížku i se švýcarským reformátorem Janem Kalvínem. Na jeho popud byl Servetus udán vídeňské inkvizici, která jej uvěznila. Podařilo se mu sice uniknout, ale při přechodu do Francie byl Kalvínem v Ženevě zajat a obžalován. Dne 27. října roku 1553 byl Michael Servetus protestantskou inkvizicí odsouzen k trestu smrti upálením na hranici.¹⁵⁶ Avšak jeho odkaz o jediném Bohu mimo Trojici přežil a vytvořil nový prostor pro svobodné smýšlení, které vyústilo a dalo tvar i formu unitářství v Anglii, v Americe i v Československu.

Počátky českého unitářství

Prvky z principů dnešních českých unitářů jsou patrné již u bogomilů ze 13. století, kteří nevěřili v Nejsvětější Trojici a zavrhovali svátosti.¹⁵⁷ Dále unitáři s velikou úctou uznávají Mistra Jana Husa, jenž si získal jejich náklonnost tím, jak vytrvale dychtivě toužil po čisté pravdě a pro její naplnění vykonal tu nejvyšší oběť.¹⁵⁸

O počátku formování českých unitářů můžeme mluvit až od roku 1522, kdy znovu ožila Malá stránka (radikální odnož Jednoty bratrské)¹⁵⁹, do jejíhož čela se dostal Jan Kalenec.¹⁶⁰ Svým nesouhlasem s Trojicí a postojem ke křtu dětí se velmi přibližoval k unitářskému směru. Díky autorskému spisu *Psaní proti Augustovi*, které

¹⁵⁴ STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství a univerzalizmu ve světě a v České republice*, s. 9.

¹⁵⁵ STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství a univerzalizmu ve světě a v České republice*, s. 9.

¹⁵⁶ STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství a univerzalizmu ve světě a v České republice*, s. 9-10.

¹⁵⁷ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 27.

¹⁵⁸ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou, reverend Obce unitářů v Plzni, dne 2. července 2014 v plzeňské Unitarii, v Tomanově 3, Plzeň.

¹⁵⁹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon, 1991. 281 s. ISBN 80-7113-003-6. s. 27.

¹⁶⁰ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 48.

nejlépe zachycuje jeho názory, můžeme Jana Kalence považovat za prvního ideového unitáře v Čechách.¹⁶¹ V 19. století bylo hlavní snahou reformního proudu na náboženském poli dosažení symbiózy křesťanství a moderní kultury i odstranění rozporů s vědeckým bádáním. Nastupuje období tzv. náboženského liberalismu,¹⁶² charakterizovaného v teologii uplatňováním práv rozumu, antropocentrismu a odcírkevňováním. Odraz toho všeho se projevuje i v českých zemích, transformuje se však do jiné podoby, a to do filozofických a náboženských myšlenek i výroků významných jmen jako jsou Josef Jungmann, František Palacký, Karel Havlíček Borovský, Augustin Smetana, František Matouš Klácel.¹⁶³ Zlomové však bylo až 20. století. Vznik českých unitářů se datuje do roku 1922, kdy se v Praze uskutečnila ustavující schůze Svobodného bratrství vedená Norbertem Fabiánem Čapkem.¹⁶⁴ Unitářství se na naše území dostává díky Charlottě Garrigue Masarykové, vyznačce unitářství a jejímu manželovi Tomáši Garrigue Masarykovi.¹⁶⁵

Unitáři v Plzni

Plzeňští unitáři mají dohromady tři pamětní knihy, z nichž nejcennější je ta první s kreslenými ilustracemi. První plzeňská kronika začíná zmínkou o Obci Nového Lidu.¹⁶⁶ Tato společnost vyrůstala souběžně po boku Svobodného bratrství (předchůdci československých unitářů) a hrála v plzeňských dějinách významnou roli. Obec Nového Lidu zakládala ve větších městech Čech i Moravy své odnože, tzv. Čtenářské Obce Nového Lidu.¹⁶⁷ Plzeň nebyla výjimkou, instituce Nového Lidu zde vznikla 6. července 1930.¹⁶⁸ V roce 1931 byl vedoucím Sdružení čtenářů Nového Lidu

¹⁶¹ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 50.

¹⁶² ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 88.

¹⁶³ ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*, s. 88-106.

¹⁶⁴ PIVOŇKA, Luděk. *Unitářství: spiritualita pro 21. století*, s. 16.

¹⁶⁵ ČAPEK, Norbert Fabián- DITTRICHOVÁ, Jaroslava- LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna-SAMOJSKÝ, Petr. Devadesát let českého unitářství. Jako neprodejná příloha. *Unitářské listy*, 2012, č. 4. Praha: Obec širšího společenství českých unitářů, s. 16.

¹⁶⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 2.

¹⁶⁷ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 3.

¹⁶⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1931-32. *Dopis v Plzni dne 21. 1. 1932*.

Jaroslav Vošahlík, Josef Pokorný a Alexandr Bartoň.¹⁶⁹ Sdružení si vzalo za úkol pořádat odborné výkladové lekce různých expertů z oboru zdravotní, medicíny, eubiotiky, experimentální psychologie či dalších odvětví.¹⁷⁰ Svoji hlavní činnost a osvětu tudíž založili na přednáškách. A právě v tomto svém nejdůležitějším bodě vznikla podobnost Čtenářské Obce Nového Lidu se Svobodným bratrstvím.

K prvnímu navázání kontaktu mezi Pražskou obcí Svobodného bratrství a Čtenářskou Obcí Nového Lidu pro Plzeňsko došlo při promluvě Norberta Fabiána Čapka, jež se konala v přednáškovém sále Slovanského ostrova v Praze na sklonku roku 1931.¹⁷¹ Zde se osobně setkali bratr Žižka (tajemník Norberta Fabiána Čapka – zakladatele Svobodného bratrství)¹⁷² s funkcionářem Čtenářské Obce Nového Lidu pro Plzeň Alexandrem Bartoněm. Od tohoto zlomového okamžiku začala probíhat spolupráce, jež spočívala v pořádání přednášek Svobodného bratrství v Plzni Čtenářskou Obcí Nového Lidu. Tato obec se tedy zasloužila o pronikání unitářských idejí do západních Čech.

První opravdu čistě unitářská přednáška proběhla dne 15. března 1932 v Lidovém sále Měšťanské besedy, vedená bratrem Žižkou na téma *Nálada a její vědomé tvoření*.¹⁷³ Na agitačním letáčku se poprvé představili pořadatelé českoslovenští unitáři a Čtenářská Obec Nového Lidu.¹⁷⁴

Od 12. května 1932 horlivě probíhala korespondence ve věci zřízení odbočky Svobodného bratrství v Plzni a určitého splynutí se Čtenářskou Obcí Nového Lidu.¹⁷⁵ V dopise ze dne 24. května 1932 plzeňský Nový Lid referoval o uvolnění stávajících

¹⁶⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 3.

¹⁷⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 3.

¹⁷¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 5.

¹⁷² Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 4.

¹⁷³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 6.

¹⁷⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni. Dokumenty. Rok 1931-32. *Propagační leták – Nálada a její vědomé tvoření*.

¹⁷⁵ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1931-32. *Dopis v Plzni dne 12. 5. 1932*.

místností pro činnost sekretariátu Svobodného bratrství.¹⁷⁶ Přelomovým bodem plzeňských dějin se stal 7. červen 1932, kdy byla svolána ustavující schůze Svobodného bratrství v Plzni konaná v prostorách Čtenářské Obce Nového Lidu (Husova třída 3).¹⁷⁷ V archivu můžeme nalézt podpisovou listinu všech čtyřiceti zúčastněných členů i s adresou jejich bydliště. Byl zvolen výkonný výbor v následujícím znění: předseda František Pokorný, jednatel Alexandr Bartoň, pokladník Jaroslav Vošahlík.¹⁷⁸ Výbor měl za úkol jmenovat další členy.¹⁷⁹ Dne 27. června byly zaslány stanovy nového uskupení policejnímu ředitelství.¹⁸⁰

Na konci září roku 1932 se bratr Žižka trvale přestěhoval do západočeské metropole a převzal úlohu výkonu plzeňského duchovního.¹⁸¹ Tímto počínem nastalo v obci Svobodného bratrství plodné období. Konaly se přednášky, schůze mladé generace vedené bratrem Žižkou, z iniciativy jeho manželky vzniklo seskupení unitářských žen, také probíhal kurz angličtiny.¹⁸² K vyvrcholení snah došlo dne 16. listopadu 1932, kdy zavítal do Plzně sám zakladatel Svobodného bratrství a posléze československých unitářů Norbert Fabián Čapek.¹⁸³ Pro Plzeň si vybral přednášku na téma *Struktura těla a povahy*.¹⁸⁴

V polovině ledna roku 1933 pražské ústředí dostalo od bratra Žižky shrnující popis začátku nově vzniklé obce Svobodného bratrství na Plzeňsku.¹⁸⁵ Je zde například uvedeno, že jednou za čtrnáct dní se pořádala velká shromáždění v Měšťanské besedě s průměrnou návštěvností 300-400 osob. Každý týden, podle pražského vzoru, se v Plzni konaly nedělní přednášky se společnou četbou, samotným

¹⁷⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1931-32. *Dopis v Plzni dne 23. 5. 1932.*

¹⁷⁷ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 7.

¹⁷⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni. Dokumenty. Rok 1931-32. *Ustanovující schůze Svobodného bratrství v Plzni ze dne 7. 6. 1932.*

¹⁷⁹ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Zprávy Svobodného bratrství v červnu 1932.*

¹⁸⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1931-32. *Dopis v Plzni dne 27. 6. 1932.*

¹⁸¹ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1931-32. *Dopis v Praze dne 24. 9. 1932*

¹⁸² Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Propagační letáček – CO KONÁ NOVÝ LID - PLZEŇSKÁ OBEC SVOBODNÉHO BRATRSTVÍ.*

¹⁸³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 9.

¹⁸⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1931-32. *Dopis v Plzni dne 11. 11. 1932.*

¹⁸⁵ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Dopis v Plzni dne 15. 1. 1933.*

výkladem, meditací a hudbou. Jednou za dva týdny měly svoji schůzi i plzeňské unitářky. Do nedělní školy bylo přihlášeno 42 dětí. A schůzky mladé generace se konaly každý pátek v počtu 35 osob. Aktivita náctiletých byla nepřehlédnutelná. Sami si vydávali časopis *Mladá generace*. Bratr Žižka pozitivně zhodnotil samotnou funkci mladých v obci. Starali se o propagaci přednášek vylepováním letáků. Dokonce i v biografiích byly promítány diapozitivy s pozváním na přednášku. Také se uskutečnila zcela první Květinová slavnost.¹⁸⁶ Všechna tato opatření se podepsala na přílivu nových členů.

Od jara do podzimu roku 1934 se rozhořel spor mezi pražským ústředím a bratrem Žižkou. V dopise ze dne 5. května 1934 je vypsán výčet nesplacených dluhů, například za odebrané knihy z knihkupectví a nakladatelství Unitaria, knihtiskárně Adolf Pavlíček, kde byl dluh ke dni 8. března 1934 stanoven na cenu 152 Kč, cestovné a náklady řečníkům, a dokonce nesplacené pohledávky přímo u NSČSU za financování Žižkovy cesty do Anglie a zápůjčku na brambory.¹⁸⁷ Spor se řešil soudním jednáním, v němž hrál důležitou roli advokát JUDr. Josef Daňko, jehož si najala pražská strana.¹⁸⁸ Ke dni 20. září 1934 byl bratr Žižka na základě usnesení Správního sboru ze dne předcházejícího vyloučen ze Společnosti Svobodného bratrství.¹⁸⁹

Velmi slibně se rozvíjející hnutí se nacházelo ve zdecimovaném stavu jak po finanční, tak i po mentální stránce dosavadních členů. Z odeslaného dopisu sestrou Marií Beránkovou se lze přesvědčit o snaze plzeňských členů pokračovat v činnosti. Pražské ústředí přijalo návrh dále spolupracovat na přednáškové činnosti pro Plzeň, která se podle výsledovaného zájmu zúčastněných měla zintenzivnit.¹⁹⁰ Sliby byly vyplněny, již 13. února 1935 přijel přednášet do Plzně ThDr. Karel Hašpl,

¹⁸⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 9.

¹⁸⁷ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Dopis v Praze dne 5. 5. 1934*.

¹⁸⁸ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Dopis v Praze dne 14. 7. 1934*.

¹⁸⁹ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Dopis v Praze dne 20. 9. 1934*.

¹⁹⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni. Úřední agenda. Rok 1933-35. *Dopis v Praze dne 10. 1. 1935*.

spolupracovník a zeť Norberta Fabiána Čapka.¹⁹¹ Jeho výklad nesl název *Duše na rozcestí*.¹⁹²

Leden roku 1938 byl naplněn přípravami dvou událostí, a to zcela prvně vykonanou unitářskou svatbou dne 30. ledna.¹⁹³ Druhá, neméně významná, patřila dětem. Téhož dne proběhla i dětská akademie pod vedením sester Hirschauové, Ekrtové, Eretové, Brabcové, Vondráčkové a Jakubcové z plzeňské odbočky. Ty si pro děti připravily program plný písniček, tanečků i amatérského loutkového divadla. Svým sólovým tanečním vystoupením obohatila odpoledne Josefína Bejholcová.¹⁹⁴

Stupňující se napětí, jež přinášel rok 1938, se promítlo i do života unitářů. Ve vzájemné korespondenci nacházíme slova útěchy, trpělivosti, píle i naděje a povzbuzení. Plzeňští chtěli zachovat co nejpevnější vztah s ústředím a v pravidelnějším vyučování dětí viděli stěžejní bod spolupráce.¹⁹⁵ Na sklonku roku 1938 zaslal bratr Stahl z pražského ústředí dopis, v němž stálo, že plzeňská unitářská skupina není právním útvarem, proto není způsobilá k jednání s úřady, ani se ustanovovat a volit funkcionáře.¹⁹⁶ Tehdy vzrostla snaha plzeňských unitářů prohloubit dosavadní způsob práce. Postupně se rodila myšlenka na založení samostatné plzeňské odbočky, k čemuž záhy 2. ledna 1939 došlo. Tímto počinem NSČSU v Praze zřídila místní představenstvo se sídlem v Plzni k samostatnému plnění úkolů vzdělávacích, organizačních i propagačních a k činnosti výchovné i pastorální. Plzeňští unitáři nabyli práva k výkonu jednotlivých funkcí, které příslušejí do oboru duchovní správy. Patří sem bohoslužby, přednášky, proslovy, kázání, předčítání, modlitby, utišení, symbolické projevy, úvody novorozeňat a modlitby při pohřbech. Místní představenstvo se skládalo z předsedy a z členů jmenovaných NSČSU. Jejich funkční období bylo stanoveno po dobu tří let a mohlo pracovat

¹⁹¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 11.

¹⁹² Archiv Obce unitářů v Plzni. Dokumenty. Rok 1933-35. *Propagační leták – Duše na rozcestí*.

¹⁹³ Archiv Obce unitářů v Plzni. Dokumenty. Rok 1938-39. *Pozvánka na unitářskou svatbu*.

¹⁹⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni. Dokumenty. Rok 1938-39. *Program dětské akademie ke dni 30. 1. 1938*.

¹⁹⁵ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Dopis v Plzni dne 25. 10. 1938*.

¹⁹⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 18.

samostatně v rámci ústavy unitářů a nově zasláného usnesení. Jejich zprávy a oznámení uveřejňoval časopis NSČSU *Cesty a cíle*.¹⁹⁷

Obsazení republiky německým wehrmachtem v březnu se samozřejmě odrazilo a žalostně dopadlo i na obec unitářskou. Jejich vzájemná korespondence byla naplněna slovy útěchy, ale hlavně povzbudivými tezemi o národním zmrtvýchvstání. Unitáři museli svá setkání přesunout do příměstského bytu u Kordíků, který skýtal větší ochranu.¹⁹⁸ V březnu roku 1941 postihla české unitáře neblahá událost, a sice zatčení Norberta Fabiána Čapka gestapem. Migroval mezi věznicí na Pankráci, českobudějovickou i drážďanskou. Po této vysilující mřížové cestě byl odvezen do koncentračního tábora v Dachau¹⁹⁹, kde bohužel skonal 30. října 1942.²⁰⁰

Během válečných let poklesl počet přednášek. Omezily se i návštěvy pražských duchovních.²⁰¹ Pražští unitáři byli velmi vytíženi svojí prací v pražské obci a tudíž jim nezbývalo mnoho času na přednáškové výjezdy do Plzně.²⁰² Z tohoto důvodu plzeňští unitáři poslali do Prahy žádost ohledně vlastního stálého duchovního, kterého se ale dočkali až roku 1950.

Nastal rok 1945, jenž s sebou přinesl konec 2. světové války. Hmotné ztráty i počet lidských obětí byl nedozírný. I na některých členech plzeňské obce unitářů se válka velmi výrazně podepsala. Například na skvrňanský dům bratra Jaroslava Bruje spadla bomba. Při dubnovém bombardování Škodovky byl výrazně poškozen dům i závod bratra Ladislava Jakubce leteckou pumou. Dne 20. května se uskutečnila Květinová slavnost, jež měla velmi harmonickou a radostnou atmosféru ještě přeživší z květinového osvobození. Také se z koncentračního tábora vrátil bratr Bořivoj

¹⁹⁷ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Usnesení Správního sboru NSČSU 2. 1. 1939.*

¹⁹⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 20.

¹⁹⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 21.

²⁰⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 22.

²⁰¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 20-21.

²⁰² Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 23

Maule.²⁰³ V archivu plzeňské obce se dochoval zápis ze schůze dne 17. října 1945. Představenstvo se sešlo v bytě u bratra Ladislava Jakubce za přítomnosti členů: bratr Jakubec, Eckert, Bruj, Brabec, Holub a sestra Jakubcová a Eckertová. Plánovaly se všechny náležitosti ohledně pobytu bratra Václava Rubeše v Plzni. Jeho přednáška na téma *Co bude po smrti?* se domluvila na 3. listopadu toho roku. Následující den proběhla dopolední schůzka mládeže a odpolední bohoslužebné shromáždění. V závěru se odhlasoval příspěvek na fond Norberta Fabiána Čapka. Všichni zúčastnění se shodli na částce 1000 Kč.²⁰⁴ Dne 2. prosince proběhla v kapli Církve československé večerní tryzna k uctění památky Norberta Fabiána Čapka.²⁰⁵

Na začátku roku 1946 jezdil přednášet do Plzně bratr Václav Rubeš. Pro plzeňskou odbočku si připravil promluvy *Odvaha k životu, Masaryk v boji o náboženství, Umění sebe změnit, Zázraky a zázraky*. Téma *Od strachu k odvaze!* bylo odpřednášeno poprvé v Domě kultury Gorkého ulice č. 1 dne 17. února 1946. Též i Květinová slavnost se konala na výše zmíněném místě dne 2. června pod vedením sestry A. Slukové.²⁰⁶

V květnu odjel ThDr. Karel Hašpl do USA, aby informoval americké unitáře o práci a činnosti československých unitářů. Zůstal zde až do srpna. Dne 8. prosince zavítal do Plzně, aby místním unitářům poreferoval o své cestě, dojmech a o nově načerpaných zkušenostech v připravené přednášce s názvem *Světla a stíny Západu*. O promluvy a zprávy ThDr. Karla Hašpla byl v Americe veliký zájem, přednášel prý i třikrát denně. Svoji zahraniční misi zakončil v Anglii, kde zastupoval československé unitáře na kongresu IARF (Mezinárodní asociace pro náboženskou svobodu).²⁰⁷

²⁰³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 25.

²⁰⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni. Dokumenty. Rok 1945. *Zápis ze schůze konané v Plzni dne 17. 10. 1945*.

²⁰⁵ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 26.

²⁰⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 26-27.

²⁰⁷ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 27.

Dne 24. listopadu byla pražská obec poctěna návštěvou prezidenta dr. J. Lathropa, který zde řídil charitativní unitářské akce. Přídělu potravin se dočkali i plzeňští unitáři. Od unitářské pomoci dostali 54 konzerv kaše, 240 ks sardinek, 240 krabic sušeného mléka a 60 ks čokolády. Ústředí péče města získalo 9 balíků šatstva a prádla. I začátek roku následujícího (1947) se nesl ve znamení dodávek unitářské pomoci. Do Plzně byly odeslány dvě bedny s předměty denní potřeby.²⁰⁸

Přednášky pražských duchovních i pomocných duchovních roku 1947 nebyly pravidelné, proto se plzeňští unitáři rozhodli, že si některé promluvy budou zajišťovat sami. Tímto způsobem dostal na shromáždění prostor například bratr Ladislav Jakubec, Ladislav Brabec, Vladislav Holub, Bořivoj Maul i sestra Brujová, Brabcová, Mauleová. Pro výchovu a výuku unitářských dětí byla zvolena sestra Hirschauová. Přestože neměla odborné vzdělání, vzala svoji novou funkci zodpovědně: „*Uvědomuji si, že tato moje práce jest jen prozatímní, než přijde někdo povolanejší. Proto na mě jest, abych Vám projevila svou vděčnost za Vaši důvěru, s kterou mi svěřujete své nejdražší: duše svých dětí...*“²⁰⁹

Na valné hromadě konané v únoru roku 1948 bylo zvoleno nové obsazení plzeňské unitářské odbočky ve složení: předseda bratr František Říha, jednatel Jaroslav Bruj, pokladník Ladislav Brabec.²¹⁰ Zima na přelomu roku 1948 a 1949 byla vyplněna dvěma unitářskými svatebními obřady. První z nich se uskutečnil 18. prosince 1948 v kapli Církve československé pod vedením ThDr. Karla Hašpla. Čerstvými novomanželi se stali sestra Dana Brabcová a Josef Landa. Druhá svatba proběhla 29. ledna 1949 v téže kapli. Jména snoubenců, kteří si slíbili věrnost, byla nevěsta sestra Dobruška Eckertová a ženich bratr Sveřepa.²¹¹

Dochovaná výroční zpráva z roku 1949 přesně mapuje přednáškovou a ostatní duchovní činnost. Plzeňští si mohli vyslechnout patnáct promluv, o které se

²⁰⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 27-28.

²⁰⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 28.

²¹⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 29.

²¹¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 29.

postarali duchovní z pražského ústředí. Nejčastějšími řečníky byli ThDr. Karel Hašpl a ThDr. Dušan Kafka. Dvakrát se dostavila i Bohdana Hašplová. Průměrná návštěvnost se pohybovala okolo 32 osob. Dále probíhaly po celý rok i členské besedy, na kterých byly předčítány úryvky z unitářských knih i spisů, o nichž se posléze debatovalo. Nejvíce posluchačů se sešlo dne 17. května, kdy se rozebíral Čapkův spis *Vliv dýchání na náladu*. Začátkem nového školního roku 1949/1950 byla svěřena práce s dětmi sestře Hermíně Štenclové, která vyučovala deset unitářských dětí vždy jedenkrát týdně. Sestra Štenclová tak nahradila sestru Hirschauovou. Ta se ale ujala dvou Wagnerových unitářských dětí, za nimiž dojížděla až do Konstantinových Lázní. Aliance žen uskutečnila deset přednášek. Na počátku správního období byla předsedkyní sestra Božena Brabcová, kvůli svému pracovnímu vytížení na svoji funkci však rezignovala. Proto dne 25. října byla zvolena sestra Františka Eckertová. Dne 30. ledna byl vykonán unitářský pohřební obřad nad zesnulou sestrou Landovou. K pozůstalým promluvil ThDr. Karel Hašpl.²¹²

Nástupem roku 1950 nastaly v plzeňské odbočce velké změny.²¹³ Datum 14. srpna se zapsalo do plzeňské kroniky červeným písmem. Státní úřad pro věci církevní se sídlem v Praze udělil souhlas se zřízením Náboženské obce československých unitářů v Plzni. Tento počín měl veliký vliv na samotný vývoj unitářství v západních Čechách. Plzeňští unitáři měli plno práce. Muselo se přistoupit k ustanovení nově vzniklé obce. Bývalé místní představenstvo bylo nahrazeno místním správním sborem a v Plzni měl konečně poprvé figurovat duchovní správce. Jako nejvhodnějším kandidátem se ukázal právě bratr F. O. Lexa. Dne 24. září bylo vše úředně zpečetěno. Za přítomnosti pražských unitářů ThDr. D. Kafky, F. O. Lexy, J. Šarhana a předsedy Vinckera byl zvolen správní sbor a slavnostně uveden bratr F. O. Lexa do úřadu duchovního.

Českoslovenští unitáři se velmi zajímali o fungování nově vzniklé obce, což se odrazilo i na plzeňské Květinové slavnosti konané 27. května 1951. Dorazilo 100 sester i bratrů z Prahy a pozvání přijalo i 50 unitářů z Besednice. Celková účast se

²¹² Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Výroční zpráva o činnosti plzeňské odbočky za rok 1949.*

²¹³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 30-31.

vyšplhala na 350 posluchačů.²¹⁴ Velké úskalí, se kterým se museli potýkat, bylo shánění prostoru pro plánované přednášky, jelikož ještě neměli místnost pro úřadovnu ani žádný shromažďovací sál. Jak se můžeme dozvědět z propagačních letáčků, pro své nedělní sešlosti si zatím pronajímali malý sál Domu kultury.²¹⁵ Situace ohledně vlastního prostoru se ale vyřešila již na podzim, kdy plzeňští unitáři získali pro svoji činnost místnost v domě č. 5 v ulici Dřevěná.²¹⁶ Z výkazu činnosti roku 1951 je patrný markantní nárůst počtu zúčastněných osob na nedělních přednáškách, které obstarávali ThDr. K. Hašpl, V. Rubeš, F. O. Lexa, E. Muk, ThDr. D. Kafka, B. Hašplová. Průměrná návštěvnost se pohybovala kolem 45-50 osob, jež vyvrcholila i díky výše zmíněným hostům Květinovou slavností. Besedy místních žen probíhaly, kromě letních prázdnin, vždy dvakrát do měsíce. Jedné přednášky se ujala sestra Gardavská z Prahy, která svým pojednáním o léčivých bylinách obohatila dosavadní poznatky o správné zdravé výživě. Pro vyučování náboženství byla vyhrazena vždy hodina před nedělním shromážděním. Dne 23. listopadu proběhl obřad uvedení děťátka bratrem F. O. Lexou. Květinou se žehnilo v kapli Církve československé novorozené Danuši Landové, jež se narodila 14. července 1951.²¹⁷

Roku 1952 padl poprvé návrh na sepsání kroniky unitářského hnutí v západních Čechách. Všichni tento nápad vyhodnotili kladně: „*Zachovat pro ty, kdož po nás přijdou a budou tvořit duchovní rodinu bratří a sester - unitářskou obec v Plzni – obrázky o průkopnické činnosti naší, to zajisté je věcí vhodnou a užitečnou.*“²¹⁸ Za dodnes dochované dokumenty a cennou korespondenci musí Obec unitářů v Plzni poděkovat bratru Ladislavu Jakubcovi, který spisy ochránil před zabavením za dob německé okupace a zničením při bombardování strategických cílů v posledních měsících války. Ocenění si však zaslouží i bratr F. O. Lexa, jenž svazky převzal, podrobně prozkoumal a následně rozřídil. Poté se ujal i samotného zápisu sebraných

²¹⁴ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Zpráva o činnosti za rok 1951. V Plzni dne 14. 2. 1952.*

²¹⁵ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Propagační letáček přednášek rok 1951, únor – březen.*

²¹⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 36.

²¹⁷ Archiv NSČU, fond Místní skupina Plzeň, karton A-100, inv. č. 5. *Zpráva o činnosti za rok 1951. V Plzni dne 14. 2. 1952.*

²¹⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983.* s. 38.

dokumentů s ověřováním informací u pamětníků.²¹⁹ Takto vznikly první stránky plzeňské kroniky.

V dubnu roku 1953 přišlo do kanceláře plzeňské obce oznámení se žádostí o vyklizení místnosti pro nově zřízenou kancelář bazaru textilního zboží. Příslušné úřady nabídly unitářům náhradní prostor, který však plzeňští unitáři nepřijali. Po usilovném hledání se našla místnost v domě č. 26 na Dukelském náměstí. Po vyřízení náležitých formalit se mohlo přistoupit na stavební úpravy, jež byly dokončeny 4. července téhož roku.²²⁰

Dne 26. června 1955 zesnula sestra Julie Hirschauová, která se podílela na rozšíření unitářského smýšlení v západních Čechách, stála při zřízení plzeňské odbočky, pracovala v plzeňské obci, ale nejvíce se angažovala v oblasti výchovy unitářských dětí.²²¹ Dne 9. listopadu se konalo důležité shromáždění ve zdejším sboru Církve československé. Do Plzně zavítal profesor Husovy československé bohoslovecké fakulty dr. Kaňák, který místním podal referát o své návštěvě kongresu Mezinárodní asociace pro náboženskou svobodu, tehdy uskutečněném v Belfastu.²²²

Ve stejném roce byl navázán užší kontakt s brněnskou obcí a hlavně s bratrem Drahomírem Špale, tehdy čerstvým absolventem Husovy československé bohoslovecké fakulty, se kterým bratr F. O. Lexa velmi sympatizoval a poskytoval mu cenné rady ze své dlouholeté praxe.²²³ Bohužel záhy roku 1957 umírá. Dne 27. září proběhla kremace v Praze, které se zúčastnil i jeho duchovní rádce bratr F. O. Lexa. Díky této skutečnosti také pražské ústředí NSČSU pověřilo plzeňského duchovního

²¹⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 38-39.

²²⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 41-42.

²²¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 52.

²²² Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 54.

²²³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*, s. 53.

prozatímní duchovenskou činností v brněnské obci, kam posléze odjel v měsíci říjnu.²²⁴

V měsíci březnu roku 1958 obdržela plzeňská kancelář pozvánku od Židovské náboženské obce na smuteční tryznu k uctění památky 15. výročí umučení Židů v koncentračních táborech. Pietního aktu dne 9. března se za plzeňskou obec zúčastnil bratr F. O. Lexa, Církev československá vyslala za plzeňskou diecézi biskupa Urbana.²²⁵ Dne 30. listopadu oslavil své padesáté narozeniny duchovní plzeňské obce F. O. Lexa. Po skončení dopoledního shromáždění mu členové předali květinu a knižní poukaz. Také obdržel osobní blahopřání od ThDr. Karla Hašpla, ThDr. Dušana Kafky i besednického duchovního Emila Muka. O hudební program se postaral bratr Sedmidubský.²²⁶

Po celá 60. léta je kronika zaplněna výčtem přednášek uskutečněných v daném měsíci, ze kterých je vidět snaha zakomponovat do měsíčního programu trefné téma související s událostí ve stejném měsíci. Jako příklad může posloužit promluva o *Janu Husovi* naplánovaná na měsíc červenec,²²⁷ či červnová *vzpomínka na Norberta Fabiána Čapka*²²⁸ a dubnové *výročí založení Svobodného bratrství*.²²⁹ Z vypsáných témat přednášek lze vyhodnotit zvýšený zájem plzeňských unitářů o indické i východní nauky a učení. Velmi často se setkáme s hinduistickými tématy *Vědy a upanišady*,²³⁰ výročním narozenin *R. Thákura*,²³¹ indickou filozofií *Patanžalího*,²³² s přednáškou *Budhismus, Džinismus, Baháismus, Náboženství staré Persie*.²³³

²²⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 63.

²²⁵ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 66.

²²⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 69-70.

²²⁷ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 104.

²²⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 82.

²²⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 110.

²³⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 142.

²³¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 145.

Plzeňská obec pravidelně zaslala zprávy o své činnosti jak hospodářskému oddělení pražskému ústředí NSČSU, tak i církevnímu oddělení městského národního výboru.²³⁴ Bratr F. O. Lexa byl několikrát vyslán za československé unitáře do Radomyšle, rodiště zakladatele Norberta Fabiána Čapka, aby před dům č. 93 s pamětní deskou položil květiny a uctil tak jeho památku.²³⁵ I nadále byl udržován kontakt s Židovskou náboženskou obcí, jež plzeňské unitáře každoročně zvala na smuteční tryznu za umučení Židů v koncentračních táborech.²³⁶

Bohužel v 60. letech došlo k několika úmrtím prvních zakládajících členů plzeňské obce, například bratra Františka Eckerta (1. května 1966),²³⁷ Jaroslava Bruje (27. dubna 1967),²³⁸ sestry Františky Eckertové (7. června 1969).²³⁹

Rok 1970 se nesl ve znamení velkolepých příprav na sté výročí narození Norberta Fabiána Čapka. Plzeňská obec vzdala hold svému zakladateli při Květinové slavnosti konané 24. května.²⁴⁰ Díky zápisům v kronice byl nadále patrný sklon k východním učením, například v srpnovém programu se objevila *Budhistická meditace a jóga*.²⁴¹ I umění jógy získalo v plzeňské obci velkou popularitu. Dne 2. října přijela do Plzně Sw. Amritiananda, mniška monghirskeho ášramu. Vykonala zde

²³² Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 145.

²³³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 143.

²³⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 123.

²³⁵ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 103.

²³⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 109.

²³⁷ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 126.

²³⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 136.

²³⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 154.

²⁴⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 163.

²⁴¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 164.

satsangu (besedu) s jogisty ze Závodního klubu Škoda.²⁴² Východní nauky byly mezi členy velmi populární. Dokonce 29. června 1980 se českoslovenští unitáři zapojili do tiché meditace, kterou zorganizovalo duchovní společenství Unidad de Servicio Agni Yoga ze španělské Valencie.²⁴³

Místní správní sbor roku 1971 vypadal následovně: duchovní správce F. O. Lexa, předseda Vl. Holub, jednatelka M. Brujová, hospodářka M. Nováková, další členové M. Felixová, J. Preis, J. Brabec.²⁴⁴ Ke konci roku 1972 podal bratr F. O. Lexa žádost o důchod s tím, že však stále setrvává v duchovní službě.²⁴⁵ Mimo jiné i díky této skutečnosti se v plzeňské obci ustanovila nová funkce, a to laický duchovní. Této role se ujala sestra M. Brujová. Spolu s manželem patřila k zakládajícím členům plzeňské obce. Mnoho let vedla alianci unitářských žen. Aktivně se zapojovala do jakékoli činnosti obce i po svém předání funkce laického duchovního bratru J. Bláhovi roku 1977.²⁴⁶

Roku 1980 slavila plzeňská obec 30 let od svého ustavení v roce 1950. Zavzpomínalo se na úplné začátky unitářského hnutí v západních Čechách, na spolupráci se Čtenářskou Obcí Nového Lidu, zřízení Svobodného bratrství, vznik odbočky NSČSU a jejího následného rozšíření v obec.²⁴⁷

V červnu roku 1982 zavítal do Plzně indický přítel československých unitářů Shyam Dewasthaly, který zde před několika lety pracoval ve Škodovce. A právě tehdy navštěvoval plzeňskou unitářskou obec, zúčastnil se nedělních přednášek, různých besed a celkově vnesl exotický ráz do života plzeňských unitářů.²⁴⁸

²⁴² Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 179.

²⁴³ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 242.

²⁴⁴ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 171.

²⁴⁵ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 179-180.

²⁴⁶ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 210.

²⁴⁷ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 238.

²⁴⁸ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*. s. 261.

Rokem 1983 končí první kronika plzeňské obce. V samotném závěru se prozrazuje autor jednotlivých zápisů Josef Peleška, který se funkce kronikáře ujal v roce 1976. O výtvarné ilustrace se starala jeho manželka Květa Pelešková.²⁴⁹ Poté následuje tříletá odmlka. Další pamětní knihy plzeňských unitářů nejsou typickými kronikami. Jejich stránky jsou zaplněny stručně okomentovanými fotografiemi, které byly pořízeny při významných událostech. První z nich začíná snímky shromažďovací místnosti na Masarykově náměstí č. 26, s kazatelským pultíkem, klavírem a portrétem Norberta Fabiána Čapka. Desky obsahují i podrobnou fotodokumentaci opravy fasády domu. Fotografie z roku 1987 zachycují známé tváře místního správního výboru, například J. Preise, M. Novákovou. Prvnímu plzeňskému duchovnímu Františku O. Lexovi je samozřejmě též věnováno několik snímků. Z pořízených fotografií lze vyčíst návštěvnost a přednášejícího v daném roce. Následné stránky jsou věnovány společným výjezdům a výletům, například k sopce do Příšova, roku 1994 na ášram (poutní místo) do Těšova, kde mladí brigádníčili na jedné z místních farem. Z fotodokumentace se dozvídáme, že roku 1994 opustili unitáři dosavadní působiště a přestěhovali se do Resslerovy ulice č. 13. Poslední stránky jsou věnovány snímkům z pobytu Rev. Petra Doláka (tehdejšího plzeňského duchovního) v USA.²⁵⁰

Pro další informace k dějinám plzeňské obce slouží desky s názvem *Fotodokumentace Obce unitářů v Plzni od roku 2000-2006*. První snímky jsou věnovány novému působišti v Tomanově ulici č. 3, kde sídlí plzeňští unitáři dodnes. Stránky jsou opět prokládány fotografiemi z Květinových slavností (16. června 2001, 27. června 2004, 26. června 2005) i z uskutečněných besed. A právě při jedné Květinové slavnosti 25. června 2000 byl uveden do funkce plzeňského duchovního ThMgr. Luděk Pivoňka (nynější reverend). Ordinaci provedla ThMgr. Livie Dvořáková, dcera ThDr. Karla Hašpla a Bohdany Hašplové a vnučka zakladatele československých unitářů Norberta Fabiána Čapka.

Dne 1. srpna 2002 navštívili plzeňští unitáři rodný dům a pamětní desku Norberta Fabiána Čapka v Radomyšli. Z pořízené fotografie lze rozeznat přítomného

²⁴⁹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Kronika Obce unitářů v Plzni od roku 1931-1983*.s. 263.

²⁵⁰ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Fotodokumentace Obce unitářů v Plzni od roku 1987-2000*. Autor neznámý. Nečíslováno.

duchovního plzeňské obce ThMgr. Lud'ka Pivoňku a sestru PhDr. Jiřinu Chudkovou. Dne 6. června 2004 zavítal opět do plzeňské obce dlouholetý přítel Shyam Dewasthaly a tentokrát s ním přijela i jeho manželka.²⁵¹

Roku 2006 Fotodokumentace Obce unitářů v Plzni končí. Do dnešní doby nebyl určen archivář, který by doplnil svými zápisky pokračující dění plzeňské obce. Jedinými písemnými zdroji se pro zájemce tedy stávají periodikum *Svobodná cesta* a *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*.

Plzeňská obec a její periodika

Entita

Prvním periodikem, které se mi dostalo do rukou z archivu Obce unitářů v Plzni, byla *Entita* - věstník Unitářské náboženské obce v Plzni. Časopis vycházel, až na letní prázdninové měsíce, pravidelně každý měsíc vlastním nákladem. Uzávěrka probíhala vždy třetí týden v měsíci. První číslo spatřilo světlo světa roku 1992.²⁵² Svě věrné odběratele obohacovala až do roku 1995.²⁵³ V archivu plzeňských unitářů nalezneme, až na dvě čísla z roku 1992, kompletní vydání časopisu (duben 1992 - únor 1995). Ráda bych se zaměřila na pravidelné rubriky, které postupem času přibývaly. K logicky největším stálícím patří *Naše shromáždění a aktivity*.²⁵⁴ Slouží k informování členů obce o naplánovaných přednáškách a setkáních na daný měsíc. I v podobně laděných *Pozvánkách*²⁵⁵ se můžeme dočíst o nejrůznějších akcích jak z unitářského prostředí, tak i z plzeňského společenského a kulturního života. K nejcennějším článkům na pokračování se řadí *Z naší kroniky*,²⁵⁶ sestavený Rev. Petrem Dolákem, který se zabývá dějinami plzeňské obce. Přepsanými úryvky z kroniky vyplňoval poslední stránky časopisu od dubna 1992 až do května 1993. Od roku 1993 se

²⁵¹ Archiv Obce unitářů v Plzni, sídlem v Tomanově 3, Plzeň. *Fotodokumentace Obce unitářů v Plzni od roku 2000-2006*. Autor neznámý. Nečíslováno.

²⁵² *Entita*, roč. I, 1992, č. 2. Plzeň: Náboženská Společnost Československých Unitářů v Plzni. Vycházel měsíčně.

²⁵³ *Entita*, roč. IV, 1995, č. 1. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel nepravidelně.

²⁵⁴ DOLÁK, Petr. Naše shromáždění a aktivity. *Entita*, roč. III, 1994, č. 7. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel pravidelně. s. 2.

²⁵⁵ DOLÁK, Petr. Pozvánky. *Entita*, roč. III, 1994, č. 7. Plzeň: PS NSČU. Vycházel pravidelně. s. 2-3.

²⁵⁶ DOLÁK, Petr. Z naší kroniky. *Entita*, roč. I, 1992, č. 2. Plzeň: Náboženská Společnost Československých Unitářů v Plzni. Vycházel měsíčně. Článek na pokračování.

objevuje tzv. *Přání k narozeninám*,²⁵⁷ které připomíná životní jubilea jak reverendů, duchovních, pracovníků, tak i členů obce. Velmi oceňuji zavedení *Recenze*²⁵⁸ nejruznějších knih nejen s náboženskou tematikou. S tím se ruku v ruce pojí *Zpráva z knihkupectví*,²⁵⁹ které fungovalo pod plzeňskou obcí. Rubrika *Z nedělních promluv*²⁶⁰ náležela Rev. Petru Dolákovi (později PhDr. Jiřině Chudkové), sloužila pro ty, co se o víkend nemohli účastnit setkání. Faktem, že sami unitáři se chtěli dozvědět něco více o východních naukách, byl seriál *Tao-Te-Ťing*,²⁶¹ čínské, duchovně filozofické dílo připisované Starému mistrovi, a *Střední cesta*,²⁶² zaměřující se na život Siddhárthy Gautamy a buddhistickou nauku. Velmi vstřícným krokem směrem ke čtenářům byl *Nápadník*,²⁶³ vzniklý v říjnu 1993. Připadla mu poslední strana, kam mohli odběratelé psát své dotazy, návrhy nebo i myšlenkové stati. Sloužil jako veřejný zápisník postřehů. Čtenářsky nejoblíbenější rubrikou se staly *Projekty, výzkumy a nápady prof. PhDr. doc. Stanislava Potemníka, CSc.*,²⁶⁴ ředitele Ústavu pro paranormální jevy v Postoloprtech u Žatce. Seriál se objevil v září roku 1993 a díky čtenářskému zájmu se dočkal až třinácti pokračování. Časopis byl samozřejmě doplňován množstvím dalších článků a zajímavostí. Na jeho stránkách se mohli odběratelé dále setkat s úryvky děl, myšlenek a básní významných jmen z literatury, například W. Whitmana, M. J. Lermontova, Ch. Morgensteina, F. Kafky či J. Hory. V lednovém čísle roku 1994 byla otištěna hospodářská zpráva o činnosti plzeňské obce.²⁶⁵ Jelikož

²⁵⁷ DOLÁK, Petr. *Přání k narozeninám*. *Entita*, roč. III, 1994, č. 3. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel měsíčně. s. 2.

²⁵⁸ FIALA, Jiří. *Recenze*. *Entita*, roč. II, 1993, č. 11. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel měsíčně. s. 14.

²⁵⁹ KRPEJŠOVÁ, Jarmila. *Zpráva z knihkupectví*. *Entita*, roč. II, 1993, č. 11. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel pravidelně. s. 2.

²⁶⁰ CHUDKOVÁ, Jiřina. *Z nedělních promluv*. *Entita*, roč. IV, 1995, č. 1. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel nepravidelně. s. 2.

²⁶¹ FIALA, Jiří. *Tao-Te-Ťing*. *Entita*, roč. II-III, 1993-1994, č. 3. 93-2. 94. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Článek na pokračování.

²⁶² DOLÁK, Petr. *Střední cesta*. *Entita*, roč. III-IV, 1994-1995, č. 3. 94-1. 95. Plzeň: PUS NSČU. Článek na pokračování.

²⁶³ DOLÁK, Petr. *Nápadník*. *Entita*, roč. II, 1993, č. 10. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel pravidelně. s. 19.

²⁶⁴ POTE MNÍK, Stanislav. *Projekty, výzkumy a nápady prof. PhDr. doc. Potemníka, CSc.* *Entita*, roč. II-III, 1993-1994, č. 9. 93-12. 94. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Článek na pokračování.

²⁶⁵ SYKORA, Jaromír. *Celková hospodářská zpráva za rok 1993*. *Entita*, roč. III, 1994, č. 1. Plzeň: Náboženská obec českých unitářů. Vycházel měsíčně. s. 19.

unitáři uznávají celostní medicínu, kde je důležitá jednota těla i ducha, objevily se na stránkách časopisu i návody a rady pro meditaci a různá cvičení pro vnitřní zocelení.

Bylo by vhodné zmínit se o redakční radě. Zdravé a počáteční jádro tvořil Rev. Petr Dolák, který vykonával funkci odpovědného redaktora. K jeho rubrikám patřily *Z naší kroniky*, *Dilemata hudebníková*, *Skála*, *Z nedělních promluv* a Jiří Fiala, jenž spravoval kapitoly *Recenze*, *Reinkarnace a Nový zákon* a již zmíněný oblíbený seriál *Tao-Te-Āing*.

Na každé zadní straně *Entity* byla uvedena adresa redakce: Unitaria, Masarykovo náměstí č. 26, 301 38 Plzeň pro případné výtky, rady a náměty.²⁶⁶ Na přelomu srpna a září roku 1994 se adresa mění kvůli přestěhování celé Unitarie do Resslerovy ulice č. 13, 301 35.²⁶⁷ Redakční rada zůstává neměnná až do roku 1994. Ke kompletní změně dochází roku 1995, kdy se role odpovědného redaktora ujímá Jaroslava Krpejšová, zároveň členka redakční rady, spolu s PhDr. Jiřinou Chudkovou a již stávajícím Jiřím Fialou.²⁶⁸ Časopis vychází nepravidelně vlastním nákladem.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni

Po ukončení vydávání periodika *Entita* roku 1995 následuje několikarocní odmlka. Roku 1999 byl dán do oběhu tzv. plzeňský *Oznamovatel*, představující informační měsíčník Obce unitářů v Plzni. Redakční rada byla sestavena z PhDr. Jiřiny Chudkové, Jaroslava Krpejše a ThMgr. Luďka Pivoňky. Sazby a tisku se ujala Jaroslava Krpejšová.²⁶⁹

Oznamovatel byl k dispozici od září 1999²⁷⁰ až do květnového výtisku roku 2005.²⁷¹ Na svém značně omezeném dvoustránkovém prostoru se ustálilo několik pravidelných rubrik, první z nich s názvem *Sestry a bratři, milí přátelé*.²⁷² Tímto

²⁶⁶ *Entita*, roč. I, 1992, č. 2. Plzeň: Náboženská Společnost Československých Unitářů v Plzni. Vycházel měsíčně.

²⁶⁷ *Entita*, roč. III, 1994, č. 9. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel měsíčně.

²⁶⁸ *Entita*, roč. IV, 1995, č. 1. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel nepravidelně.

²⁶⁹ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷⁰ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷¹ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VII, 2005, č. 5. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷² KRPEJŠOVÁ, Jaroslava. *Sestry a bratři, milí přátelé. Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

oslovením začíná každý výtisk. Článek by si měli přečíst všichni členové, jelikož se díky němu mohou dozvědět novinky z unitářského světa, co se plánuje v pražské obci, ale i chystané inovace v obci domácí. V neposlední řadě si zjistí podrobnější informace o přednášejících, se kterými se daný měsíc mohou na shromážděních setkat. Druhou byl stále oblíbený seriál *Blahopřání k narozeninám*²⁷³ přeživší již z *Entity*. K další, zřejmě nejdůležitější a nejpodstatnější rubrice, patřil připravený měsíční program a zadní strana náležela po celých šest let neměnnému textu v unitářském duchu. Od listopadu 2000 byly do dvoustránky vkládané listy navíc, popsané například přepsanými články Norberta Fabiána Čapka a ThDr. Karla Hašpla ze starého unitářského periodika *Cesty a cíle*, vydávaného během třicátých let, *slovy k zamyšlení*, či *recenzemi* z pera Jaroslava Krpejše.²⁷⁴ Ráda bych upozornila na jednu zajímavost. Lednový výtisk roku 2001 pamatoval i na své nejmladší členy, kteří si doma s rodiči mohli zahrát speciálně ručně zhotovenou stolní hru.²⁷⁵ V říjnu roku 2002 se změnil vzhled první strany, v září roku 2003 se unitářský text zadní strany vystřídal s optimistickým poselstvím zakladatele českých unitářů Norberta Fabiána Čapka.²⁷⁶

Od září roku 2001 se v *Oznamovateli* objevují i informace o úředních hodinách duchovního. Nejprve byly ustanoveny dny po + út + čt 9-12 hodin i st 9-12 a 15-17.²⁷⁷ K první změně dochází v listopadu roku 2001, kdy se úřední hodiny duchovního oklešťují na po + čt 9-12 a st 9-12 i 15-17.²⁷⁸ Každé pondělí a pátek probíhaly informační hodiny v čase mezi 15. - 19. hodinou pro veřejnost. V dubnu roku 2002 se středeční hodiny proměnily v tzv. duchovní poradnu, ostatní zůstává.²⁷⁹ Poradna konaná uprostřed týdne se osvědčila, proto v září roku 2002 dochází k revizi úředních hodin čt + pá 15-18.²⁸⁰ V dubnu roku 2003 se čtvrtéční hodiny vyhradily pro

²⁷³ KRPEJŠOVÁ, Jaroslava. Sestry a bratři, milí přátelé. *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9.

²⁷⁴ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2000, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷⁵ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷⁶ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2003, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷⁷ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷⁸ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁷⁹ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2002, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁰ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2002, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

bádání ve veřejné knihovně obce unitářů.²⁸¹ Od září roku 2003 probíhaly konzultační hodiny duchovního ve dnech čt + pá 14-17 hod. a st 9-12 hod i 15-17 hod.²⁸² Časy i vymezené dny zůstaly stejné až do posledního výtisku, tj. do května roku 2005.

Důležitou položku *Oznamovatele* samozřejmě představovala poznámka o redakční radě a adresa, na kterou se čtenáři mohli obrátit se svými dotazy i náměty. Díky této skutečnosti se v červnovém výtisku roku 2000 objevila na zadní straně změna sídla Unitarie. Původně Resslerova ulice č. 13, 301 35 (roku 1994 oznámeno v periodiku *Entita*), následné přestěhování do Tomanovy ulice č. 3, Plzeň-Bory, 301 00.²⁸³ Redakční rada byla složena z PhDr. Jiřiny Chudkové (pro nás známé jméno již z předešlého periodika *Entita*), ThMgr. Luďka Pivoňky (přichází roku 1998). O sazbu a tisk se starala Jaroslava Krpejšová (též redaktorka a vedoucí tisku v *Entitě*). V září roku 2001 se ujímá celkové redakční činnosti i samotného tisku ThMgr. Luďek Pivoňka.²⁸⁴ V květnu roku 2003 původní rada obnovila svoji činnost a dokonce mezi sebe přivítala i dalšího redaktora Jaroslava Krpejše.²⁸⁵

V prvních dvou letech se unitáři setkávali na pravidelných nedělních shromážděních (10:00), které vedl povětšinou ThMgr. Luďek Pivoňka.²⁸⁶ V průběhu týdne se konaly tzv. *diskusní večery*²⁸⁷ (17:00), kde se rozebíraly dopodrobna různé duchovní otázky. Od října 2001 do ledna 2002 probíhala setkání nepravidelně během týdne, poté se určila středa a neděle. Od dubna 2002 přibyla k pevně stanoveným dnům ještě sobota,²⁸⁸ členy velmi oblíbená, jelikož náležela meditaci a józe. V programech se nejčastěji vyskytují jména ThMgr. Luďka Pivoňky²⁸⁹ (duchovního plzeňské obce), PhDr. Jiřiny Chudkové²⁹⁰ (vysokoškolské pedagožky), ThDr. Petra Pokorného, ThMgr. Jana Blahůžka²⁹¹ (Evangelická teologická fakulta UK), MUDr.

²⁸¹ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2003, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸² *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2003, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸³ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2000, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁴ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁵ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2003, č. 5. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁶ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁷ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2000, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁸ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2002, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁸⁹ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2002, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁰ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹¹ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 10. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Bohumila Němečka či RNDr. Ladislava Pivce²⁹² (předseda NSČU). Pozastavila bych se u bratra Jiřího Šulce²⁹³ (jóga) a Ing. Jana Žlábk²⁹⁴ (*Meditace s úsměvem*), jelikož tito pánové jezdili do Unitarie od roku 2001 a konají zde přednášky i svá cvičení dodnes. K nejvýznamnějším osobnostem patří David Usher²⁹⁵ (americký unitář), který zavítal do plzeňské metropole dne 19. listopadu 2001.

Počátkem roku 2004 plzeňský *Oznamovatel* poněkud proměňuje svoji vnitřní strukturu, která je dodržována až do posledního výtisku roku 2005.²⁹⁶ Z pouhých vložených listů se stávají pečlivě začleněné stránky. Redakční rada je posílena Radovanem Lovčím. Z časopisu je patrné, že plzeňská Unitarie nabízela častá setkání, pravidelně středy, čtvrtky, neděle a jednou do měsíce i meditační sobotu. Snad každý člen i zájemce si mohl vybrat dle svých preferencí. Nabídka byla opravdu pestrá, například *Zamyšlení nad knihou*,²⁹⁷ 82. výročí vzniku českého unitářství, *To nejdůležitější v životě* nebo *Literární podvečer s Mgr. Jiřím Hlobilem*²⁹⁸ (programový manažer Západočeské galerie v Plzni). Nejdůležitější a jedinou pravidelnou rubrikou byl samozřejmě měsíční *Program přednášek a setkání*.²⁹⁹ Další stránky jsou věnovány přepsaným *úvahám ThDr. Karla Hašpla*, například *Starý zákon z hlediska unitářského*,³⁰⁰ *Jak se modlit*,³⁰¹ *Víra v zázraky*,³⁰² *Je unitářství církví?*³⁰³ Toto čtení poslouží jako ukázka unitářského smýšlení, nazírání na svět a duchovní cesty. Zajímavá je i *rubrika Radovana Lovčího*, ve které se snaží svým čtenářům rozšířit

²⁹² *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2002, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹³ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁴ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2002, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁵ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁶ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁷ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2003, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁸ HLOBIL, Jiří. *Poezie Vánoc. Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 12. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

²⁹⁹ KRPEJŠOVÁ, Jaroslava. *Program přednášek a setkání. Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

³⁰⁰ HAŠPL, Karel. *Starý zákon z hlediska unitářského. Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

³⁰¹ HAŠPL, Karel. *Jak se modlit. Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

³⁰² HAŠPL, Karel. *Víra a zázraky. Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

³⁰³ HAŠPL, Karel. *Je unitářství církví? Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

obzory o významné unitářské osobnosti z oblasti kultury, umění a vědy (David Usher, Ralph Waldo Emerson). Od roku 2003 byl do časopisu zakomponován sloupek od zakladatele českých unitářů Norberta Fabiána Čapka *Deset rad ke spokojenému životu*³⁰⁴ nacházející se na zadní straně a sloužící k optimistickému naladění.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni

Oznamovatel Obce unitářů vycházel do května roku 2005.³⁰⁵ Kvůli technickým problémům s počítačem se členům následující měsíc nedostal do rukou tradiční *Oznamovatel*, ale opět jen dvoustránkový *Zpravodaj* s patričným odůvodněním probíhající situace. Újma čtenářů však netrvala dlouho, jelikož paradoxně tato kybernetická kalamita způsobila vznik nového časopisu *Svobodná cesta*, jehož první číslo vyšlo v září roku 2005.³⁰⁶ Po celých 6 let tedy fungovaly vedle sebe nejvíce potřebnými informacemi nabitý barevný dvoustránkový *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni* i regulérní periodikum s nejrůznějšími tématy *Svobodná cesta*.

Každý výtisk měl určenou strukturu. Na předních stránkách se objevovala rubrika *Sestry a bratři, milí přátelé* (kontinuita z *Oznamovatele Obce unitářů v Plzni*), ve které se čtenáři dozvěděli, jaké jsou plány do blízké budoucnosti. Další strana, nadepsaná titulkem *Kdo jsme*, sloužila pro potencionální zájemce a nováčky v plzeňské Unitarii. Zadní strana náležela měsíčnímu *Programu* a samozřejmě adrese: Tomanova ulice č. 3.³⁰⁷ V dubnu roku 2006 se upravila grafika, jelikož se pestrý a nabitý program nevešel na zadní stranu, přesunul se do středu *Zpravodaje*.³⁰⁸ V září roku 2006 získala zadní strana ustálenou podobu, rozdělila se do tří důležitých informativních odstavců s názvem *Naše poslání*, *Naše principy* a *Naše sídlo*.³⁰⁹ Její koncepce zůstala, až na tři podzimní výtisky roku 2008, po celou dobu vydávání neměnná.

³⁰⁴ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2003, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

³⁰⁵ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VII, 2005, č. 5. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³⁰⁶ *Svobodná cesta*, roč. I, 2005, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³⁰⁷ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 2005, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³⁰⁸ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2006, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³⁰⁹ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2006, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Nejvíce se o promluvy a přednášky postaral ThMgr. Luděk Pivoňka,³¹⁰ mimo něho například Mgr. Jarmila Plotčňá,³¹¹ ThDr. Jan Schwarz,³¹² RNDr. Ladislav Pivec.³¹³ Sobotní *Meditace s úsměvem* se ujal Ing. Jan Žlábek.³¹⁴ K hojně navštěvovaným setkáním patřila také jóga, kterou do Unitarie docházela předcvičovat Olina Horská a Věra Bešornová.³¹⁵ Vyhrazené dny pro unitářská setkání byly nejprve neděle, středa a sobota (podobně jako v *Oznamovateli Obce unitářů v Plzni*). Během roku 2006 se nejspíše termíny přizpůsobovaly přednášejícím, tudíž se shromáždění konala nepravidelně. K ustálení došlo v listopadu roku 2006, a to na pondělní setkání s promluvou, na vzdělávací středční a čtvrtční podvečery, které byly častokrát na pokračování, samozřejmě nechyběla ani meditační sobota.³¹⁶ U té bych se chtěla pozastavit. Tzv. sobotní *Meditace s úsměvem*³¹⁷ vedené Ing. Janem Žlábkem probíhají v plzeňské Unitarii od října roku 2005, s výjimkou června 2007, června 2009 a září 2011, každý měsíc až dodnes. Dokonce se po těch celých dlouhých 10 let nepozměnil ani čas zahájení setkání v 13:00. V září roku 2008 se čtvrtční podvečery proměnily na občasné přednášky.³¹⁸ Nutno ale poznamenat, že témata i výběr přednášejících byl volen precizně. Shromáždění bývala hojně navštěvována, proto se příležitostně pronajímala Smetanova sň Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje. Od září roku 2009 se vyhradily pro unitářská setkávání regulérní dva dny v týdnu, pondělní duchovní setkání s promluvou a středeční vzdělávací podvečery. Jednou za měsíc se konala *Meditace s úsměvem*.³¹⁹ Tento model zůstal zachován až do roku 2013. Nedělní a později pondělní promluvy byly doménou domácího reverenda ThMgr. Ludka Pivoňky.

Svobodná cesta - časopis obce unitářů v Plzni

³¹⁰ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 2005, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹¹ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2007, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹² *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2006, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹³ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2008, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹⁴ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2006, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹⁵ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 2005, č. 12. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹⁶ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. II, 2006, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹⁷ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 2005, č. 10. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹⁸ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. IV, 2008, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³¹⁹ *Zpravodaj Obce unitářů v Plzni*, roč. V, 2009, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Název *Svobodná cesta* si plzeňští unitáři nevybrali náhodou. Podle *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost* výraz cesta představuje úsek, pruh terénu upravený pro chůzi, pohyb někoho, něčeho k cíli. Unitáři si pod diskutovaným pojmem představili duchovní podtext. Taková cesta má potencionálně mnoho podob. Může být katolická, sunnitská, mahájánová či jiná, ale může být i osobitá a zcela jedinečná, která slepě nesleduje předpisy a doporučení kodifikovaných (ale i nekodifikovaných) náboženství. Je zkratka cestou svobodnou, na níž každý jedinec beze strachu a obav čerpá inspiraci a poučení z nejrůznějších spirituálních tradic i svých osobních životních zkušeností, s otevřeným srdcem i kritickým rozumem hledá Pravdu a Dobro.³²⁰

Jak jsem se již výše zmínila, první výtisk časopisu vyšel v září 2005. Byl veden jako čtvrtletník startující na 20 Kč za kus.³²¹ Od prvního čísla roku 2008 se na zadní straně objevila výzva k pravidelnému odběru. Roční předplatné činilo 160 Kč včetně poštovného, přičemž členové plzeňské obce dostávali výtisky zadarmo.³²² V roce 2009 vyšla pouze tři čísla. Roku 2010 dochází k poupravění titulu s názvem *Svobodná cesta - duchovní revue plzeňských unitářů*. Podstatně markantnější změna se projevila v četnosti vydávání. Ze čtvrtletníku se omezil časopis jen na dvě čísla ročně, tudíž se upravila i cena. Proto se celkové předplatné ustálilo na 80 Kč včetně poštovného.³²³ Roku 2012 se jeho cena o 10 Kč navýšila.³²⁴ Samozřejmě, že členové plzeňské obce stále dostávali výtisky zadarmo. Adresa objednávek zůstala neměnná: Tomanova ulice č. 3, 330 01 Plzeň.

Odpovědným redaktorem byl ustanoven ThMgr. Luděk Pivoňka. Redakční rada sestávala z Radovana Lovčího a Jaroslava Krpejše.³²⁵ Roku 2007 se role poněkud pozměnily. Odpovědným redaktorem se stal Radovan Lovčí a ThMgr. Luděk Pivoňka přešel na post redaktora redakční rady. Tyto dvě osoby tvořily po celé osmíroční vydávání časopisu zdravé jádro. Od roku 2007 působili v redakční radě ještě sestra

³²⁰ LOVČÍ, Radovan. Ohlédnutí za Oznamovatelem. *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník. s. 21.

³²¹ *Svobodná cesta*, roč. I, 2005, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³²² *Svobodná cesta*, roč. IV, 2008, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³²³ *Svobodná cesta*, roč. VI, 2010, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³²⁴ *Svobodná cesta*, roč. VIII, 2012, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³²⁵ *Svobodná cesta*, roč. I, 2005, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Libuše Volfová a bratr Vladimír Mrvka, kteří se v roli redaktora povětšinou střídali.³²⁶ Všichni čtyři autoři se však sešli při vydávání V., VI. a VIII. ročníku.

Nejčastěji je pod články podepsán Radovan Lovčí a ThMgr. Luděk Pivoňka,³²⁷ dále například Rev. ThDr. Jan Schwarz,³²⁸ jenž přispíval do časopisu hlavně svými postřehy, fejetony a myšlenkami k zamyšlení, Ing. dr. Otakar Mikeš, DrSc.³²⁹ či Ing. Petr Mojžíš mladší,³³⁰ syn plzeňského léčitele Petra Mojžíše staršího, Rev. Josef BenDavid³³¹ (vlastním jménem Josef Polák), původně český unitářský duchovní působící již v USA, i Zdeněk Vachtl,³³² někdejší předseda dozorčí rady.

Časopis má průměrně kolem třiceti stránek, na kterých se čtenáři setkají s opravdu rozličnými tématy a příspěvky, což dokazuje i fakt, že logicky jedinou pravidelnou rubrikou je *Úvodník*,³³³ který čtenáře seznamuje s články a přináší podrobnější informace o autorech textů. Většinou také upozorňuje na různá důležitá data, výročí a oznámení. Pod *Úvodníkem* je po celých 8 let podepsán Radovan Lovčí. Dále se časopis orientoval na filozoficko-teologické otázky a reagoval na zajímavá výročí. Zde bych se na chvíli zastavila. Dne 6. dubna 2005 zemřela laická kazatelka plzeňské obce PhDr. Jiřina Chudková. Na její památku reagovalo první číslo časopisu roku 2006 zhodnocením jejího života a práce pro unitáře.³³⁴ Do tohoto čísla přispěl i významný profesor Západočeské univerzity v Plzni prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.³³⁵ Ještě bych chtěla upozornit na zajímavost, že unitáři si připomínají nikoli úmrtí, ale narození pro ně významných osob, jak se můžeme přesvědčit v *Úvodníku* časopisu věnovaného PhDr. Jiřině Chudkové, stejně tak jako ve vzpomínce na narození, nikoli smrt, zakladatele Svobodného bratrství Norberta Fabiána Čapka.

³²⁶ *Svobodná cesta*, roč. III, 2007, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³²⁷ *Svobodná cesta*, roč. IV, 2008, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³²⁸ *Svobodná cesta*, roč. V, 2009, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň.

³²⁹ *Svobodná cesta*, roč. III, 2007, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³⁰ *Svobodná cesta*, roč. IV, 2008, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³¹ *Svobodná cesta*, roč. III, 2007, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³² *Svobodná cesta*, roč. III, 2007, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³³ *Svobodná cesta*, roč. I, 2005, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³⁴ LOVČÍ, Radovan. Vzpomínka na Jiřinu Chudkovou. *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³⁵ VIKTORA, Viktor. Jiřina Chudková očima Viktora Viktory. *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Velmi často se můžou čtenáři setkat s rubrikou ThMgr. Luďka Pivoňky, jež pečlivě a trefně vybírá úryvky z knih představitelů českých unitářů, přepisuje myšlenky a připomíná významné osobnosti NSČSU, například Norberta Fabiána Čapka, ThDr. Karla Hašpla, ThDr. Dušana Kafku, bývalého ústředního správce československých unitářů, ale také bývalého letitého duchovního plzeňské obce Františka O. Lexu.³³⁶ Doménou Radovana Lovčího byl seriál, jež čtenáře podrobně obeznámil s životopisem významných světových unitářů, například britské reverendky Gertrude von Petzoldové.³³⁷ Své články navíc doplňoval o zajímavé postřehy a vysvětlivky. Velmi zajímavým osobním pozdravem Radovana Lovčího začíná druhé číslo časopisu roku 2007 adresované Robertu L. Fulghumovi, americkému spisovateli a zároveň dlouholetému unitářskému duchovnímu, s nímž se setkal během knižního veletrhu (3. - 6. května 2007, Praha-Holešovice).³³⁸ Důkazem, že do časopisu mohli přispívat i respondenti, je otištěný článek Věry Bešornové *Pozornost*.³³⁹ Tato žena patří k dlouholetým a aktivním členkám plzeňské Unitarie. Občas se do časopisu přepisovaly i přednášené referáty z unitářských seminářů.³⁴⁰

Významné osobnosti Obce unitářů v Plzni

PhDr. Jiřina Chudková

Jiřina Chudková se narodila 6. dubna 1926 v Uherském Hradišti. Roku 1934 se přestěhovala s rodiči do Zlína, kam po čtyřech letech nastoupila do gymnázia. V roce 1944 se uzavřely odborné školy a někteří žáci byli totálně nasazeni do Baťovy továrny. K nim patřila i Jiřina Chudková. Nejprve pracovala ve strojírnách, poté v účtárně. Roku 1945 složila maturitu na Spolkovém reálném gymnáziu ve Zlíně. Ještě téhož roku si zapsala český jazyk a filozofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Během svého vysokoškolského studia absolvovala knihovnický kurz. V červnu 1948 přestoupila na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity, kde úspěšně složila státní závěrečné zkoušky. Po ukončení studia pracovala jako asistentka ve Slovanském ústavu v Brně na bibliografii slovanských jazyků. V roce 1951 se

³³⁶ *Svobodná cesta*, roč. IV, 2008, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³⁷ *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³⁸ *Svobodná cesta*, roč. III, 2007, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³³⁹ *Svobodná cesta*, roč. VII, 2011, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

³⁴⁰ *Svobodná cesta*, roč. III, 2007, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

provdala za Bohumila Hoška, se kterým se ale po čtyřech letech rozešla. Během 50. let měnila svá zaměstnání po celé republice. Nejprve (roku 1953) nastoupila na místo asistentky ve filologickém semináři Pedagogické fakulty v Brně. Poté (roku 1958) nastoupila na Pedagogickou školu v Boskovicích. Nakonec se na začátku 60. let dostala až do Plzně, kde roku 1962 nastoupila do Pedagogického institutu v Plzni. Ve stejné instituci pracoval i Bohumil Chudek, za kterého se v roce 1963 provdala. Po nějaké době však oba kvůli politickým důvodům museli z pracoviště odejít. Poté PhDr. Jiřina Chudková pracovala jako učitelka českého jazyka na Střední zemědělské škole v Křimicích. K tomu ještě vypomáhala hodinami češtiny na učilištích a dokonce doučovala český jazyk i zahraniční pracovníky ve Škodě Plzeň. Oplývala velikým řečnickým nadáním a citem pro divadlo, proto se roku 1960 zapsala na dálkové studium pro učitele loutkářství. Svůj smysl pro jevištní mluvu předávala svým studentům a zájemcům o přednes i recitaci. Několikrát se zúčastnila Šrámkovy literární Sobotky, kde roku 2001 uskutečnila dvě vystoupení (*Vosa Vocasatá a monolog, Errata*).³⁴¹ Také pět let vypomáhala loutkařům ve Špalíčku (1975-1980). V roce 1978 absolvovala logopedický kurz. A roku 1990 složila státní zkoušky z německého jazyka.³⁴²

K plzeňským unitářům se PhDr. Jiřina Chudková dostala náhodou. Svými myšlenkami obohacovala každé shromáždění. Díky svému rétorickému umu a liberálnímu smýšlení se vypracovala do pozice laické duchovní. Roku 1995 se naplno zapojila do vydávání časopisu *Entita*³⁴³ i do následovného *Oznamovatele Obce unitářů v Plzni*.³⁴⁴ PhDr. Jiřina Chudková zemřela dne 6. dubna 2005. Plzeňské obci zanechala několik svých přednášek, promluv a zajímavých myšlenek. Redakční rada se dokonce rozhodla věnovat její osobě první číslo časopisu *Svobodná cesta* roku 2006.³⁴⁵ A v

³⁴¹ Archiv časopisu Splav! 2001. *splav.cz* [online]. Dostupné z: <<http://www.splav.cz/casopis-splav/rocnik-2001/>>. [cit. 2015-04-02].

³⁴² CHUDKOVÁ, Jiřina. *Být sám sebou: duchovní promluvy z let 1996-1997*. Praha: Unitaria, 2014. 89 s. ISBN 978-80-86105-71-0.

³⁴³ *Entita*, roč. IV, 1995, č. 1. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel nepravidelně.

³⁴⁴ *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

³⁴⁵ LOVČÍ, Radovan. Vzpomínka na Jiřinu Chudkovou. *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

roce 2014 vydalo nakladatelství Unitaria výběr z duchovních promluv PhDr. Jiřiny Chudkové s názvem *Být sám sebou*.³⁴⁶

PhDr. Jiřina Chudková v otázkách

Pro tuto podkapitolu jsem zvolila formu otázka – odpověď. Požádala jsem o další informace prof. PhDr. *Viktora Viktoru*, CSc., vedoucího katedry českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, který se s PhDr. Jiřinou Chudkovou znal osobně. Seznámili se na začátku letního semestru roku 1962, kdy PhDr. Jiřina Chudková nastoupila na katedru českého jazyka a literatury v Plzni. Na akademické půdě vyučovala současný český jazyk, obecnou jazykovědu a spisovnou slovenštinu. Vedle učebnice *Pišme správně česky a Programové učebnice doučování pravopisu* (1966) se část jejích studií zachovala i ve *Sbornících Pedagogického institutu v Plzni*. Obeznámil mě s jejím vynuceným odchodem z katedry a zrušením členství ve straně (1970). Dále se zaměřil na její mimoškolní aktivity, kde mi potvrdil její zájem o recitaci a sport, kterému se aktivně věnovala, a tím bylo horolezectví. Konečně otázky patřily unitářské tematice a postavě PhDr. Jiřiny Chudkové jako laické duchovní Obce unitářů v Plzni. Zdůrazňuje, že o unitářství se na katedře příliš nezmiňovala, i když ji kolikrát viděl, jak si za stolem horlivě sepisuje přípravu na svá vystoupení.

*„Po úmrtí mě požádal její manžel, abych se se zesnulou rozloučil na pohřbu (kaple sv. Václava na plzeňském Ústředním hřbitově). Text mého vystoupení pak přetiskla Jednota do publikace věnované Jiřině Chudkové.“*³⁴⁷

Rev. ThMgr. Luděk Pivoňka

Luděk Pivoňka se narodil 7. července 1967. Jak sám říká, sedmičky jej provázejí celým životem. *„Chtěl jsem bydlet blízko své maminky. Našel jsem dvě garsonky v paneláku s číslem popisným 67 (rok mého narození), jedna v šestém a druhá v sedmém patře. A jak to dopadlo? Musel jsem si pronajmout byt v patře sedm. Když*

³⁴⁶ *Unitaria: Jedno místo, mnoho cest. Mnoho cest, jeden cíl.* [online]. Dostupné z: <www.unitaria.cz>. [cit. 2015-04-02].

³⁴⁷ Emailová korespondence Terezy KOŽELUHOVÉ s prof. PhDr. *Viktorem Viktorou*, CSc. ve dnech 14. a 19. dubna roku 2015.

je někde nějaká sedmička, jsem pozorný.“³⁴⁸ Rodina bydlela v plzeňské čtvrti Doubravka v panelovém domě vedle nynějšího Úřadu městského obvodu pro Plzeň 4. Základní školní docházku absolvoval na 22. základní škole v Plzni. Na svá dětská léta vzpomíná s úsměvem, zvláště při vyslovení jména svého dětského kamaráda Marcela Valeše, se kterým trávil svůj veškerý volný čas.

Pro své středoškolské vzdělání si zvolil strojní průmyslovku. Cesta Luďka Pivoňky za náboženstvím započala až úderem posledního ročníku na střední škole. Jeho rodina nebyla věřící. Jak sám tvrdí, o spiritualitě a náboženství se doma nemluvalo. Nepředstavovalo sice zcela tabuizované téma, ale nikoho by nenapadlo mluvit po roce 1968 o náboženství, jelikož otázky víry nebyly moc populární, strana je nevítrala: „*O náboženství jsem tedy mnoho nevěděl, až do III. ročníku jsem byl náboženstvím zcela nepolíben. Zlom nastal před koncem středoškolského studia. Nikoho by tehdy nenapadlo, že já se budu zajímat o duchovní dění a dokonce se nakonec stanu i reverendem.*“³⁴⁹

K duchovnímu životu ho přivedl spolužák ze střední školy Vladimír Dvořák, rebelský diletant vyznávající styl punk. Chlapec se vyznačoval nápadným vizuálním zevnějškem, ze stran učitelského sboru nepřilíši chápat. Radikální změna se udála s nástupem do posledního IV. ročníku: „*Po prázdninách se Vladimír vrátil jako vyměněný, jako naprosto jiný člověk. Všichni jsme si změny okamžitě všimli a v duchu jsme si kladli otázku, jak se to stalo. Mně to vrtalo hlavou tak intenzivně, že jsem se přímo zeptal. Vladimír mi prozradil, že se seznámil s mládeží sboru Církve československé husitské. Jeho nová životní energie mě zaujala natolik, že jsem chtěl na vlastní kůži zažít promluvu samotného duchovního Milana Matyáše. Poprosil jsem ho, zda bych se mohl přijít podívat na setkání sboru, což bylo v zimě 1986. Vladimír mě ochotně vzal s sebou. Byl jsem nadšený, líbila se mi atmosféra, dokonce jsem mezi mládeží rozpoznal i známé doubravecké tváře. Tímto způsobem jsem prožil svoji první*

³⁴⁸ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luďkem Pivoňkou, reverend Obce unitářů v Plzni, dne 2. července 2014 v plzeňské Unitarii, v Tomanově 3, Plzeň.

³⁴⁹ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luďkem Pivoňkou.

*zkušenost s náboženstvím, kterou hodnotím jako velmi pozitivní. Posunula mě jinam. Byl bych smutný, kdyby se to všechno nestalo.*³⁵⁰

Luděk Pivoňka začal aktivně docházet do sboru. V husitské církvi probíhala každou neděli bohoslužba. V plzeňském sboru se ve středu konaly tzv. *biblické hodiny* a místní mládež ještě měla občasná setkání po bytech: *„Před rokem 1989 se nepovolovaly schůzky mimo kostel, takže jsme dělali tak trochu protistátní činnost. Dávali jsme si však dobrý pozor. Musím konstatovat, že k nám nikdy Státní bezpečnost nevtrhla.*“³⁵¹

Rodina si všimla určité změny v synově chování. K jeho novému zájmu byli však zcela přístupní. Problém nastal ze strany prarodičů. Dědeček zastával vyšší funkci ve Škodovce a očekával, že vnuk půjde ve stejných šlépějích vynikajícího konstruktéra. Po úspěšném složení zkoušek dospělosti na přání prarodičů tedy nastoupil na Strojní fakultu Západočeské univerzity v Plzni: *„Ale strojařina nebyla nic pro mě, chtěl jsem bádát v oblasti duchovní. Již během zimního semestru jsem se začal připravovat na přestup na teologickou fakultu, tehdy Husovu československou bohosloveckou fakultu.*“³⁵²

Rodina však nesdílela jeho nadšení. Ve snaze přemluvit mladého chlapce zpět na strojírenská studia hledala pomoc u bratra Matyáše. Představený fary naopak Pivoňkův zájem přivítal s otevřenou náručí. Sám se nabídl, že mu poskytne osobní doporučení, které představuje jednu z formálních položek nutných pro přijetí. Další podmínkou bylo správné vyplnění písemného testu. Nejvíce se ale budoucí studenti obávali prověřování ze strany Státní bezpečnosti, která tajně zjišťovala informace, na jejichž základě vyhodnocovala, zda daná osoba může nastoupit na fakultu. Po úspěšném splnění všech náležitostí se mu konečně dveře teologie otevřely: *„Ročník jsem navštěvoval s dalšími šesti kolegy. Měli jsme speciální teologické předměty pro práci v církvi husitské, filozofii, religionistiku, dokonce i od státu povinný marxismus. Mrzí mě, že v tehdejší plánu nebyla zařazena psychologie ani pedagogika. Obě tyto disciplíny si momentálně doplňuji, jelikož jsem přesvědčen, podobně jako Norbert Fabián Čapek, že každý dobrý duchovní by si měl osvojit psychologické minimum.*

³⁵⁰ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou.

³⁵¹ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou.

³⁵² Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou.

*Jsem v kontaktu s lidmi každý den, pracuji s nimi, potřebuji odhadnout jejich rozpoložení a v tom mi pomáhá znalost psychologie osobnosti.*³⁵³

*„V neklidných listopadových dnech roku 1989 jsme s kolegy bedlivě poslouchali vysílání Svobodné Evropy, kde se horlivě mluvilo o událostech 17. listopadu, o zmlácení a ubití studenta. I když to nebyla pravda, velice nás to pobouřilo a navnadilo k protestu. Všichni teologičtí studenti se sjeli v neděli 19. listopadu na kolej, kde jsme se domluvili na následujícím postupu. Ráno jsme se dostavili do hodiny s oznámením, že se i my studenti teologie přidáváme ke stávce a ještě téhož dne jsme vyšli do ulic. Obraz plného Václaváku, atmosféru odhodlání, ty mi už nikdo nevymaže. Abychom se odlišili od studentů jiných fakult Univerzity Karlovy, sehnali jsme si prapory a standarty z naší teologické fakulty. Nezapomněli jsme ani na husitské zpěvníky. Zde si dovolím takovou perličku, jak se můžete správně domnívat, studenti teologie tvořili opravdovou menšinu manifestačních skupin. Zaujali jsme jediný možný prostor ve spodní části náměstí. Když jsme ale spustili a pěkně od podlahy jsme začali zpívat, připadali jsme si jako historická Žižkova armáda u Domažlic, jelikož nám ostatní studenti vytvořili koridor, díky němuž jsme se dostali až doprostřed Václavského náměstí.*³⁵⁴

„Také jsme se zapojili do výjezdních akcí studentů. Spočítaly ve zprostředkování informací o dění v hlavním městě. Z Prahy proto mířily vlaky přímo na Slovensko. Náš úkol byl jasný, dojet na určité místo a promluvit s místními o událostech, představit ideje manifestačního hnutí. Byla to určitá forma misijní činnosti a já jsem se díky ní dostal konkrétně až do Košic. Byla to pro mě velká zkušenost, alespoň takhle jsem přispěl svou troškou do mlýna a napomohl jsem tak nově vznikajícímu systému.“ Za režimu nespádaly teologické fakulty pod Karlovu univerzitu, byly zařazeny v sekci cirkusy a varieté. „Asi jsme jim připadali stejně důležití jako pouťáři. My jsme ale brali překážky od strany s humorem.”³⁵⁵

Po roce 1989 se studenti teologie logicky chtěli vrátit znovu pod historickou univerzitu. Atmosféra i doba tomu byla nakloněna, proto se jejich přání vyplnilo. A dnes se nachází pod Univerzitou Karlovou dokonce tři teologické fakulty - Katolická,

³⁵³ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Lud'kem Pivoňkou.

³⁵⁴ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Lud'kem Pivoňkou.

³⁵⁵ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Lud'kem Pivoňkou.

Evangelická a Husitská. Luděk Pivoňka byl přijat do vzdělávacího programu Husovy československé bohoslovecké fakulty původně na 4 roky, po přesunu fakulty pod Karlovu univerzitu byly uznány nové stanovy a studium se prodloužilo na 5 let. Po třech letech byl vysvěcen na husitského jáhna s možností částečně konat bohoslužby. Studium ukončil řádným splněním magisterských zkoušek.

Poté se vrátil do Plzně, kde musel absolvovat povinnou základní vojenskou službu: *„Říkal jsem si, k čemu by mi byl roční výcvik na vojáka, byl jsem nabytý duševními myšlenkami, chtěl jsem lidem pomáhat, boj a zbraně se přičily mé povaze.“*³⁵⁶ ThMgr. Luděk Pivoňka tedy zvolil alternativu ve formě civilní služby. Přihlásil se na pozici sanitáře FN. Nejprve byl přidělen na oddělení neurochirurgie, kde se nacházeli pacienti s velkým pohybovým omezením. Poté vypomáhal na onkologii: *„Velice těžká oddělení. Byla to pro mě zkouška duševní síly a empatie. Tady lidé opravdu umírali, až zde jsem se setkal tváří v tvář se smrtí, poprvé jsem viděl umírat člověka. Na základě těchto zkušeností jsem si ještě více utvrdil význam podpory od druhých lidí. Zjistil jsem, že pacienti potřebují nejen lékařskou, ale i psychickou a hlavně i duchovní pomoc. Nestačí opravit jen tělo, ale musí se pracovat i s duší. Proto je mi velmi blízká celostní medicína, kterou vyzdvihoval i zakladatel českých unitářů Norbert Fabián Čapek.“*³⁵⁷

Během výpomoci v nemocnici byl vysvěcen na kněze s pravomocí výkonu bohoslužeb, a tak zároveň s prací sanitáka kázal v klatovském kostele vždy každou druhou neděli: *„Alespoň takto jsem udržoval kontakt s církví a náboženstvím, kde jsem byl přece jenom ještě nováčkem a potřeboval jsem získat praxi.“*³⁵⁸

Po splnění civilní služby se konečně mohl plně věnovat své náboženské činnosti. Oslovil plzeňského biskupa ve věci jeho dalšího působení: *„Doufal jsem, že by pro mě mohlo být místočko v nějakém městě. Bylo mi určitým způsobem bližší než venkov, možná proto, že jsem se narodil v Plzni a byl jsem zvyklý na její ruch.“*³⁵⁹ Jeho přání bylo vyslyšeno, prvním místem působení v církvi husitské se staly České Budějovice, kde konal bohoslužby půl roku.

³⁵⁶ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁵⁷ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁵⁸ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁵⁹ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

„Už na fakultě mě začaly zajímat i různé specifické obory teologie. Víra potřebuje čas. Cítil jsem, jak duchovně dozrávám, stával jsem se samostatnějším, nebyl jsem tak závislý na autoritách, chtěl jsem pracovat sám za sebe, a tak jsem na konci studia zjistil, že jsem velmi liberálně zaměřen i v náboženských otázkách. Dovolil bych si malou odbočku. Totiž Církev československá husitská se do roku 1971 jmenovala pouze Církev československá, jež vznikla roku 1920 jako národní církev (Čechů i Slováků), založili ji katoličtí kněží tzv. modernisté. Tehdy se v katolické církvi našlo hodně duchovních, kteří chtěli reformy a s koncem války, kdy se od západu linuly liberální a demokratické myšlenky, využili okolností a vznesli své požadavky. Ale tehdejší papež se choval velmi omezeně, proto se skupina radikálních kněží rozhodla, že založí vlastní církev a to Církev československou, která se u lidí navyklých na jedno státem uznané náboženství těšila veliké oblibě. Během několika let církev získala 200 000 členů, dokonce k ní přestupovaly i osoby z katolické církve. Celou první republiku byla Církev československá orientovaná modernisticky s prvky evangelické liberální teologie, která se nechce vázat určitými náboženskými autoritami a dogmaty. Již zde si povšimněme jemných kořínků podobnosti s unitáři. Po 2. světové válce však nastal zlom a profesori nastoupivší na teologickou fakultu začali církev orientovat konzervativnějším směrem. Za mých studií jsem sympatizoval s teologií první republiky na rozdíl od svých kolegů. Osvoji si ji natolik, že jsem na ni odkazoval a navazoval i při svých bohoslužbách. Kázal jsem v duchu pro mě vlastním a liberálním. Vzpomínám na svoji první promluvu v Českých Budějovicích na téma Zázraky. Nejprve jsem četl úryvky z evangelia, poté následovalo samotné kázání, které jsem ladil v duchu svobodného křesťanství. Po bohoslužbě za mnou přišla jedna sestra sboru s výtkou, že mnou vedená bohoslužba nebyla úplně košer a žádala ještě hlubší individuální rozpravu. Její reakce se stala pro mě prvním náznakem, že liberální teologie nebyla pro někoho to pravé ořechové, jenomže jak mohu kázat něco, o čem nejsem přesvědčen? Začalo to mezi mnou a náboženskou obcí skřípat. Co teď s tím, měl jsem tři možnosti - buď se přizpůsobím já, nebo se změní jejich pohled na moji osobu, nebo si budeme muset dát přestávku. Po dlouhém promýšlení jsem biskupa požádal o uvolnění z církve s odůvodněním, že si musím uspořádat své myšlenky, všechno si sám v sobě srovnat. Vyhověl mi.“³⁶⁰

³⁶⁰ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou.

ThMgr. Luděk Pivoňka se vrátil do Plzně nyní ne jako kněz a stál před otázkou, co dál. „*Co myslíte, že úřad práce nabídne duchovnímu? Vůbec nic (smích).*“³⁶¹ Začal pracovat v pečovatelské službě. Navštěvoval starší lidi, poklízal, přinášel jim nákup, povídal si s nimi, tam se promítla i určitá duchovní činnost: „*Moje nová profese mě bavila, dodnes potkávám a zdravím své bývalé kolegyně. Trvale malý příjem mě však donutil odejít a navštívit personální oddělení Škodových závodů, kde mi nabídli místo konstruktéra. Byl jsem rád, že alespoň své poznatky nabyté z mládí využiji. I zde jsem ale narazil. Já dochodil průmyslovku roku 1986 a 10 let stačilo na to, aby se do továrny dostaly takové technologie, kterým jsem naprosto nerozuměl. Kolegové se mi snažili pomoci, ale tovární prostředí mě neoslovalo, pořád ve mně dřímalo duchovní. Po zkušebním tříměsíčním období jsem odešel a nastoupil do oddělení mléčných výrobků a lahůdek v supermarketu. Kvůli špatným mezilidským vztahům jsem však dal výpověď. Na doporučení svého mladšího bratra jsem se rozhodl pořídit si taxík. Řídit mě bavilo, i finančně jsem vyšel a ještě jsem si říkal, že budu stále mezi lidmi, mohu s nimi pohovořit o mezilidských vztazích. Na svoji životní etapu řidiče vzpomínám v dobrém, ale nechtěl jsem to dělat navěky, potřeboval jsem jen překlenout období.*“³⁶²

Ve svém volném čase stále docházel do husitské církve na bohoslužby, ale ideově se od ní oddaloval. Navštěvoval tedy i jiné církve, ale ani v nich nenašel podobnost se svým smýšlením: „*Tehdy jsem si vzpomněl na unitáře. Moc jsem o nich nevěděl, jen že existují. Zjistil jsem si, že mají v Plzni svoji obec. Sídliili tehdy v Resslově ulici ve čtvrtém patře. Otevřela mi starší paní, příjemně mě přivítala, zeptala se mě, proč přicházím, načež jsem odpověděl, že se zajímám o různé duchovní směry, rozšiřuji si své obzory a zda by mi poskytla potřebné informace. Chvilí se mnou hovořila a zapůjčila mi odbornou literaturu. Při čtení materiálů jsem měl určitou výhodu oproti ostatním. S mými vysokoškolskými znalostmi jsem se mohl lépe a rychleji orientovat v unitářských myšlenkách. Hned po prostudování první knihy zakladatele českých unitářů Norberta Fabiána Čapka nazvané Tvůrčí náboženství jsem si řekl, to je to pravé. Viděl jsem na stránkách rozepsány přesně ty myšlenky, o kterých jsem uvažoval i já. Asi přišlo světlo z vyšších sfér, které mi naznačilo další*

³⁶¹ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁶² Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

duchovní cestu. Začal jsem se zajímat o unitáře intenzivněji, docházel jsem na jejich pravidelná setkání. Postupem času jsem si sám v sobě utvrdil fakt, že jsem unitář. Od té doby mě to drží dodnes. Unitářství mi vyhovuje, sedí, líbí se mi, mám ho rád. ³⁶³

Roku 1998 se ThMgr. Luděk Pivoňka stává aktivním členem plzeňské náboženské obce. V té době zdejší unitáři neměli přítomného svého duchovního, jelikož představený obce Rev. Petr Dolák studoval unitářskou teologii v USA. Navíc nebylo jisté, zda po svém návratu zůstane jeho působištěm i nadále Plzeň: *„Znovu mi i v této situaci pomohla vystudovaná fakulta, což si uvědomovala i plzeňská obec. Věděli, že jsem teolog a vysvěcený kněz. Došlo k rozhodnutí, zda počkat na stávajícího duchovního Petra Doláka, anebo oslovit mě.* ³⁶⁴ Obec byla malá a nacházela se ve špatné situaci, například z hlediska bytového. Dům bohužel neměl výtah, což odrazovalo starší a méně pohyblivé členy. Navíc ostatní bydlící často neplatili nájem, nechovali se podle schválených regulí, ničili společný majetek.

„Jiřina Chudková, která mi tehdy otevřela dveře, působila v obci jako laická kazatelka. Dělal to ve svém volném čase, jelikož pracovala na Západočeské univerzitě v Plzni, kde působila pod katedrou českého jazyka. Chci poznamenat, že to byla velmi přemýšlivá žena, její promluvy zpětně hodnotím velmi kladně. Ač neměla teologické vzdělání a ani se nikdy nepřipravovala na dráhu duchovního, odváděla svoji činnost v obci skvěle. Troufnu si tvrdit, že kdyby se nestala učitelkou, duchovní dráha by pro ni byla nejlepším možným směrem. ³⁶⁵

K datu 1. ledna 1999 nastoupil ThMgr. Luděk Pivoňka do funkce unitářského duchovního. Každá unitářská obec si svůj duchovní provoz může přizpůsobit k obrazu svému tak, aby služby vyhovovaly všem členům. Duchovní má vypsání úřední hodiny, které neslouží ani tak pro členy, jako spíše pro budoucí zájemce o unitářský směr. Tento čas je mimo jiné určen pro nejrůznější písemnou korespondenci mezi členy a unitářskou centrálou v Praze, pro přípravu na přednášky, proslovy, k sepisování textů pro unitářská setkání.

³⁶³ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁶⁴ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁶⁵ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

Nutno poznamenat, že Rev. ThMgr. Luděk Pivoňka je také zároveň místopředseda místního správního sboru obce, tudíž má v pravomoci i práce tajemnické. Například když se plánuje rekonstrukce, komunikuje s úřady: „*Já jsem v Unitarii zaměstnán na celý úvazek, proto mám na starost více věcí.*“³⁶⁶ V současné době probíhají v plzeňské Unitarii následovná setkání. Každé pondělí se koná bohoslužba od 17:00, jež slouží hlavně pro členy obce. Středy jsou určené přednáškám, kde se rozebírají nejrůznější témata. Proto si na nich můžeme vyslechnout nejen promluvu duchovního, ale i přizvaných odborných hostů. Během kalendářního měsíce se můžeme setkat i s meditačním programem.

„Pokaždé se snažím přijít s něčím novým nebo zajímavým, kolikrát vybírám i témata šitá na tělo svým posluchačům. Když jste ale duchovním na jednom místě 15 let, je stále těžší a těžší zařídít, abyste se neopakovali. Nechávám se inspirovat běžným životem, všímám si dění v Plzni i ve světě. Stále duchovně bádám, jakmile mě něco zaujme, snažím se vytvořit si stanovisko. Také pravidelně navštěvuji knihkupectví a pročítám si nově vyšlé knihy s nejrůznější tematikou. Kolikrát mě motivují tak, že úryvky použiji ve svých promluvách.“³⁶⁷ K nabízeným duchovním službám unitářské obce patří uvítání dítěte, svatební obřad, rozloučení: „*Za celé své působení u unitářů v Plzni jsem vítání dítěte neměl ani jednou, byť by mě to potěšilo. Zatím jsem promlouval na deseti pohřbech. K nejméně rozšířeným patří svatby, těch každoročně vykonávám požehnaně. Unitáři nabízejí alternativní formu obřadu i pro nečleny, která přijde mnohým poutavá. Zájemci nás kontaktují sami, nemáme pro tyto účely zřízenou zvláštní propagaci.*“³⁶⁸

Rev. ThMgr. Luděk Pivoňka nyní působí jako duchovní v Obci unitářů v Plzni, zároveň zastává funkci Ústředního duchovního NSČU. Jednou do měsíce přednáší v Praze a Chebu. Na pozvání občas zavítá i do ostatních obcí a místních skupin po České republice, například do Brna, Teplic, Liberce i Ostravy: „*Příznám se, že jsem spíše mluvící typ, sám za sebe píše málo. Po svém nástupu na post duchovního jsem připravil různé brožury (například Unitářství – Spiritualita pro 21. století), jednoduché shrnující letáčky pro potenciální zájemce o členství. Na požádání Kristýny*

³⁶⁶ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁶⁷ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

³⁶⁸ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

Ledererové Kolajové přispívám do celounitářského časopisu Tvůrčí život. Rád se podílím na vydávání reedici starších spisů unitářských představitelů. Sestavil jsem články Karla Hašpla, které sepsal za dob okupace a tím jsem pomohl na svět knize Potřebuje člověk náboženství? ³⁶⁹

„Moje přání z pozice duchovního je mít stále plnou Unitarii a inspirovat ostatní k nalezení té správné vnitřní cesty.“³⁷⁰

Závěr

Díky doporučené literatuře, dobovým materiálům, osobním rozhovorům a vlastní účasti na konaných přednáškách, jež se staly podkladem pro moji práci, jsem se dobrala následujících výsledků. Unitářství není církví, nýbrž náboženskou společností, jež si zakládá na racionálním smýšlení i v otázkách teologických. Unitáři se tedy hodně orientují na člověka, vyzdvihují jeho rozum a apelují na jeho svědomí. Prapůvod unitářského zaměření na lidskou bytost pramení z jejich antitrinitářství. Nevěří v zázraky a vyznávají náboženství nezjevené, které staví na rozumovém uchopení témat a problémů. Kladně přistupují ke všem novým podnětům z jakékoli oblasti každodenního lidského života. Právě z toho pramení fakt, že unitářství bylo vždy nakloněno pokroku a převratným objevům na poli vědeckém. S tvrzením souhlasí sami unitáři, jelikož v osobě Michaela Serveta, jenž popsal plicní krevní oběh, spatřují svého prvního hybatele unitářských myšlenek.

Práce se však hlavně zaměřila na vývoj dějinné linie českého unitářství a především na zformování unitářů v západních Čechách. O pronikání unitářských myšlenek do plzeňské metropole se zasloužila Čtenářská Obec Nového Lidu, jež navázala kontakt s Pražskou obcí Svobodného bratrství (historické předchůdkyni Pražské obce unitářů). Díky vzájemné spolupráci vznikla 7. června 1932 plzeňská odbočka Svobodného bratrství, ze které se v 50. letech minulého století (14. 8. 1950) vyvinula regulérní Náboženská obec československých unitářů v Plzni se všemi právy a povinnostmi.

³⁶⁹ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou.

³⁷⁰ Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Ludkem Pivoňkou.

Z několika dochovaných výročních zpráv se můžeme přesvědčit o nesmírné aktivitě obce, a to hlavně v přednáškové činnosti, kterou zajišťovali unitářští duchovní či odborníci na rozebíranou problematiku. V archívu lze nalézt plno propagačních letáčků z konaných promluv a přednášek, což svědčí o velmi bohatém duchovním životě obce. Unitáři se ale také věnovali svým dětem v nedělní škole a nezanevřelo se ani na unitářské ženy, které se scházely na pravidelných sezeních.

Z hojně dochované korespondenci pražských a plzeňských unitářů můžeme vypozerovat velkou propojenost obou obcí. Obec unitářů v Plzni však navázala úzký vztah i s Židovskou náboženskou obcí, besednickou unitářskou obcí a hlavně v polovině 50. let s brněnskou unitářskou obcí, do které byl po smrti místního duchovního dosazen představitel plzeňské obce a jeho duchovní rádce bratr F. O. Lexa. Paradoxně nejvíce korespondence jsem zachytila z období vzniku odbočky Svobodného bratrství v Plzni, postupem času dobové dokumenty ubývají a v 80. letech mizí úplně. Mezeru od roku 1983 – 1987 se mi z nashromážděných materiálů nepodařilo zaplnit. Kvalitní zápisy v kronice končí na sklonku roku 1983, dalším dohledatelným záznamem je až fotografie správního výboru z roku 1987. Poté již následují jenom stručně zhotovené dvojce desky, tzv. *Fotodokumentace Obce unitářů v Plzni*. Činnost obce od roku 2006 není zmapována vůbec, tudíž téma není zcela vyčerpáné a lze se k němu ještě vrátit.

Veliký přínos spatřuji v kompletním zpracování všech vydávaných periodik plzeňských unitářů, které mapují život obce (1992 – současnost) a doplňují tak mezery v dobových materiálech (*Fotodokumentace Obce unitářů v Plzni*), ale hlavně ve vyzdvižení dvou postav, naprosto spjatých s plzeňskou unitářskou obcí, a to osobního medailonku PhDr. Jiřiny Chudkové a zpracování životopisu z osobního rozhovoru s nynějším reverendem Obce unitářů v Plzni ThMgr. Luděkem Pivoňkou.

Zpracování tématu bylo pro mě přínosem. Myslím si, že unitářství má velmi zajímavý pohled na svět, zvláště pro dnešního člověka, který je dennodenně konfrontován s novými poznatky, přílivem nejrůznějších informací, využívá moderní techniku. Unitáři jsou nakloněni všemu novému. Zprostředkovávají svým členům pomocí přednášek kontakt s experty v oboru na danou problematiku. Učí je vyznat se v moderním světě. Díky své dostatečné členské základně určitě mají v nynějším teologickém poli místo.

Zdroje / References

Literatura

ČAPEK, Norbert Fabián- DITTRICHOVÁ, Jaroslava- LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna- SAMOJSKÝ, Petr. Devadesát let českého unitářství. Jako neprodejná příloha. *Unitářské listy*, 2012, č. 4. Praha: Obec širšího společenství českých unitářů.

HAŠPL, Karel. *Potřebuje člověk náboženství?*. Editor Luděk Pivoňka. Praha: Unitaria, 2011. 190 s. ISBN 978-808-6105-611. s. 146.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon, 1991. 281 s. ISBN 80-7113-003-6.

PIVOŇKA, Luděk. *Unitářství: spiritualita pro 21. století*. Plzeň: Obec unitářů v Plzni, 2012. 55 s. ISBN 978-802-6009-689.

SAMOJSKÝ, Petr. Unitářství jako cesta. *unitaria.cz* [online]. Praha: NSČU, 2003. Dostupné z: <http://www.sirsispolecenstvi.cz/texty/unitarstvi_jako_cesta.pdf>. [cit. 2015-08-02].

STREJČEK, Vladimír. *Historie a myšlenky unitářství a univerzalizmu ve světě a v České republice*. Praha: Unitaria, 1999. 135 s. ISBN 80-861-0503-2.

ŠPALE, Drahomil. *Nárys dějin unitářství v českých zemích*. Praha: Unitaria, 2010. 169 s. ISBN 978-80-86105-51-2.

Prameny

Archiv Obce unitářů v Plzni

Archiv NSČU

Periodika

ČAPEK, Norbert Fabián- DITTRICHOVÁ, Jaroslava- LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna- SAMOJSKÝ, Petr. Devadesát let českého unitářství. Jako neprodejná příloha.

Unitářské listy, 2012, č. 4. Praha: Obec širšího společenství českých unitářů.

DOLÁK, Petr. Z naší kroniky. *Entita*, roč. I, 1992, č. 2. Plzeň: Náboženská Společnost Československých Unitářů v Plzni. Vycházel měsíčně. Článek na pokračování.

Entita, roč. I, 1992, č. 2. Plzeň: Náboženská Společnost Československých Unitářů v Plzni. Vycházel měsíčně.

FIALA, Jiří. Tao-Te-Ťing. *Entita*, roč. II-III, 1993-1994, č. 3. 93-2. 94. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Článek na pokračování.

POTEMNÍK, Stanislav. Projekty, výzkumy a nápady prof. PhDr. doc. Potemníka, CSc. *Entita*, roč. II-III, 1993-1994, č. 9. 93-12. 94. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Článek na pokračování.

DOLÁK, Petr. Nápadník. *Entita*, roč. II, 1993, č. 10. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel pravidelně. s. 19.

FIALA, Jiří. Recenze. *Entita*, roč. II, 1993, č. 11. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel měsíčně. s. 14.

SÝKORA, Jaromír. Celková hospodářská zpráva za rok 1993. *Entita*, roč. III, 1994, č. 1. Plzeň: Náboženská obec českých unitářů. Vycházel měsíčně. s. 19.

DOLÁK, Petr. Přání k narozeninám. *Entita*, roč. III, 1994, č. 3. Plzeň: Náboženská společnost českých unitářů. Vycházel měsíčně. s. 2.

DOLÁK, Petr. Střední cesta. *Entita*, roč. III-IV, 1994-1995, č. 3. 94-1. 95. Plzeň: PUS NSČU. Článek na pokračování.

DOLÁK, Petr. Naše shromáždění a aktivity. *Entita*, roč. III, 1994, č. 7. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel pravidelně. s. 2.

Entita, roč. III, 1994, č. 9. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel měsíčně.

Entita, roč. IV, 1995, č. 1. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel nepravidelně.

CHUDKOVÁ, Jiřina. Z nedělních promluv. *Entita*, roč. IV, 1995, č. 1. Plzeň: PUS NSČU. Vycházel nepravidelně. s. 2.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

MEMO 2016/2

KRPEJŠOVÁ, Jaroslava. Sestry a bratři, milí přátelé. *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. I, 1999, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2000, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2000, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2000, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. III, 2001, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. III, 2001, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. III, 2001, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. III, 2001, č. 10. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. III, 2001, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

HLOBIL, Jiří. Poezie Vánoc. *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. III, 2001, č. 12. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. IV, 2002, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. IV, 2002, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. IV, 2002, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2003, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2003, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2003, č. 5. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2003, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2003, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

HAŠPL, Karel. Starý zákon z hlediska unitářského. *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. VI, 2004, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

HAŠPL, Karel. Jak se modlit. *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

HAŠPL, Karel. Víra a zázraky. *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

HAŠPL, Karel. Je unitářství církví? *Oznamovatel Obce unitářů v Plzni*, roč. VI, 2004, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Oznamovatel Obce unitářů v Plzni, roč. VII, 2005, č. 5. Plzeň: Unitarie Plzeň. Vycházel pravidelně.

Svobodná cesta, roč. I, 2005, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

LOVČÍ, Radovan. Ohlédnutí za Oznamovatelem. *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník. s. 21.

VIKTORA, Viktor. Jiřina Chudková očima Viktora Viktory. *Svobodná cesta*, roč. II, 2006, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. II, 2006, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. III, 2007, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

MEMO 2016/2

Svobodná cesta, roč. III, 2007, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. III, 2007, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. IV, 2008, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. IV, 2008, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. V, 2009, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Svobodná cesta, roč. VI, 2010, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Svobodná cesta, roč. VII, 2011, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň. Čtvrtletník.

Svobodná cesta, roč. VIII, 2012, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. I, 2005, č. 6. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. I, 2005, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. I, 2005, č. 10. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. I, 2005, č. 12. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2006, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2006, č. 4. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2006, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. II, 2006, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. III, 2007, č. 2. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. IV, 2008, č. 3. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. IV, 2008, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2009, č. 1. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. V, 2009, č. 9. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Zpravodaj Obce unitářů v Plzni, roč. IX, 2013, č. 11. Plzeň: Unitarie Plzeň.

Elektronické zdroje

Archiv časopisu Splav! 2001. *splav.cz* [online]. Dostupné z: <<http://www.splav.cz/casopis-splav/rocnik-2001/>>. [cit. 2015-04-02].

Online knihovna Strážné věže. „*Polští bratři*“ – *Proč byli pronásledováni?* [online]. Dostupné z: <<http://wol.jw.org/cs/wol/d/r29/lp-b/20000032000>>. 2000, [cit. 2016-12-16].

Unitaria: Jedno místo, mnoho cest. Mnoho cest, jeden cíl. [online]. Dostupné z: <www.unitaria.cz>. [cit. 2015-04-02].

Rozhovory a emailová korespondence

Emailová korespondence Terezy KOŽELUHOVÉ s prof. PhDr. *Viktorem Viktorou*, CSc. ve dnech 14. a 19. dubna roku 2015.

Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s Rev. ThMgr. Luděkem Pivoňkou, reverend Obce unitářů v Plzni, dne 14. března a 20. dubna roku 2015 v plzeňské Unitarii, v Tomanově 3, Plzeň.

Rozhovor Terezy KOŽELUHOVÉ s ThMgr. Luděkem Pivoňkou, reverend Obce unitářů v Plzni, dne 2. července 2014 v plzeňské Unitarii, v Tomanově 3, Plzeň.

O autorce

Bc. Tereza Koželuhová (*1992) v současné době studuje na konzervatoři v Plzni. Ve svém bakalářské práci se věnovala nejen dějinám unitářství, ale také tzv. Květinovým slavnostem.

e-mail: tereza.kozeluhova@centrum.cz

ROZHOVORY A MATERIÁLY /INTERVIEWS AND ARTICLES

S Miroslavem Zikmundem o Václavu Čepelákovi³⁷¹

Naděžda Morávková

Úvodem - Nejlepší učitel inspiruje...

„Průměrný učitel vypráví. Dobrý učitel vysvětluje. Výborný učitel ukazuje. Nejlepší učitel inspiruje.“

Charles Farrar Browne

Být učitelem je jedna z nejzodpovědnějších činností, kterou může člověk vykonávat. Její důsledky a otisky nejsou patrné ihned, nýbrž často až v daleké budoucnosti, nejsou prokazatelné, nejsou měřitelné, ale přitom mohou dosahovat rozměrů přímo nedozírných. Učitel může formovat a směřovat osobnost jedince, může ovlivňovat budoucí život, jeho kvalitu, společenskou hodnotu, výkony, morálku, postoje, ideály. Působí svým výchovným snažením i bezděčně svou osobností, jako vzor či objekt, vůči kterému se žák profiluje. Tyto procesy mohou být více či méně skryté oběma stranám, bývají však dlouhodobé, hluboké, nezřídka s celoživotním výstupem u objektu, tedy žáka, někdy i subjektu - učitele. Každý učitel si přeje, aby jeho působení bylo pozitivní, jeho otisk rozvíjející a užitečný, ne každému se to však vždy podaří. Václav Čepelák patřil k těm šťastným, na něž žáci vzpomínají s úctou a vděčností za to, co jim bylo předáno nejen v oblasti učební látky, ale i v oblasti lidské a v rámci obecné výbavy pro život. Shoduje se na tom valná většina ego pramenů, od archivních materiálů v podobě korespondence a osobních spisů po vzpomínky jeho někdejších studentů a kolegů, jež měla tato studie k dispozici. O Václavu Čepelákovi lze tvrdit, že byl učitelstvím nadán a uměl to skvěle skloubit s kvalitním odborným

³⁷¹ Rozhovory s Miroslavem Zikmundem, ve vile Miroslava Zikmunda ve Zlíně vedla v listopadu 2014 Naděžda Morávková.

školením, kterého se mu dostalo při studiu na Karlově univerzitě, i s nadšením a odhodláním pro pedagogickou a vědeckou práci. Svě výrazné didaktické i osvětově výchovné a kulturně společenské stopy zanechal jak v Opavě, která byla, odhlédneme-li od kratičkého působení v Brně, jeho prvním učitelským působištěm, tak i v Plzni, a to jak na střední, tak potom i na vysoké škole. S vděkem na něj vzpomínali jeho studenti gymnaziální i posluchači pedagogické fakulty, kterým se snažil předat něco ze svých dovedností v oblasti kantorského řemesla a něco ze svých bohatých zkušeností.

Rozhovor s Miroslavem Zikmundem

Jedním z jeho nejvýznamnějších studentů na plzeňském gymnáziu byl jistě cestovatel a spisovatel ing. Miroslav Zikmund, který se ke svému gymnaziálnímu učiteli s hrdostí hlásí. Podařilo se nám získat pana ing. Zikmunda pro rozhovor o jeho studentských časech a osobnosti profesora Čepeláka. Je to málo známo, ale dle vlastních Zikmundových slov mu právě „pan profesor“ výrazně nasměroval život. On to byl, kdo slavného cestovatele kdysi inspiroval touhou poznávat svět, vybavil ho základními znalostmi o něm, obecnými studijními návyky, pevnými demokratickými zásadami a hrdostí na svou vlast. To vše pak Miroslav Zikmund bohatě využil při svých cestách a jejich zpracování a s vděkem na Václava Čepeláka vzpomínal. Z jejich někdejšího vztahu učitele a žáka se vyvinulo krásné celoživotní přátelství. Někteří jeho zajímavá zákoutí se bude snažit čtenáři poodhalit tato publikace.

Vážený pane inženýre, velmi děkuji za přijetí. Ráda bych Vám nejprve vysvětlila, proč se zajímám o profesora Čepeláka a proč téma zpracovávám. Václav Čepelák byl zakladatelem katedry historie pedagogické fakulty v Plzni, kde působím. Chtěla bych zpracovat jeho biografii a dějiny katedry v době jeho vedení. Našla jsem kvalitně uspořádanou korespondenci Čepelák - Zikmund v pozůstalosti profesora Čepeláka ve Státním oblastním archivu v Plzni. A zjistila jsem z ní, že jste byl nejen jeho žákem na gymnáziu, ale také později jeho osobním přítelem, a že on patrně byl prvotním inspirátorem Vašich cestovatelských tužeb a plánů. I to, že byl příjemcem velmi zajímavých dopisů, které jste mu z cest posílal. Potvrdil mi to i syn pana profesora, pan doktor Čepelák, s nímž jsem o tom hovořila.

MEMO 2016/2

Ano, ano. Čepelák – syn, pravidelně mi posílá zdravice k Vánocům, a když tu bývá na kongresech, vždycky se setkáváme, moc ho ode mne pozdravujte.

Ráda vyřídím.

Pane inženýre, na úvod si dovolím předložit dopisy, fotografie a pohlednice, které jste profesorovi zaslal. Říkal jste do telefonu, že byste je velmi chtěl vidět a že připravíte dopisy, které poslal Čepelák Vám. Tady jsou tedy materiály, které jste mu zaslal.

Ano. Á, Kampala Uganda, 20. 2. 1948. A tady Johannesburg,

Na reverzu je přípis. A tady žádáte pana profesora o upřímnou kritiku. Co to znamená?

Ano. Žádal jsem ho o kritiku k našim reportážím... Tři stránky - představte si to, že jsem tehdy měl tolik času – napsat třístránkový dopis.

Měl jste s sebou psací stroj?

Ano. Oba, já i Hanzelka, měli jsme stejný. Vláčeli jsme s sebou dva stroje, protože to byl jediný způsob, jak bušit reportáže.

Jsou tu i pohlednice a další fotografie.

Ano. Tohle je z vrcholu Cheopsovy pyramidy. A tohle z Etiopie, tehdy se jí říkalo Habeš. A tady jezero Tanganjika. On to měl takto pěkně uspořádané?

Ano. Všechno v pozůstalosti profesora Čepeláka je pečlivě roztríděné a popsané, dobře se mi v tom orientovalo.

A vidíte. To byla právě ta jeho škola. Ve všem rád. Víte, já jsem se mu jednou přiznal, a říkal jsem to mockrát potom při různých rozhovorech, totiž, že profesor Čepelák mně úžasným způsobem nasměroval život, abych to vyjádřil v kostce.

Právě o tom bych ráda od Vás něco slyšela, pane inženýre. Byl byste prosím tak laskav a zavzpomínal na profesora Čepeláka jako na učitele.

Vzpomenu rád.

Jak jsme k němu přišli? Čepelák učil nejprve v Opavě, ale v třicátém pátém, to si pamatuju přesně, přišel do Plzně. My jsme před tím měli na dějepis profesora Bíbu, Zdeňka Bíbu. Do pololetí. První vysvědčení, na kterém se Čepelák podepsal, bylo

výroční vysvědčení v sextě. My jsme si ho přezdili. Každý kantor má nějakou přezdívkou. Víte, jak jsme mu říkali? Asur. Od Asur Banipal. Tak on byl Asur a slyšel na to, věděl, že mu tak říkáme. Byl to kantor, který byl k žákům úžasně vstřícný, který miloval svůj obor a pedagogickou práci. Byl náročný, u něho dostat jedničku, to už bylo velice zasloužené. Miroslav Zikmund míval z dějepisu pouze dobrou. Tedy za dva. Ted' nevím přesně, v kterém roce se změnilo známkování ze čtyřstupňového na pětistupňové, tuším v třicátém čtvrtém či třicátém pátém.

Čepelák se stal naším třídním a dovedl nás až k maturitě. Měli jsme ho na dějepis a na zeměpis. Když někomu začal tykat, tak to jsme si považovali za velikou čest. Od primy se totiž vykal. Pokud jde o jeho vyučovací metody – on po nás nechtěl žádné papouškování. Vzpomínám si, jak zkoušel. Měl svůj typický tlustý notes, ten otevřel a otázka např. zněla – Tak první polovina 18. století. Povídej, co víš. Co se dělo v Evropě, co se dělo v Asii. Prostě přehled, globál, ne nabířovaná fakta. Říkal, že to si můžeme vyhledat někde v encyklopedii, ale musíte dění rozumět. Dnes tedy na internetu. Udělám malou odbočku. Víte, já jsem z počítačové techniky ještě nematuroval. Minulo mě to. Počítač. Když jsem se to po roce 1989 mohl učit, začal jsem místo toho znovu cestovat a psát a už jsme se s počítačem nespřátelili, možná je to škoda, ale je to tak. Já používám stále ještě knihy. Vidíte tady mou knihovnu, když něco hledám, obrátím se na literaturu. Ke knihám nás vedli naši učitelé. Ale zpátky k Čepelákovi. Je nutné říci, že jak byl náročný ve výuce, tak byl naopak velkorysý k takovým těm našim studentským lumpárničkářům. Disciplína za první republiky byla ovšem fantastická. Trest byl něčím už velmi závažným. To je s dneškem nesrovnatelné. Když někdo udělal nějakou lotrovinu a dostal trojku z mravů, hrozilo, že bude dotyčný vyloučen ze všech gymnázií v republice. To byly naprosto výjimečné tresty. Tehdy výborně fungovala i učitelská výtka, domluva. A to používal Čepelák. Víte, já myslím, že prvorepublikové školství může být v něčem inspirativní i dnes.

On nás sledoval a vedl i po maturitě. Měli jsme jako třída pravidelné abiturientské schůzky a Čepelák na ně pravidelně chodil. Já jsem první zmeškal, v osmačtyřicátém roce, kvůli naší cestě. Posílal jsem omluvenku, myslím z Nairobi nebo z Johannesburgu?

Píšete to, pane inženýre, z Johannesburgu, 2. června 1948, tady v dopise.

Tak to vidíte. No ano, to už jsme se posouvali ke Kapskému Městu, protože v polovičce června jsme nalodovali už do Ameriky.

Ano, píšete tu v dopise panu profesorovi, že již odjíždíte do Kapského Města. Dostihla Vás tam jeho odpověď? Našla by se ve Vašem archivu?

Ne, bohužel. Neexistuje. Dopis od Asura i s připsanými pozdravy od spolužáků došel do Asuncionu. Jenže tehdy vypukly v Paraguay nepokoje a dopis shořel. Povstalci totiž vypálily poštu a já jsem tedy obdržel už jenom oznámení o poste restante a pozdější informaci od profesora a spolužáků, co mi psali. Psali to rukopisně přímo na třídním srazu, nebyla od toho žádná kopie.

To je škoda. Říkali jste mu Asur i po maturitě?

Ano. Vzpomínám si, že jsem mu posílal pohlednici z Kirkúku [město na severu dnešního Íráku, blízko historického Ninive - pozn. autorky.] a tam jsem přímo napsal do adresy – profesor Čepelák, Asur. On se mi potom na jednom ze srazů svěřil, že to používal ve výuce a že mu to někdo stopil. Moc ho to mrzelo.

To si umím představit. Učil Vás i na zeměpis. Bylo to tehdy inspirativní?

Velmi. On přišel k tabuli, někoho třeba vyvolal a řekl: „Tak mi nakreslete např. Anglii nebo Španělsko nebo Jižní Ameriku.“ Pokud šlo o kontinent, tak požadoval aspoň přibližně obrys, pokud šlo o zemi, tak chtěl třeba dvě města, tři řeky... „A povídejte,“ vyzval potom. Takže nás vedl k tomu, že jsme si nejen museli osvojit znalosti o té které zemi, ale že jsme si ji zafixovali i graficky. My jsme bydleli v Plzni na Nepomucké, dneska Slovanské třídě, dvě stanice tramvaj pod Homolkou, tam se to jmenovalo U Hurta, to bylo řeznictví, končila tam až do roku 1932 tramvaj. Pak ji protáhli až nahoru, na dnešní konečnou. Chodíval jsem tam na Homolku a dál k řece Radbuze jako student často na procházky. A když jsem čekal, že mě druhý den bude Asur zkoušet, tak jsem si při tom opakoval látku. Našel jsem vždycky nějaký klacek a maloval jsem si do písku nebo do hlíny, třeba to Španělsko. A to byla úžasná metoda. My jsme si vtiskli do paměti tvar té země. Nebo celý kontinent. Zadal Jižní Ameriku a řekl: „Vyjmenujte a ukažte mi tam zhruba alespoň sedm států.“ A na to já jsem si pak často vzpomněl, to byla ta metoda, která mi pak pomáhala, když jsme s Jirkou Hanzelkou vandrovali po světě.

Když jsme se s Asurem setkávali na našich abiturientských slezinách v Kontíku – Ještě se říká Kontík hotelu Continental?

Ano říká.

Tak tam jsme mívali schůzky. Řekl mi tam někdy v šedesátých letech, že znalosti, které jsme měli my v osmatřicátém roce, byly větší, než u jeho tehdejších vysokoškoláků.

Masarykovo gymnázium v Plzni byla vůbec dobrá škola. Jedním z profesorů, kterého jsem já ale bohužel neměl, já jsem měl na češtinu profesora Stunu, byl i Vojtěch Šlauf. Byl latinář a češtinář. A studenti, kteří měli pak na maturitním vysvědčení z českého jazyka, kdy examinátorem byl profesor Šlauf, výbornou, byli pak na univerzitě u profesora Hýska³⁷² první dva semestry osvobození od zkoušek. Profesor Šlauf tedy platil jako garant znalostí svých studentů. Položme si otázku, kolik máme dneska takových středoškolských kantorů, jejichž jméno je na vysoké škole takovýto zlatý dukát, že nemusejí dělat první dva semestry zkoušku? Kolik je jich?

Nemnoho. Obávám se, že vzhledem k dnešnímu množství, až inflaci středoškolských ústavů už to snad ani nelze.

No vidíte. Školství za první republiky bylo promyšlené. Byly školy obecné, měštanské, gymnázia, kde byla latina a řečtina, reálná gymnázia, kde byla jen latina a dva moderní jazyky, pak sedmitřídní reálky a ještě tzv. reformní reálná gymnázia, těch nebylo mnoho. Pak průmyslovky a školy odborné a praktické, tedy učňovské. A třeba přijímání na školu fungovalo následovně. Paní učitelka na obecné škole své žáky znala. Zavolala si v posledním ročníku rodiče, to mi vyprávěla moje maminka tohle, a řekla jim: „Váš syn, dcera mají studijní nadání.“ To byli tak tři čtyři ze třídy. Ostatní šli na měšťanku. Já si nevzpomínám, že bych byl dělal nějakou přijímací zkoušku. Přijali mě na Československé státní reálné gymnázium v Plzni jen na doporučení té paní učitelky. Takovou mělo váhu. Ona své žáky znala dlouhodobě, věděla, co umí na základě jejich dlouhodobých výsledků, ne jen jednorázových při nějaké přijímací zkoušce. Dobrým nástrojem bylo i to, že se propadalo. Dnes prý už to je mnohem méně často používané. Já jsem nedávno přebíral čestný titul na Univerzitě Tomáše

³⁷² Miloslav Hýsek (1885 – 1957) - literární historik, profesor dějin české literatury na Univerzitě Karlově v Praze.

Bati ve Zlíně. Bylo tam hodně rektorů a děkanů z celé republiky a já jsem je asi ve své slavnostní přednášce nepotěšil, protože jsem mluvil kriticky o dnešním školství a mluvil jsem kriticky.

Máte pravdu, ve školství je spousta problémů v současné době.

Tak. Já Vám něco řeknu. Vráťím se do našeho gymnázia a Asurovy třídy. Můj spolužák byl Felix le Breux.³⁷³ Seděli jsme spolu v jedné škamně od kvinty, kdy jsme ho převzali, poněvadž v té kvintě k nám propadl. Z matematiky. Říkali jsme mu Felín. Vynikal v mnoha oborech. Téměř ve všech kromě matematiky. A proto si ji musel zopakovat, prostě zůstal rok sedět. A prospělo mu to. Byl to jeden z našich nejlepších herců potom. Těch, co museli dělat reparát, zkazili prázdniny přípravou na něj, těch byla fůra. A bylo to prospěšné. Náročnost byla. Nestačíš, tak budeš opakovat třídu. Asur patřil k těm nejnáročnějším. Proto měl výsledky.

Mohu se ještě zeptat, jestli profesor Čepelák používal učebnice na dějepis a zeměpis?

Nikdy nic nečetl z učebnice. Přednášel spatra. Tam byla obrovská erudice. Ze stupínku, z katedry, poutavě, zajímavě, spatra.

Byl Vaším třídním učitelem. Jaký vztah měl ke třídě? Jaký byl jako třídní?

Výborná otázka. Skvělý. Byl jak náročný, tak velkorysý, jak už jsem naznačil. Uvedu příklad. Já jsem chodil do školy rád. Nikdy jsem se za to nestyděl. Tím, že jsme spolu chodili do třídy osm let, tak jsme byli vlastně rodina. Znali jsme navzájem své rodiče, sourozence. Měl jsem dva výborné kamarády – spolužáky, jeden se jmenoval Vilém Duras a druhý Honza Taraba. Byli jsme vesměs jedničkáři, ti, co měli hvězdičku ve školní zprávě. Ale bývali jsme bujní, dělali jsme alotria. O jednom Vám povím. My jsme často zamkli o velké přestávce a prováděli taková představení. Další z mých spolužáků se jmenoval Karel Buriánek. On se narodil v Americe, v New Yorku. Jeho rodiče emigrovali a pak se vrátili. Angličtina byla jeho rodná řeč, ale doma se mluvilo česky. Jeho jsme pasovali na režiséra.

No ano, zmiňujete se o tom ve vzpomínce v jednom z dopisů panu profesorovi: tady prosím „...za režie Karla Buriánka, hollywoodské hvězdy...“

³⁷³ Felix le Breux (1918-1974) – herec, člen Městských divadel pražských.

No vidíte, tak to máme potvrzené i písemně. Tak my jsme třeba jako točili a scéna byla následující - Únos Svatavy Kubschové, to byla taková pěkná holka. Vašek Bešta, s maminkou a babičkou pak zahynul při bombardování Plzně v pětačtyřicátém, tak Vašek byl jako takový svědce, tak ji popadl takhle do náručí a teď ji jako unášel jako jakýsi Zoro Mstitel, Karel Buriánek dělal, že to točí... A v tom najednou – bušení na dveře. My jsme v tom nadšení zapomněli, že už je konec přestávky. Kdo byl nejbliž u dveří, tak otevřel a vkrácel Asur. Takhle si nás jenom prohlídl, všechno tam bylo ještě rozházené, Svatava celá rozčuchaná, jak ji Vašek Bešta honem pustil na zem. Čepelák mohl vytáhnout třídnici a zapsat nás a udělit tresty. Ale on se takhle po nás rozhlídl, pokradmu se jakoby usmál a povídá: „Tak Svatava Kubschová na stupínek, budeme zkoušet.“ Aby se neřeklo. A bylo vyřízeno. Bylo mu vidět na pobavených očích, jakoby si říkal: „Jsou dobrý, jsou dobrý.“ Měl tajnou radost, že jeho třída hraje o přestávce divadlo. Ale z nároků na zkoušení neslevil. Náročný kantor, který byl nad věcí.

Závidím takovou krásnou gymnaziální atmosféru. Pane inženýre, zaujalo mě, že to odnesla Svatava. Co kluci?

Nebojte, hned nato vyvolal Beštu jako únosce, dámě dal jen přednost.

Další příhoda se váže k Silvii Binderové. To byla dcera generálního ředitele Škodovky a to byl tehdy někdo. Pak si vzala spolužáka Karla Soukupa. Mimochodem špatně skončil. Byl kresličem ve Škodovce, a osmačtyřicátém ho obvinili z vyzvědačství pro Američany a dostal asi deset let. Ale to by bylo o něčem jiném. Tak ta Sylva byla takový diblík, ale pozitivní. Sedával v poslední škamně, poněvadž byla poměrně vysoká. A jednou, někdy tak v kvintě, se Sylva z té poslední lavice při vyučování jala plazit dopředu. Lehla si na břicho a plazila se uličkou, odstrkovala nohy nás, co jsme jí překáželi. Doplazila se až do první lavice, tam vystrčila hlavu na Čepeláka a řekla: „Juk!“ A zas lezla pozpátku do své poslední škamny. A Čepelák se zas jen kradmo pousmál. To byly takové krásné recese. Neškodné, nic jsme při tom nezničili.

To je krásné. Takže profesor Čepelák nedával tresty, třídní důtky apod.?

Ne vůbec. On nemusel.

Pane inženýre, vím o Václavu Čepelákovi, že byl nadšeným divadelníkem, dlouholetým ochotníkem, v Hořovicích i v Opavě. Podporoval to i u Vás, svých studentů?

On fandil ohromně takové studentské skupině, z nichž jeden byl právě Felix le Breux a další Miroslav Horníček. Ten byl sice absolventem reálky, ale založili společně s Felinem takové avantgardní sdružení v Plzni, amatérský herecký soubor, který se pak volně přesunul do Prahy. Já sám jsem bohužel v sobě nikdy tyhle sklony neobjevil, takže moje zájmy šly jinými cestami, ale věděl jsem o té skupině, chodili jsme na ně.

Podporoval studentskou literární činnost?

To ano. Velmi. Na gymnáziu vycházel časopis Kruh. Studentský. Redigoval to Koenigsmark.³⁷⁴ Byl asi o tři roky starší než já. Říkali jsme mu Joe. On si na to potrpěl. A k psaní do Kruhu nás Čepelák měl a redakčně dohlížel. Měl jsem tu pár čísel, ale jsou už v archivu Hanzelky a Zikmunda ve Zlíně.

Měli jsme třídní hymnu. Zpíval ji vždycky s námi. Slova Vám teď ale neřeknu.

To je úžasné.

³⁷⁴ Josef Koenigsmark (1916-1993) - kabaretiér, dramatik, prozaik, básník a překladatel. Josef Koenigsmark byl synem úředníka. Vystudoval reálné gymnázium v Plzni (1935) a Právnickou fakultu UK v Praze (abs. 1939, JUDr. 1945), poté byl zaměstnán v Ústředním svazu čs. průmyslu v Plzni. V letech 1944–1945 vězněn pro ilegální činnost. Po válce pracoval u původního zaměstnavatele v Karlových Varech (do 1949) a v letech 1950–1951 v Kovoslužbě Plzeň, n. p., jako ředitel a 1951–54 jako montér. Poté působil jako vedoucí umělecké výroby v družstvu plzeňského Díla. V letech 1956–1958 byl dramaturgem Krajského domu osvěty v Plzni, 1960–1963 uměleckým vedoucím plzeňského Divadla Alfa, 1963–1967 šéfdramaturgem a režisérem Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého v Praze a do roku 1970 šéfredaktorem *Západočeského nakladatelství* v Plzni. Odtud musel odejít na počátku normalizace, zůstal ve svobodném povolání a v roce 1976 odešel do důchodu. – Manželka Alena Koenigsmarková (1919–2010) byla malířka, syn Alex Koenigsmark spisovatel, dramatik a scenárista a dcera Helena Koenigsmarková (*1947) je historička umění. Redigoval plzeňské studentské časopisy: Kruh (1934–35), S 35/36 (1935–36), Čas (1936–37). Publikoval v časopisech, které redigoval, a dále v periodikách: Český deník (Plzeň), Ochotnické divadlo, Ahoj, Večerní Plzeň, Pravda (1967–68 zde reportáže Pán do Chrtů dán aneb Amerika z autobusu) a Nová Pravda (obojí Plzeň) aj. Do Čs. rozhlasu přispíval za války (pod pseudonymem Josef Schovanec) a od roku 1960 napsal množství rozhlasových skečů, her a reportáží (v sedmdesátých a osmdesátých letech pod jménem Jana Kříže). V Čs. televizi spolupracoval na zábavném pásmu Lyonský kat (dvě části, 1991). – V samizdatové edici Petlice vyšla 1978 jeho sbírka Sny nesny: verše 1967–1975. – Zpočátku publikoval pod jménem Joe Koenigsmark. Užíval pseudonymů Jan Kornel, Josef Leden, Josef Schovanec, šifer -jk-, §§. Některé časopisecky publikované překlady a jeden knižní podepsala Koenigsmarkova dcera jako Helena Kryštofová. – V některých pramenech bývá mylně zaměňován za svého jmenovce, rokycanského regionálního autora Josefa Königsmarka (1881–1960). *Slovník české literatury po roce 1945*. [online]. Dostupné z: <<http://www.slovníkeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=45>>. [Citováno dne 2016-03-20].

Pane inženýre, v jednom z dopisů píšete profesorovi Čepelákovi, jak jste malovali těsnopisné glosy mezi řádky Ovidiovými. Co to bylo?

To byly švindláky.

Jako taháky?

Ano. Já jsem ovládal těsnopis a dost si na tom zakládám. Používám ho dodnes a záznamy, které jsem dělal před padesáti šedesáti lety, hravě přečtu. Takže do těch textů Ovidia jsem si těsnopisem psal překlad, abych to zvládl, protože Ovidius byl těžký, to nebyla žádná legrace.

Pan profesor to věděl?

Přišel na to, ano. Co tam přesně píšu?

Píše doslova: „Tolik jsem si přál, abych se mohl aspoň na chvíli mezi vás podívat, popovídat si jako o přestávkách, když jsme třeba malovali těsnopisné glosy mezi řádky Ovidia nebo pořádali za režie Karla Buriánka hollywoodské scény z filmů i na ty pomalované sukně Svaty Kubschové a únosce Vaška Beštu jsem si vzpomněl“...

No ano, to jsme Svatavě křídou namalovali na sukni všelijaké klikyháky, aby vypadala africky, domorodě.

To je pěkné. A dál ještě píšete: „Když jsme v Kongu filmovali válečné tance Watuzi na březích jezera Kivu, nenapadlo mne tehdy před lety, kam mne osud zanese a rozhodně bych se nebyl dovedl vžít do role filmaře tak živě jako Karel Buriánek, když v svých amerických reminiscencích tak mistrně používal k aranžování desetiminutovky mezi matikou a filozofií.“

No ano, hodně jsem na Čepeláka a spolužáky myslel.

Píšete, že se oktáva zredukovala oproti počátečním rokům studia, za deset let na 18 až 19 lidí. Čím to bylo? Válka?

Ano válka. Norimberské zákony. My jsme měli ve třídě 6 spolužáků, kteří měli ve školních zprávách napsáno „příslušníci náboženství mojžíšského“. A ti, až na jednoho, všichni skončili v koncentráku. Ten jeden, jmenoval se Draxler, říkali jsme mu Icek, se dostal včas ven. Nejprve do Irska a pak do Spojených států. Všichni ostatní skončili špatně. Mám tu od něj dopisy. My jsme si vůbec vedli hojnou

korespondenci se spolužáky. Mám to tu v archivu. Psali jsme všichni i Asurovi. Musel mít pohlednic a dopisů celé bedny. Například z prázdnin, když jsme bývali takzvaně na „tausch“ , to byl výměnný prázdninový pobyt pro studenty, aby se děti naučily jazyk. I já jsem byl, v kvintě, Dešenících u Nýrska, to už je Šumava. Byl jsem v německé rodině, měli chlapce, starého asi jako já a dívku. Uměli česky, ale já byl ctižádnostivý a žádal jsem je, že budeme mluvit jenom německy, abych se něco naučil. Druhý rok jsem byl v Bruntále – Freudenthalu v Jeseníkách. Také jsem hodně četl německy. To se vyplatilo, z němčiny jsem měl jedničky a za protektorátu jsem našel dobré místo ve firmě, kde jsem potřeboval němčinu. Tak z těchto pobytů, prázdninových výletů, cest jsme Asurovi i sobě navzájem psali.

Pane inženýre, vrátím se s dovolením ještě ke korespondenci mezi Vámi a panem profesorem v době, kdy jste byli na první cestě. Žádal jste ho tam o jeho názor na Vaše reportáže z cest. Dostalo se Vám od něj někdy zpětné vazby?

Můžeme otevřít složku tady z archivu, kde najdeme přesně ty dopisy od Asura. Já jsem mu to kdysi svěřil při jednom rozhovoru – Václav Čepelák jel na naši první cestu „s námi“. Já jsem měl vždycky při psaní reportáží takový permanentní a neodbytný pocit očekávání: Co tomu řekne Asur? Vážně. On na nás byl tak náročný, že ve mně vypěstoval pocit obavy, že mě přistihne při nějaké neznalosti, za kterou bych se styděl, kdybych ho měl před sebou a on mě zkoušel. V tom jako bych se vracel vždy zpátky do těch škamen. Řekl jsem mu to pak po letech, to jsme si ještě vykali: Pane profesore, Vy jste byl měřítkem hloubky našich reportáží. Základem mé vzdělanosti historické a zeměpisné. Ten pocit, že když tady napíšu nějakou blbost a u Vás dostanu za to pětku, mě hnál k takové preciznosti ve faktech. Všechno jsem prověřoval, ověřoval. To byl takový můj permanentní duševní stav, že on cestuje se mnou v té tatře, a když mlátím tu reportáž do stroje, tak se mi takhle dívá přes rameno a říká mi: Tak toto jsi napsal dobře, ale tady bych Ti dal výtku a možná jenom trojku.

To je úžasné. Ono to z materiálů pana profesora také vyčnívá. Byl na Vás hrdý a sledoval Vás podrobně. V jeho archivu je všechno perfektně srovnané.

Pane inženýre, Vy jste se s profesorem Čepelákem osobně stýkali celý život? Tady mu v jednom z dopisů píšete: „Milý pane profesore, po dlouhé době jedu zase na skok do Plzně, a to tuto sobotu, zdržím se přes noc, v neděli 10. 3. se zase vracím.“³⁷⁵

A rok?

Je to rok 1957.

A dál píšete: „Moc rád bych Vás zase po čase viděl a popovídal si s Vámi. Hodí-li se Vám některý z těchto dvou dnů, sobota k večeru nebo neděle dopoledne, prosil bych Vás, abyste zavolal mého bratra...“ uvádíte telefon a místo, kde pracoval – chemické závody ve Cvokařské ulici v Plzni – „a domluvil se s ním, na písemný vzkaz sem do Gottwaldova už by nebyl čas.“

Ano stýkali jsme se pravidelně. Já jsem chodíval k nim, bydlel v ulici Českých bratří, a on si to myslím také velmi považoval, že žák Miroslav Zikmund přišel za ním. Zajímal se živě o všechno kolem mě a kolem cest. Řeknu Vám příhodu. Tam bylo takové kulaté náměstíčko poblíž jeho domu. A my jsme se tam jednou, to už bylo v době příprav na maturitu, celá třída vypravili a začali jsme mu tam zpívat pod okny. Taková ta nevinná recese. On otevřel okno a už nevím, kdo z nás tehdy vykřikl. „Pane profesore, dáte nám nějaké otázky dopředu?“

Jak reagoval?

No smál se. Zavolal: „Nic nebude“ a zavřel okno. Byl vstřícný, takové recese chápal, připadal mi, jak by byl ještě našeho věku. Nejen že vypadal mladý, ale byl mladý.

Ano. Bylo mu 36 let, když přišel na gymnázium do Plzně. Dětilo ho od Vás jen dvacet let.

Byl ale především mladý myslí. Rozuměl studentům. Měl rád studentskou recesi. Měl rád nás.

Ještě jsem měla jeden dotaz, jestli budete chtít odpovědět. Jak jste vnímal pana profesora politicky.

³⁷⁵ SOA v Plzni, fond LP Václav Čepelák, karton č. 40, korespondence s Miroslavem Zikmundem.

On byl sociální demokrat. Pak komunista, ale to byl vstoupen do partaje po únoru. Uvnitř byl pořád sociální demokrat.

Pane inženýre, jak profesor Čepelák vnímal situaci, kdy Vy s ing. Hanzelkou jste měli problémy po osmašedesátém roce? Mluvili jste o tom? On ve straně tehdy zůstal, i za normalizace.

Já jsem to chápal tak, že on si byl vědom toho, že systém, který se nastolil v tom čtyřicátém osmém roce, je systém nedobrý. Ale byl s režimem svázán existenčně, tak nedemonstroval jaksi nějaký odpor, pokud se to dalo snést, to je moje domněnka. My jsme se o tom nikdy ne bavili, ani na srazech, protože jsme si byli vědomi, že ta různorodost názorů v rámci naší oktávy na politické věci je tak široká, od krajní levice, až na druhou stranu. Např. Felin le Breux byl komunista. A přesvědčený. To byly pozůstatky té předválečné inteligence, kam patřil např. Adolf Hofmeister, přesvědčený a pokrokový levicový avantgardista. Plzeň, jak víte, byla vždycky sociálně demokratická, už od dob starosty Pika a působení Habrmana v Plzni. Pozdvihli myslím Plzeň výrazně. Můj tatínek volil vždycky sociální demokraty. A my s Jirkou, když jsme v roce 1946 absolvovali a poprvé volili, tak oba dva, jak Jirka, tak já, jsme také volili sociální demokracii. Totéž byl Čepelák. Sociální demokrat. Ale nikdy jsme o tom vyloženě nemluvili. Nechtěli jsme. Míval jsem dojem, že oba víme, že kdyby se musel vyjádřit, buď by mu to nebylo příjemné, nebo by se vyjádřil a mohl se obávat, že z toho bude mít nepříjemnosti. Ne z opatrnickví, ale z opatrnosti. Existenční. To je všechno, co k tomu můžu říct.

Velmi děkuji, nějak tak jsem si to myslela.

Ještě Vám něco ukážu. Ve třicátém roce jsme byli na třídním výletě ve Skryjích. Zbiroh, Skryje, Křivoklát. Tady na fotografii máte Asura. Tady jsme nocovali na Křivoklátě. Tady podpisy celé třídy, i Asura, na pohlednici, tu jsem posílal tatínkovi. Tady Asur krmil svoji žákyňu, vidíte, Asur s púllitrem. Takhle nás brával ven. Neformálně, ne jako profesor a žáci, ale jako přítel. Ale přitom naši úctu a respekt nikdy neztratil.

Tak tohle byl sedmatřicátý rok. To byl rok, kdy v Moskvě probíhal proces s generály, zejména s Tuchačevským. A my jsme se celou cestu s Asurem o tom bavili. My jsme byli na školním výletě a on nám vyprávěl, jak v Moskvě probíhá čistka, jak tam decimuje Stalin svoji generalitu. Na což pak dopltili v jednačtyřicátém roce. I na to,

jak podepsal ten hanebný souzvyk s Hitlerem, pakt Molotov – Ribbentrop. A Čepelák nám tehdy vysvětloval princip totality. My jsme byli v septimě. A ten profesor Čepelák se tehdy snažil nám, septimánům vysvětlit systém, který tehdy vládl v Sovětském svazu. O to víc si myslím, že musel potom trpět jako sociální demokrat, ne stalinista, když byl vstoupen do partaje a pod její záštitou fungoval jako profesor. Věděl, že Stalin je zločinec. Tak jako jsme to pak věděli my, protože nám to vysvětlil. Já jsem v té době četl Gunthera. Evropa – jaká je.³⁷⁶ To vyšlo u Borového tuším, v třicátém šestém roce. Já jsem to jako už sextán tehdy přečetl a dělal si poznámky. Už jako sextán jsem věděl, zač je toho loket, Stalin, Lenin. Ten stupeň demokracie za první republiky byl takový, že ten profesor Čepelák mohl svobodně s námi, svými studenty o tom mluvit, nehrozilo nebezpečí, že ho za to někdo práskne. Profesor Čepelák nám tento vklad, politický vklad, dal už během studií. A toto je pro mě kritérium jeho budoucích postojů. To, že se pak na našich třídních srazech vyhýbal tomu o těch věcech mluvit, to byl pud sebezáchovy.

Pane inženýre, čím by bylo vhodné uzavřít naše povídání o Václavu Čepelákovi?

Tak například úryvkem z mého slavnostního projevu v Opavě, kde jsem Čepeláka zmínil:

„Patřím ke generaci, která měla štěstí, že při vstupu do středoškolských škamen platil řád osvědčeného a snad se dá říci osvíceného školství první republiky. Kdybych to měl říci poněkud nadneseně, směli jsme čerpat ze studnice zdánlivě mrtvých jazyků, jež tvořily pilíře starověké, středověké i novověké vzdělanosti. Když jsme jako terciáni vysedávali nad latinskými kompozicemi, leckterým z nás se vtírala do hlavičky pochybnost: k čemu jazyk, jímž se v moderním světě nedomluvíš? Teprve když jsme začali „rozum nabírat“, i ti někdejší pochybovači děkovali dobrému osudu: budoucí lékaři, právníci, profesori srovnávací filologie, ale i ti, kdo se pustili do studia soudobých románských jazyků – a třebaže to může znít jako protimluv, i jazyka Williama Shakespeara.

A tady už se snad sluší povědět, že onou studnicí bylo pro mne reálné gymnázium v rodné Plzni a že jako sextán jsem se byť nepřímou záchytil drápkem Opavy. Tehdy

³⁷⁶ GUNTHER, John. *Evropa – jaká je*. Přeložil z amerického originálu Jaroslav Kolařík. Praha: František Borový, 1936.

totiž přišel z reálného gymnázia v Opavě Václav Čepelák, jemuž – a teď budu citovat ze XV. roční zprávy reálného gymnázia v Plzni za školní rok 1935/36 – „byl zdejší“, tedy plzeňský, „ústav určen za trvalé úřední pracoviště.“ Učil nás zeměpisu a dějepisu, až do oktávy byl naším třídním a imponoval nám nejen svými znalostmi, svým způsobem výuky bez biflování podrobností, ale globálním chápáním světa i jeho dějin. Otiskl se do nás studentů. A já jsem si při psaní reportáží ze světa nejednou představoval svého pana profesora, jak kriticky hodnotí myšlenky a slova svého někdejšího žáka a sám si klade otázku – odevzdal jsem svým svěřencům maximum svých znalostí? Vybavil jsem je dostatečně do života? Proč to říkám na této půdě? Žijeme v době nesmírné exploze vědeckých poznatků ve všech oborech. Znalosti z fyziky, chemie, přírodních i společenských věd, které získával student z první republiky právě jako student, který zasedl do lavic v sedmdesátých či osmdesátých letech, jsou dnes a denně zastihovány množstvím vědeckých objevů a poznatků, za něž do povědomí širší světové veřejnosti vstupují většinou jen ti nejvěhlasnější: nositelé Nobelových a podobných cen. A tady – domnívám se – platí ono latinské docendo discitur, vyučováním se člověk učí. Týká se to jak pedagoga, tak spisovatele (ať chce či nechce, svým publikovaným dílem je konec konců též didaktik), ale i vědce, politika, manažera, podnikatele. Všichni totiž, chtějí-li být úspěšní a držet krok se světem, kde nejcennější komoditou na trhu práce je lidský mozek, stojí před nezbytností průběžného doplňování a rozšiřování znalostí, být neustále à jour a dokonce v předstihu.“

Krásná slova. Pane inženýre velmi děkuji za rozhovor i veškeré materiály a zejména za Váš vzácný čas.

Závěrem

Václav Čepelák byl neobyčejným pedagogem. Byl pro povolání učitele nadán a zapálen. Používal moderní metody, hledal, experimentoval. Usiloval především o aktivizaci žáka a snažil se ho sokratovsky dovést k osobnímu poznání. Usiloval o to, aby výuka byla spjatá s praxí, aby žák věděl, k čemu bude moci nabyté znalosti a dovednosti využít. To bývá nejlepší motivací. Byl přátelským a vstřícným učitelem, který měl pochopení pro studenta. Vynikal tím v řadách každého pedagogického sboru, jehož byl součástí. Ale zároveň si uměl udržet značnou přirozenou autoritu. Uměl vhodně přimhouřit oko pedagoga u nepodstatných studentských prohřešků tak, aby to student ocenil a výsledek pak byl daleko efektivnější než odosobněný

byrokratický a účinkem se minuvší trest. Nikdy však nepřimhouřil oko ve věci náročnosti učitele. Vyžadoval úsilí a píli a uměl být důsledný. Kombinace důslednosti a přísnosti vůči žakovým výkonům v kombinaci s laskavostí a pochopením pro žáka je základem pedagogického mistrovství. Učitel, který dokáže žáka přesvědčit o své lásce a úctě k němu a o tom, že veškerá přísnost je dána právě těmito dvěma základními věcmi, je učitelem úspěšným a zpravidla šťastným.

Václav Čepelák (1899–1982) was a Czech historian, secondary school and university teacher, archivist and editor of several specialized periodicals, significant national historian and adult education activist. He was a founder of the Department of History of the Faculty of Pedagogy in Pilsen; he was the head of the Department for more than 30 years. He gave it a character of a didactic and regional historical institute, which has been preserved up to now. His highly erudite personality combined the academic history of Pilsen with the Goll's school in Prague, whose fundamental features and methodology were transferred to Pilsen by Čepelák and developed by his collaborators and pupils. He was also a founder of the second post-war historical periodical in the region, he led the archival almanac “History of the Western Bohemian Region”, issued by the Department of History.

Obr. 1. Naděžda Morávková s Miroslavem Zikmundem, listopad 2014

Recenze / Reviews

ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. 1. vydání. Praha: Academia, 2016. 405 s. ISBN 978-80-200-2537-1.

Lucie Rajlová

V letošním roce se na knižních pultech objevila kniha o tématu soudobých dějin, jež by neměla uniknout pozornosti nejen odborné části veřejnosti, ale i těm, které by mohlo téma svým širokým záběrem a pojetím zaujmout. Řeč je o knize s názvem *Československé spartakiády*, která vyšla v nakladatelství Academia v rámci edice Šťastné zítřky sv. 22. Autorem publikace je historik Petr Roubal, jenž působí v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Roubal je odborníkem na danou problematiku více než erudovaným. Tématům týkajících se československých spartakiád a fenoménům s nimi spojených se věnuje v rámci výzkumného bádání již dlouhodobě.

Publikace je svým pojetím, jak je překládané téma autorem zpracováno a zasazeno do kontextu nejen historického, zcela ojedinělou na poli historické odborné literatury. Dovolím si přímo říci, že od pádu komunistického režimu dosud nebyla vydána publikace, která by na téma československých spartakiád v letech 1955–1985, od I. celostátní spartakiády do poslední VI. celostátní spartakiády, nahlížela takto z několika diferenciálních úhlů pohledů a teoretických úvah (např. genealogie, gender, symbolika) a zároveň neideologicky.

Již v úvodu jsou prezentované čtyři základní otázky, které si autor položil: Kde se spartakiády jako kulturní a politický fenomén vzaly? Co bylo jádrem jejich sdělení, respektive co se spartakiádami říkalo? Jak byla tato logistická operace organizována? Jak reagovala veřejnost? Odpovědi na položené otázky nalezneme v jednotlivých kapitolách. Autor rozčlenil text do pěti stěžejních kapitol. V první kapitole s názvem *Genealogie spartakiád* se Roubal věnuje, jak již název napovídá, genealogii spartakiád. Při popisu vzniku již samotných potenciálních předchůdců spartakiád, všesokolských sletů, zachází autor o několik století zpětně – k německým turnfestům. Tato úvodní kapitola je v porovnání s ostatními nejrozsáhlejší. V následující kapitole

„*Symbolika první spartakiády 1955*“ se autor již ve svém výzkumu dostává pro část čtenářů, zejména pamětníků daného období, ke čtenářsky zajímavější části, a to k I. celostátní spartakiádě. Jedná se o kapitolu velmi vydařenou. Za vyzdvížení také stojí jistě podkapitola „*Mladý je Nejedlý*.“ *Dny žactva a dorostu*, kde je popisováno mimo jiné i to, jak s mládím pracoval socialistický realismus. Včetně dalších nezbytných souvislostí, které na první pohled nemusí být zřejmé (film, tisk, choreografie a její tvůrkyně apod.) Ve třetí kapitole *Symbolika normalizačních spartakiád* se v čase již přesouváme do dob normalizace a spartakiád uspořádaných v daném období. První skutečně post-stalinistická spartakiáda se konala v roce 1965. S ohledem na atmosféru 60. let signalizovala blížící se změny. Podrobněji je líčen i odklon od přirovnávání se sokolskými slety a Sokolem celkově. Důvodem bylo prohlášení v rámci Poučení, kde byl obnovený Sokol jmenován jako hlavní činitel rozkolu a pravicové úchyly.³⁷⁷ Nově se také v tomto období představují skladby, v jejichž rámci cvičí rodiče s dětmi. V předposlední obsáhlé kapitole *Organizace spartakiád* se čtenář dozví mnoho praktických záležitostí, které souvisely s pořádáním československých spartakiád. Dozví se ale také o komplikacích, které pořádání takových masových událostí v tehdejších československých ekonomických podmínkách přinášelo (např. doprava cvičenců, strava, ubytování, rozpočet). Autor čtenářům nabízí pohled na odbornou diskuzi, jež se spartakiádou souvisela ať již na půdě Univerzity Karlovy, nebo ČSTV. Publikaci uzavírá kapitola *Společnost a spartakiáda* zaměřená na přijetí, motivaci či negativní postoj až odpor k této tělovýchovné události.

Autor se v rámci svého výzkumu opíral o nepřehledné množství pramenů: archivní prameny, dobový tisk a literaturu, odbornou literaturu a filmové dokumenty. Hluboký pramenný výzkum je jedním ze značných pozitiv této publikace. Čtenář může také očekávat velké množství poznámek pod čarou, které jsou informačně velmi přínosné a mnohdy příhodně doplňují autorem prezentované informace.

Text Petra Roubala je doprovázen velice zdařilým výběrem fotografií. Třiatřicet doprovázejících snímků je zakomponovaných do textu a jsou vyobrazeny v černobílém provedení. Kolorované snímky jsou zahrnuté do obrazové přílohy.

³⁷⁷ ROUBAL, Petr. *Československé spartakiády*. Praha: Academia, s. 186.

Nejčastěji se jedná o výběr plakátů. Osobně bych také vyzdvihla výběr fotografie na obálku knihy, která výstižně ilustruje tehdejší atmosféru spartakiády v roce 1980.

Ve stručném shrnutí lze konstatovat, že se jedná o nadmíru zdařilou a čtivou publikaci, jejíž přínos k tematice soudobých dějin je nesporný. Nezbyvá nic jiného, než popřát široký okruh čtenářů napříč celým spektrem.

KOŘÍNKOVÁ, Veronika. *Malé velké dějiny. Mikrohistorická variabilita dějin 20. století v osudu Vincence Hodka*. Praha: AntropoWeb, 2013. 146 s. ISBN 978-80-90-50-98-3-2.

Jiří Herda

Jedná se o brožované dílo mající 146 stran, číslováno od strany 9 po stranu 143. Samotný text knihy je na stranách 9 (předmluva) po stranu 143 (summary). Kniha je členěna na předmluvu, úvod, 7 kapitol a závěr. To vše doplňuje seznam pramenů, literatury, přílohy a summary.

Předmluvu napsal Jiří Woitsch a čtenáři je předkládána úvaha nad tím, co je pro život našich předků podstatnější – změna na postu ministra nebo smrt nejbližších? Ptá se: „*Jací byli, co si mysleli, proč jednali a jak jednali naši předci?*“ Autor předmluvy se zamýšlí i nad tím, které vnímání historie je to správné. Běžného čtenáře zarazí i mnoho cizích výrazů a pojmů – jen pro představu – antiscientistní rezignace, narativistická kritika aj.

Úvod je věnován náhledu na dějiny československého 20. století, který povětšinou kopíruje linii společenskopolitických událostí. Zmiňovány jsou i základní milníky našich novodobých dějin. To vše vytváří rámec života, pro někoho možná bezvýznamného, zapomenutého leteckého konstruktéra, odbojáře a exulanta Vincence Hodka, podnikatele z pražských Holešovic.

V jednotlivých kapitolách jsou poté líčeny jeho životní osudy od raného mládí (narodil se 14. listopadu 1904), přes hry s kamarády a jeho vlastnosti (otevřenost, pracovitost, organizační schopnosti atd.), sportovní činnost (Sokol, lyžování, házená, létání), studium až po vojenskou službu (i úsměvná situace, kdy za ním otec přišel na návštěvu do kasáren a v uniformě a pohublého jej nepoznal nebo pravděpodobně setkání s TGM). Popisováno je také seznámení se s budoucí manželkou, začátky podnikání až po odbojovou činnost a jeho život na konci 40. a v 50. a 60. letech. Pozornost je věnována i takovým událostem, které ovlivnily jeho náhled na svět – účast otce v 1. světové válce i jeho šťastný návrat z balkánské fronty domů. Jsou tam pasáže věnované jeho životu poté, co mu zemřela maminka Žofie a o rodinu se starala jeho 16-ti letá sestra Marie, a také o tom, jak si tatínek Vincenc Hodek st. našel druhou manželku, se kterou ale nevydržel dlouho. Poslední kapitola je věnována jeho snahám o opuštění republiky (oficiální žádost o vystěhování do USA) i životu v zahraničí (přistěhování jeho druhé dcery do USA v roce 1968, jazykové kurzy angličtiny apod.). Vincenc Hodek zemřel na rakovinu prostaty 28. srpna 1977. Jeho manželka jej přežila o 20 let, zemřela v roce 1999.

Velice zajímavé na celé knize je, že k vylíčení životních osudů jsou použity většinou materiály z rodinného fotoarchivu, úryvky z dopisů psaných Vincencem Hodkem a jeho manželkou Marií Hodkovou, roz. Kobliskovou. Podstatnou část osudů Vincence Hodka sestavila autorka knihy také z vyprávění Marie Hodkové. Svou roli sehrály mimo jiné dopisy, které psal v letech 1948 až 1949 z vězení své manželce a dcerám Janě (starší) a Věře. Je s podivem, že v některých pasážích jsou informace z dopisů potvrzeny úředními dokumenty – vysvědčení, vojenská knížka apod., ale v některých pasážích je toto objektivní dokreslení celého příběhu nedostatečné – chybí doklady o pořízení prvního společného bydlení s Marií, nejsou informace o tom, proč došlo k odložení vystěhování jeho rodiny z Československa do USA z června na říjen 1966, ani to co se stalo s jeho zetěm, manželem dcery Jany, která se za rodiče a mladší sestrou Věrou vystěhovala i se synem v roce 1968.

Závěrem mohu konstatovat, že kromě dokreslení všeobecně známých historických událostí četbou osudů Vincence Hodka, jsem získal i lepší přehled o tom, jakým způsobem lze využít právě soukromé archivy a prameny při zpracovávání daného tématu. Četba této knížky byla nejen zábavou, ale i poučením.

BORTLOVÁ, Hana. *Československo a Kuba v letech 1959 – 1962*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 2011. 189 s. ISBN 978-80-7308-357-1.

Pavel Král

Tato publikace se věnuje tématu, o kterém toho zatím nebylo mnoho napsáno. Charakter celé práce je dán podmínkami, ve kterých kniha vznikla. Jedná se o publikovanou doktorskou práci, která je výstupem několikaletého bádání. Nejvíce je to patrné na množství citovaných dobových československých archivních materiálů. Zajímavé by bylo zjistit, jak by celkový pohled na československo-kubánské vztahy ovlivnily prameny z kubánských archivů. Přístup k nim však bohužel nebyl autorce umožněn. Kromě archivních dokumentů autorka použila také informace získané v kubánských knihovnách a orální svědectví pamětníků. Z odborného hlediska je tato práce velice přínosná.

Po obsahové stránce je kniha členěna na 13 kapitol. První dva oddíly uvádí čtenáře do tématu a osvětlují vztah Kuby a Sovětského svazu, což je důležité kvůli vlivu postojů SSSR na vytváření československých zahraničních vztahů v dané době. Třetí kapitola se již zaměřuje na Československo a jeho vztah k zemím Latinské Ameriky. Oddíly 4 až 6 pak postupně rozebírají kubánsko-československé vztahy v letech 1959 až 1961. Následující kapitoly se věnují určitým tematickým celkům, které souvisí se vztahy obou sledovaných států. První z těchto kapitol se věnuje hospodářským vztahům Kuby a Československa, problémům vzájemného obchodování a investování. Na situaci je nahlíženo v kontextu globální politiky, tedy nejen z hlediska zájmů Kuby či Československa, ale také SSSR, Číny a dalších zemí. Samostatná kapitola je následně věnována československým dodávkám zbraní na Kubu, což byl pro vzájemné vztahy velmi podstatný faktor. Další z tematických kapitol věnuje pozornost vzájemné vědecko-technické spolupráci, respektive přítomnosti československých odborníků na Kubě. Součástí tohoto oddílu je část věnovaná Františku Krieglovi a jeho pobytu na Kubě v letech 1960 až 1963, kdy tam zastával pozici poradce ministra zdravotnictví. Díky odtajnění některých československých archivních materiálů autorka do své práce začlenila také kapitolu o spolupráci tajných složek obou sledovaných států. Čtenář je tak obeznámen s

některými konkrétními akcemi bezpečnostních služeb. V oddílu věnovaném pobytům kubánských stipendistů v Československu se pak autorka opřela kromě jiného také o výpovědi konkrétních pamětníků. Poslední kapitola před závěrem se věnuje vztahu československé propagandy a Kuby. Těžištěm informací se stala celá řada dobových materiálů. Autorka se zaměřila na cíle a prostředky, které byly propagandou použity. Závěrečná kapitola není pouhým shrnutím již uvedených poznatků, neboť čtenáře uvádí také do situace následující po roce 1962.

Přestože publikace obsahuje přes 700 citací, neubírá jí to na čtivosti. Ku prospěchu je jistě také široký tematický záběr knihy, čehož autorka docílila zejména tematickými kapitolami. Čtenáři z řad široké veřejnosti se však k publikaci příliš nedostanou, neboť vyšla ve fakultním nakladatelství a v mnoha veřejných knihovnách není k dispozici ani jeden výtisk.

MORÁVKOVÁ, Naděžda. *Václav Čepelák a katedra historie plzeňské Pedagogické fakulty*. Plzeň: viaCentrum, 2016. 468 s. ISBN 978-80-87646-13-7.

Ladislav Voldřich

V nakladatelství viaCentrum vychází koncem letošního roku další z biografických prací Naděždy Morávkové. Autorka se v ní vrátila k tématu plzeňské historiografie dvacátého století, jímž se zabývala ve své publikaci o vzniku tzv. Plzeňské historické školy a zásluhami PhDr. Miloslava Bělohávka. Také prof. Václav Čepelák k této neformální skupině plzeňských historiků patří a je vedle Bělohávka stěžejní osobností v oblasti formování plzeňského dějepisectví druhé poloviny minulého století. Stejně jako Bělohávek i Čepelák byl kromě svých odborných vědeckých kvalit i skvělým redaktorem a organizátorem edičních počínů a díky němu vzniklo koncem padesátých let druhé odborné historické periodikum v Plzni, totiž *Sborník Pedagogické fakulty – Dějepis* (s různě se měnícími názvy v čase). Čepelák byl ovšem především pedagog, inspirující, charizmatický a zkušený. Osobnost, jaké bylo právě v té době v Plzni

potřeba, neboť roku 1948 se město konečně dočkalo instituce, která mohla vzdělávat budoucí učitele na vysokoškolské úrovni. Čepelák byl pověřen založit katedru historie a vedl ji pak dlouhých dvacet dva let.

Morávková sleduje Čepelákův život od narození ve středočeských Hořovicích, jeho studia, středoškolské učitelské působení v Opavě na gymnáziu i v Plzni na Masarykově gymnáziu, jeho kariéru na fakultě i další vývoj katedry po Čepelákově odchodu, a to až do současnosti. Kromě plastického portrétu samotného Čepeláka, k jehož vytvoření neváhala použít své oblíbené a osvědčené metody práce s pamětníky a jejich vzpomínkami a soukromými archivy, jimiž doplnila zevrubný a obširný archivní výzkum s obdivuhodně bohatým množstvím zdrojů, podává autorka přehled vývoje katedry pomocí medailónků jednotlivých vyučujících, kteří zde kdy působili. Zcela výjimečné jsou vzpomínky poskytnuté někdejším Čepelákovým žákem na gymnáziu, cestovatelem ing. Miroslavem Zikmundem. Celá práce je zaměřena historiograficky, takže můžeme sledovat zejména bibliografický vývoj katedry, značná pozornost je věnována periodiku katedry i pracím jednotlivých akademiků.

Zajímavou součástí monografie jsou dva exkurzy. První je vlastně edicí Čepelákovy studie, která pojednává o budově, v níž se po celou dobu své existence fakulta i katedra nacházejí. Jde o školní budovu z roku 1864, v níž původně sídlila česká reálka, později pak dívčí reálné gymnázium. Čtenář tak může sledovat jak historii budovy a reálky, tak Čepelákův osobitý styl, kterým je portrét tohoto historika dokreslen. Druhý exkurz je historií dívčího reálného gymnázia, jež bylo přímým předchůdcem fakulty ve zmíněné budově ve Velešlavínově ulici. Autorka použila k vypsání dějin tohoto ústavu především kroniku školy, kterou našla v Archivu města Plzně, a dále školní zprávy. Obojí opět doplnila vzpomínkami někdejších studentek ústavu.

Práce obsahuje bohatý soupis literatury, který bude jistě užitečný dalším badatelům v rámci tématu, a zajímavou téměř devadesátistránkovou obrazovou přílohu. Dílo jistě najde své čtenáře nejen v akademické obci, ale i mezi bývalými absolventy zmíněných školních ústavů a žáky Václava Čepeláka a jeho následovníků.

KORBELÁŘOVÁ, Irena. *Zamilované strašidlo a milovaná šípková růže. Svatby na slezských knížecích dvorech v době raného baroka*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2014. 239 s. ISBN 978-80-7510-115-0.

Naděžda Morávková

Publikace renomované slezské historičky prof. Ireny Korbelářové je věnována zajímavému tématu kulturní každodennosti v dějinách a dějinám mentalit, totiž svatbám a svatebním slavnostem příslušníků starobylých knížecích rodů ve Slezsku v době raného novověku. Díky zajímavé a nevšední kompozici textu i čtivému stylu je publikace přitažlivá jak pro odborníka, tak pro zájímavý se laickou veřejnost.

Autorka shromáždila a použila obdivuhodné množství zdrojů, ať už archivních, muzeálních či literárních, od slavnostních tisků spojených s přechodovými rituály ve Slezsku po četné prameny ze šlechtických a správních archivů ve Vratislavi, Opoli, Varšavě či Vídni, biografie, paměti, genealogické materiály, dobové narativní zdroje, barokní texty. Sledovala ve své práci na mikrovzorku široké spektrum souvisejících dílčích témat, zabývala se svatební strategií šlechty v dané době, zasnubními a svatebními rituály a slavnostmi, kulinárními aspekty se sňatkem spojených festivit či rolí a postavením ženy-šlechtičny coby nevěsty, novomanželky, nové paní domu. Vybrané osobnosti, jež autorka nazývá protagonisty, neboť celý text zajímavě komponuje jako příběh, poskytují možnost zcela konkrétních mikronáhledů do života tehdejší vyšší společnosti ve Slezsku, jejího myšlení a stereotypů. Jedná se o protagonisty spojené se dvěma svatbami knížete Jiřího III. Břežského, první z roku 1938 se Žofií Kateřinou, rozenou Minsterbersko-Olešnickou, druhá z roku 1660 s Alžbětou Marií Karolínou, rozenou Falckou ze Simmern, a konečně i s příběhem nakonec neuskutečněného sňatku Žofie Kateřiny s Janem Fridrichem Falckým z Lautereckenu z počátku třicátých let 17. století. Všechny osobnosti jsou zevrubně a plasticky představeny, jak jen to prameny dovolují, čtenář nakonec získá velmi barvitý a realistický obraz inspirující k vcítění se do doby a problematiky.

MEMO 2016/2

Za zmínku stojí i oku lahodící grafická úprava, zajímavá příloha textová (soupisy výdajových položek na svatební hostiny) i obrazová a zejména rozsáhlý seznam pramenů a literatury, který ocení každý další badatel v tématu.

Publikace Ireny Korbelařové představuje progresivní svěží historiografii jak po stránce metodologické, tak po stránce interpretační, jakou jsme zvyklí na přelomu dvacátého a jednadvacátého století potkávat v dílech moderních historiků francouzských, amerických či italských a jakých je v české historiografii stále ještě nedostatek.

Zprávy / Chronicle

Indické Bangalore jako místo dalšího mezinárodního setkání orálních historiků a historiček

Lenka Krátká – Pavel Mücke – Miroslav Vaněk

Letošní konference International Oral History Association (IOHA) v indickém Bangalore byla historicky prvním setkáním orálních historiků a historiček v Asii. Pro některé z nás však již Bangalore bylo místem důvěrně známým, a to díky účasti na Winter School of Oral History, které pořádá Indická asociace orální historie (OHAI). Stejná organizace, pod vedením velmi energické předsedkyně Indiry Chowdhury, na stejném místě uspořádala i letošní, XIX. konferenci IOHA s názvem Speaking, Listening, Interpreting (The Critical Engagements of Oral History). I přes to, že se účastníci a účastnice konference ve více než osmimilionovém městě, obrazně řečeno, ztratili, na pět dní se jejich společnou základnou stala především budova Srishti Institute of Art, Design and Technology. Zde probíhaly jednotlivé konferenční bloky, zde mohli účastníci a účastnice vždy dostat šálek čaje s mlékem (a kávy s mlékem, jež byla čaji k nerozeznání podobna) i občerstvení (k potěšení milovníků exotických jídel často autenticky indické).

Česká výprava drží od roku 2006 pomyslné prvenství v zastoupení mezi státy bývalé východní a střední Evropy, pokud jde o celou Evropu, opakovaně se udržuje za Velkou Británií, letos poprvé zůstala těsně pod stupínkem vítězů. Pokud pomíneme bezkonkurenčně nejpočetnější zastoupení indické, Česká republika obsadila v pořadí národů co do početnosti výprav čtvrtou pozici za výpravou americkou, australskou a britskou. Své dočasné útočiště nalezla většina účastníků v hotelu Royal Orchid. Zde jsme vždy večer načerpali síly na další konferenční den; zároveň jsme zde měli chvíli času probrat nejrůznější problémy spojené s naší prací orálních historiků a historiček, na něž v každodenním shonu nebývá čas.

Pokud jde o prezentaci české orální historie, zaslouženou pozornost si získaly všechny prezentované příspěvky. Za Centrum orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR to byli: Miroslav Vaněk (Global perspective in oral history: From San Francisco to Jinan); Pavel Mücke (Welcome to the heart of Europe? History and

memory of incoming travels and tourism to Czechoslovakia/Czech Republic before and after 1989); Lenka Krátká (How people in socialist Czechoslovakia coped with restrictions on freedom to travel); Jiří Hlaváček (At the crossroads between ethnology and anthropology. Czech history of the discipline after 1945 from oral history perspective). Z Národního filmového archivu svůj příspěvek (Oral history in the archives) přednesla Marie Barešová. A téma baletu prezentovala Lucie Rajlová z Národního archivu (Problems with a specific artistic group of narrators and suggested solutions). Kromě toho Oldřich Tůma a Miroslav Vaněk (Ústav pro soudobé dějiny) předsedali dvěma zajímavým panelům: „Complexities of Recovering Memories of War through Oral History” a “Oral History across the Globe”.

Rovněž je třeba kvitovat rozšíření asociace o příspěvky ze zemí na poli orální historie prozatím exotických, které se IOHA konference zúčastnily buď po velmi dlouhé době (např. Irán nebo Nigérie) nebo dokonce vůbec poprvé (např. Čína nebo Bangladéš). Po osmi letech se také uzavřela kapitola české přítomnosti ve vrcholných orgánech IOHA, kde mezi lety 2008–2014 působil Miroslav Vaněk (2010–2012 ve funkci prezidenta) a mezi lety 2012–2016 Pavel Mücke. Popřejme novému výboru a všem kolegům a kolegyním mnoho úspěchů a na viděnou ve finském Jyväskylä v roce 2018.

Obrázek č. 1: Plakát ke konferenci (foto: Jiří Hlaváček).

Obrázek č. 2: Oldřich Tůma předsedá panelu Complexities of Recovering Memories of War through Oral History (foto Jiří Hlaváček).

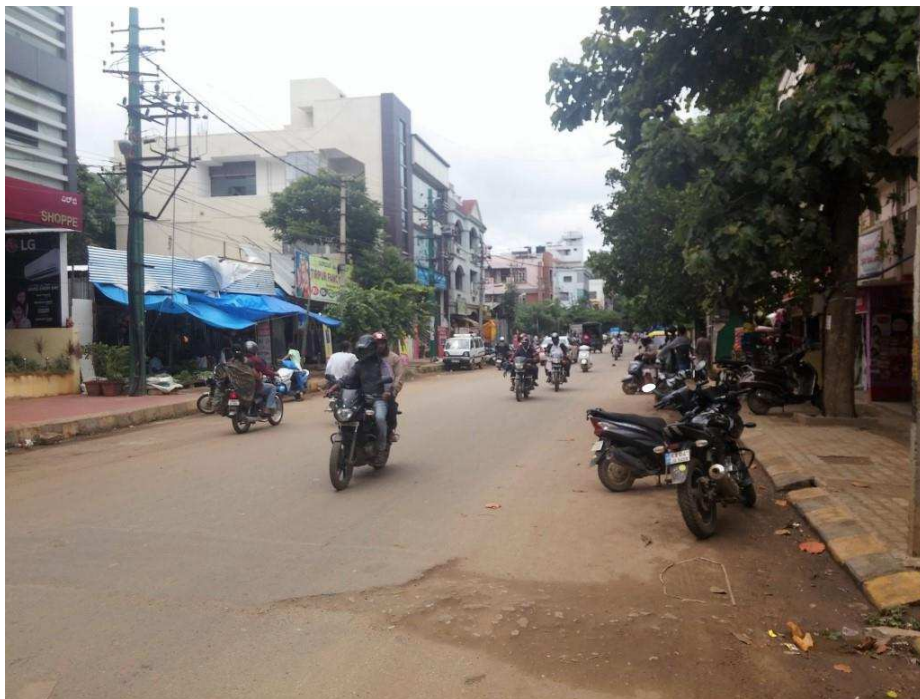

Obrázek č. 3: První „konferenční“ oběd v prostorách Srishti School (foto Jiří Hlaváček).

Obrázek č. 4: Slavnostní večeře v hotelu Royal Orchid; v popředí Oldřich Tůma s dalšími účastnicemi české výpravy; v pozadí Miroslav Vaněk prohlubuje mezinárodní kontakty Centra orální historie (i celé české orálně-historické komunity) se světovým děním – v diskusi s Robem Perksem a Seanem Fieldem (foto Jiří Hlaváček)

Obrázky č. 5 a 6.: Ulice Bangalore (foto Jiří Hlaváček).

Zpráva o konferenci Média a dějiny pořádané Ústavem středoevropských studií Fakulty veřejných politik a Fakultou filozoficko-přírodovědeckou Slezské univerzity v Opavě ve dnech 9. a 10. listopadu 2016

Naděžda Morávková

„Množství a frekvence mediálních interpretací historických témat formou dokumentárních filmů, televizních pořadů, audiovizuálních prezentací na sociálních sítích, studijních materiálů pro školy různých typů, ale i rádo by „čtivě“ podávaných informací o historických osobnostech či událostech v nejrůznějších přílohách celostátních deníků aj. v současné době neustále roste. Cílem je vedle využití často atraktivních témat pro zvýšení prodejnosti či sledovanosti mnohdy i poctivě míněná snaha o zaplnění tzv. „bílých míst“, a to zejména z oblasti novodobých dějin. Nezřídka se ovšem za deklarovanou snahou o zvýšení informovanosti čtenáře či diváka skrývají ryze propagandistické záměry v oblasti formování veřejného mínění a vytváření cíleně zkresleného či zcela falešného obrazu zejména nedávné minulosti, sloužící k ideologickému ovlivnění širokých vrstev populace.“³⁷⁸ To jsou slova, jež čteme na úvodní straně portálu věnovaného zajímavému projektu – cyklu odborných konferencí Ústavu středoevropských studií Fakulty veřejných politik Slezské univerzity s názvem Média a dějiny. První z nich proběhla v Opavě ve dnech 9. a 10. listopadu 2016 a byla určena především učitelům dějepisu a základů společenských věd a studentům, nevylučovala však ani širokou zainteresovanou veřejnost, laickou i odbornou. Akci podpořil účastí rektor univerzity doc. Ing. Pavel Tuleja, Ph.D. a magistrát města Opavy.

Konference se zabývala nanejvýše aktuální problematikou. V současné době je veřejnost doslova zaplavována spoustou mediálních textů, dokumentárních i hraných filmů či televizních a rozhlasových pořadů, stejně jako různých studijních

³⁷⁸ Portál konferencí *Média a dějiny*. [online].

Dostupné z [www: http://mediadejiny.slu.cz/program/](http://mediadejiny.slu.cz/program/)

[Citováno dne 2016-12-20].

materiálů pro školy, jež se snaží interpretovat minulost. Otázkami úskalí i benefitů tohoto trendu i tím, co představuje pro historiografii samou a pro její didaktické aspekty, se snažilo zabývat dvoudenní setkání odborníků – historiků, didaktiků a učitelů i žurnalistů, dokumentaristů a scénáristů, za živé pozornosti studentů a učitelů z praxe.

Program konference nabízel nejen přednášky, prezentace a panelové debaty, ale i projekce vybraných audiovizuálních děl. Mezi předními historiky, kteří přijali účast, je potřeba zmínit Jiřího Pernese, Jiřího Kociána, Rudolfa Žáčka, Mečislava Boráka či Jiřího Knapíka. Didaktické možnosti využití výukových dokumentů ve výuce dějepisu představili Petr Šimíček ze sdružení PANT či Terezie Koláčková z nadace Člověk v tísní. Nabídka metodologických inspirací byla doplněna ukázkovou hodinou, kterou vedl učitel ostravského gymnázia Milan Hes. Mikuláš Kroupa z Paměti národa a Naděžda Morávková ze Západočeské univerzity v Plzni se zabývali možnostmi využití orální historie jako nástroje metody dějin každodennosti ve výuce i v historiografii. O úskalích filmu jako edukačního média pohovořila členka organizačního týmu a doktorandka Ústavu středoevropských studií Monika Horská, jež se již několik let věnuje tvorbě výukových dokumentů pro portál Moderní dějiny.cz.

Mezi promítanými snímky vynikl zejména unikátní snímek *Varšavské povstání* z produkce Muzea Varšavského povstání, který bývá nazýván prvním non-fiction válečným filmem, hybridním filmem nebo pseudo-dokumentem. Byl uveden Barbarou Augustyniak-Papież ze zmíněného muzea a Maciejem Ruczajem z Polského institutu v Praze. Velmi zajímavá byla komentovaná projekce snímků Marcela Petrova, Petry Všelichové či Petra Jančárka z produkce České televize i vzdělávací dokumenty PANTu, na jejichž výrobě se podíleli studenti Audiovizuální tvorby Slezské univerzity.

Úspěšné setkání bylo užitečným a inspirujícím interdisciplinárním počinem a zbývá jen popřát pořadajícím institucím – Fakultě veřejných politik a Fakultě filosoficko-přírodovědecké Slezské univerzity v Opavě, aby stejně povedené byly i další z cyklu konferencí.

Vyhlášení III. ročníku historické soutěže pro základní školy a nižší gymnázia Plzeňského kraje pořádané střediskem SOHi 2016/2017³⁷⁹

Marie Fritzová

SOHI (Society of Oral History) při Katedře historie Fakulty pedagogické v Plzni vyhlašuje již III. ročník historické soutěže pro základní školy Plzeňského kraje 2016/17 ve dvou kategoriích. Cílem této soutěže je podpořit zájem našich žáků a studentů o nedávnou minulost našeho kraje prostřednictvím metody narativní/orální historie, dále pak prohloubení pozitivních mezigeneračních vztahů. Cílem této soutěže je také podporovat tvořivost a samostatnost žáka/studenta.

Soutěž je vyhlášena pro:

I. kategorii: 6. – 7. třída ZŠ, prima-sekunda pro osmiletá gymnázia.

II. kategorii: 8. – 9. třída ZŠ, tercie-kvarta pro osmiletá gymnázia.

I. kategorie: 6. – 7. třída ZŠ, prima-sekunda pro osmiletá gymnázia.

Zadání: Zajímavá historická událost očima mého dědečka/babičky.

Zeptejte se svých praprarodičů či prarodičů na zajímavou historickou událost, kterou prožili (např. zážitky z války, rok 1968, spartakiády, sametová revoluce, aj.). Tuto událost barvitě převyprávějte. Samotná práce by měla mít rozsah 1 A4 stranu (velikost písma 12, jednoduché řádkování). V práci by se měla objevit citace z rozhovoru, která dobře ilustruje vyprávěnou událost.

II. kategorie: 8. – 9. třída ZŠ, tercie-kvarta pro osmiletá gymnázia.

Zadání: Jak moderní technologie změny náš život.

Zeptej se svých rodičů, přátel, příbuzných nebo učitelů, jak jim moderní technologie změny život. Na základě jejich výpovědí napiš esej o tom, jak náš život tyto

³⁷⁹ Plakát a další informace o soutěži naleznete na našich internetových stránkách: *Soutěž SOHI – Středisko Orální Historie* [online]. Dostupné z: <<http://www.sohi.maweb.eu/soutez-sohi/>>. 2016. [cit. 2016-12-06].

MEMO 2016/2

vymoženosti moderní doby změnilo. Na závěr úvahy se zkus zamyslet nad tím, jaký by byl tvůj život např. bez mobilu, počítače, internetu apod.

Samotná práce by měla mít rozsah 1-2 A4 stranu (velikost písma 12, jednoduché řádkování). V práci by se měly objevit citace z rozhovorů (zeptejte se minimálně tří informátorů), které dobře ilustrují jejich názor a dokreslí vaši úvahu.

Uzávěrka soutěže: Příspěvky mohou být posílány do 30. 4. 2017 na email: **fritzovamarie@gmail.com**. Slavnostní vyhlášení vítězných příspěvků a předání **hodnotných cen** proběhne v prvním červnovém týdnu 2017 v prostorách Katedry historie ZČU. Přesný termín bude upřesněn. Soutěž je podporovaná statutárním městem Plzeň.

CFP: V. konference České asociace orální historie, 15. – 16. 2. 2017, Brno³⁸⁰

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

dovolujeme si Vás pozvat na V. konferenci České asociace orální historie s názvem *Mnoho tváří orální historie. Od teorie a metodologie k výzkumné praxi, výuce i popularizaci*, která se uskuteční ve dnech **15. – 16. 2. 2017 v Brně**. Konferenci pořádá Filozofická fakulta Masarykovy univerzity (FF MU) pod záštitou děkana FF MU, prof. PhDr. Milana Pola, CSc., společně s Etnografickým ústavem Moravského zemského muzea (EÚ MZM) a COHA. Vítány jsou přihlášky příspěvků vážících se především k těmto okruhům témat: Teorie a metodologie orální historie, Problematika paměti a orální historie, Využití orální historie v regionálním výzkumu, Orální historie v muzejní praxi, Orální historie a její využití ve vzdělávání, Popularizace orální historie. Konferenčními jazyky jsou čeština, slovenština a angličtina.

Uzávěrka pro odeslání přihlášek na konferenci: 1. prosince 2016

Oznámení o přijetí příspěvků a další informace: 2. ledna 2017

Zveřejnění konferenčního programu: 23. ledna 2017

Za organizační výbor konference se na spolupráci těší PhDr. Pavel Mücke, Ph.D. (předseda COHA), Doc. Mgr. Jiří Zounek, Ph.D. (Ústav pedagogických věd FF MU), Mgr. Jana Poláková, Ph.D. (EÚ MZM).

³⁸⁰Více informací najdete na: *CFP: V. konference České asociace orální historie (15. – 16. 2. 2017, Brno)* [online]. Dostupné z: <<http://www.coh.usd.cas.cz/cfp-v-konference-ceske-asociace-oralni-historie-15-16-2-2017-brno/>>. 2016. [cit. 2016-12-01].

Pokyny pro autory

Časopis MEMO (Časopis nejen pro orální historii) se zaměřuje zejména na výzkum historie metodou orální historie a aplikace této metody do vyučování dějepisu na základních a středních školách, ale i na výzkum soudobých dějin dalšími historickými, antropologickými či sociologickými metodami. Žádaná jsou témata dějiny totalitních režimů, dějiny druhé světové války v paměti lidí, dějiny každodennosti ve 20. století, problémy menšin, regionální dějiny, dějiny dějepisectví, biografie, ale také novodobá ústní tradice a novodobý folklór ve výzkumu dějin. MEMO je velmi vstřícný a otevřený časopis, vítáme i další související témata, výzkum i aplikace týkající se soudobé historie, výzkumu v archivech apod.

Formální požadavky na text: Články by měly být předloženy v elektronické podobě, v aplikaci Microsoft Word, e-mailem na adresu: mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Prosím, použijte pouze základní styl (typ a velikost písma Times New Roman 12, jednoduché řádkování). Poznámky a odkazy uvádějte pod čarou na příslušné stránce, ne v textu, ne za článkem. Měly by být průběžně očíslovány v celém článku.

První citaci uvádějte v plném rozsahu: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, s. 22. Všechny následující odkazy by měly být uvedeny ve zkrácené formě: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků, s. 22. Použití latinského slova *ibid* nebo českého *tamtéž*, nebo zkratek jako *Loc. cit.*, *Op. cit.* apod. není povoleno. Je nutné přiložit abecední seznam plně citovaných zdrojů a literatury na konci článku.

Několik příkladů plných citací (téměř všechny uvedené citace jsou fiktivní):

Citace knihy: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

Citace kapitoly v knize nebo příspěvku ve sborníku: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9, s. 23 - 42.

Citace článku v časopisu: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, s. 37 - 55.

Citace z deního tisku: KOZA, Jan. První máj, *Plzeňský deník*, 12. března 2006, s. 5.

Citace rozhovoru s pamětníkem: Rozhovor Naděždy MORÁVKOVÉ (odborná asistentka Západočeské univerzity v Plzni) s Kolomanem Gajanem (emeritní profesor Karlovy univerzity v Praze), dne 8. 8. 2010 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v archivu SOHI Plzeň, Veleslavínova 42.

Archivní zdroje: Národní archiv Praha. Fond Osobní pozůstalosti. Fol. Josef Macek. *Korespondence 1970 - 1975*. Inv. č. OP 654.

Citace internetového zdroje: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Dostupné z URL: < <http://translate.google.cz/#cs|en|dokument> > [Cit. 2010-09-12].

Přílohy: Obrázky, fotografie, nákresy, tabulky, grafy, grafika, mapy, atd. musí být očíslovány a odkázány poznámkami pod čarou a umístěny za textem se správným číslem a popiskem. Zdroj musí být uveden.

Další pokyny: Rozsah studií je omezen na max. 30 stran (54.000 znaků včetně poznámek pod čarou a mezer). Rozsah recenze: max. 1-2 strany. Každý článek by měl mít: název (česky i anglicky), abstrakt (česky i anglicky, max. 10 řádků), klíčová slova (česky i anglicky, v počtu od 3 do 8), informace o autorovi (jméno a příjmení, rok narození, pozice a zaměstnavatel nebo škola, oblast výzkumu, e-mailovou adresu). Články publikované v časopisu MEMO procházejí nezávislým recenzním řízením a musí být schváleny redakční radou. Editoři děkují přispěvatelům za to, že pokud možno respektují výše uvedená doporučení.

Notes for Contributors

MEMO magazine focuses especially on the history of research using oral history and its application in teaching history. Preferred are the themes of modern history, especially history of totalitarian regimes, the history of the Second World War in memory of people, the history of everyday life in the 20th century, problems of minorities, regional history, history of historiography, biographies, also the modern oral tradition and folklore in the modern history of research. MEMO is a very open and obliging journal, we welcome any other related and interesting topics.

Format and Style: Articles should be submitted electronically, in Microsoft Word, by e-mail to the address mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Please use the basic style only. Notes should be footnotes not endnotes. They should be numbered consecutively throughout the article. Citations of references should be made only in the notes and not in the text, first references should be given in full: SMITH, Robert. *History of Diary Products*. Pilsen: University of West Bohemia Press, 2010, pp. 22 - 23. All subsequent references should be given in abbreviated form: SMITH, Robert. *History of Diary Products*, pp. 30 - 32. It is necessary to attach a list of full references at the end of the article. The use of the latin word *ibid*, or abbreviation like *Loc.cit.*, *Op. cit.* etc. is not allowed.

Some Practical Examples for Full References (Almost all examples are fictive.):

The reference to a book: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

The reference to a chapter in a book or to a contribution in collection of papers: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. *Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti*. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9. 465 p.

MEMO 2016/2

The reference to an article in a journal: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, pp. 37 - 55.

The reference to an article in a newspaper: COETZEE, Paul. Namibia's liberation struggle, *Die Transvaler*, 12th March 2006, p. 5.

The interview reference: The interview of KOTZEL, Charles (lecture of Charles University in Prague) with BIBIKOVA, Leona (exlecture of University of West Bohemia in Pilsen, living in Pilsen), 22nd October 2008. The transcript is filed in the archives SOHI Pilsen, Veleslavinova 42.

The archives reference: Czech National Archives, Prague, fund: Inheritance, file: Josef Macek, document: Letters to Frantisek Graus 1970 - 1975, catalogue number: OP 456.

The reference to an internet source: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Available from URL:

<<http://translate.google.cz/#cs|en|dokument>> [2010-09-12].

Illustrations: Pictures, photos, sketches, tables, diagrams, graphics, maps etc. Should be numbered consecutively with the footnotes and placed behind the text with correct number and labeled. The source must be given.

Further notes: Scope of article: max. 30 pages. Scope of review: max. 1-2 pages. Every article should have: Title, Abstract (maximum of 10 lines), Keywords (from 3 to 8), Information about Author (name and surname, year of birth, position and address of employer or school, field of research, e-mail address). Notification: The articles submitted to the MEMO must be editorial revised and approved. The editors would be grateful if contributors kept closely to journal's style and format conventions.

CALL FOR PARTNERS

SOHI - The Center for Oral History in Pilsen

The Center for Oral History SOHI was founded within the Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen in 2009. Workplace focuses mainly on creating a database of interviews with eyewitnesses - a database of oral sources to recent history. SOHI has ambitions to serve as a methodological base for oral history research and joint projects of regional institutions interested in method of oral history and its use in contemporary historiography and to collect and provide the experience of partner institutions in the field of oral history.

Some of SOHI partners:

The Czech Oral History Center COH within the Institute of Contemporary History AS CR, Department of Oral and Contemporary History (Faculty of Humanities, Charles University in Prague), The Czech Association of Oral History, IOHA, Baylor University Institute for Oral History, The Centre for Oral History and Cultural Heritage (University of Southern Mississippi), The Oral History Center (Department of History, University of Zululand, Kwadlangezwa, South Africa), Columbia University - Oral History Research Office and etc.

Some important tasks of SOHI:

collection of narratives of survivors, presentation of contemporary history in the memories of survivors, educational activities, publications, interviews, organization of experts meetings, research and publication of methodological and theoretical texts in the field of oral history, providing consultation and service to researchers and to everyone interested in oral history, monitoring teaching aspects of interviews with eyewitnesses in modern school history, organization workshops and methodological seminars for primary and secondary schools.

Some current SOHI projects:

Using Oral History in the History of Modern Historiography, Oral History at School, Everyday Life under Socialism, The Iron Curtain - Czechoslovak Border in 1948 -

1989, The History of SSM - Socialist Youth Union in Czechoslovakia, Eyewitnesses of the Holocaust, Memories of Totalitarian Prisoners, Czechoslovak Totalitarian Emigrants

The Center SOHI is open to the general cooperation with experts and the public and welcomes those interested in this method. Thank you for your interest in the partnership and contact us.

Contact:

The Center for Oral History SOHI, Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen, Veleslavínova 42, Pilsen, Czech Republic (www.khi.zcu.cz)

Contact person: Nadezda Moravkova

Tel.: +420377636603

Fax: +420377636612

E-mail: sohi@khi.zcu.cz; moravkov@khi.zcu.cz; mmaja.fritzova@gmail.com

SOHI Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň